

UNIVERSITETET I STAVANGER

MASTERGRADSSTUDIUM I
SAMFUNNSSIKKERHET

MASTEROPPGAVE

SEMESTER: Våren 2011

FORFATTER:

Dag Arnesen

VEILEDER:

Kjell Harald Olsen

TITTEL PÅ MASTEROPPGAVE:

Avfallshåndtering blant privatpersoner, hva kan gjøre den bedre?

EMNEORD/STIKKORD:

Holdning, adferd, kommunikasjon, risiko, kildesortering, avfallshåndtering

SIDETALL: 108 (inkludert litteraturliste og vedlegg)

STAVANGER 15.juni 2011.....

DATO/ÅR

Forord

Masteroppgaven markerer de siste avsluttende arbeidet i master utdanningen i teknisk-samfunnsikkerhet ved Universitetet i Stavanger. Det har vært en interessant tid.

I denne anledning vil jeg spesielt takke min veileder Kjell Harald Olsen for gode råd og veiledning underveis

En takk rettes også til dem som satte av tid og stilte opp til intervju, noe som gjorde denne selvvalgte oppgaven mulig og interessant.

Stavanger, 15. juni 2011

Dag Arnesen

Sammendrag

Avfallshåndtering som fenomen går tett i sammen med kildesortering, og bakgrunnen for dem er å kunne håndtere avfallet på en fornuftig måte. Først og fremst for å få avfallet vekk, men også å redusere mengden ved å sortere materiale som kan benyttes om igjen. Det er kommunen sitt ansvar å sørge for at avfallshåndteringen skjer i ordnede former ovenfor husholdningene. Forbrukeren som avfallsprodusenten, er en viktig brikke i denne sorteringsprosessen siden det er enklest å skille fraksjonene der dem oppstår. De aktuelle fraksjonene i denne sammenhengen er husholdningsavfall som våt-organisk avfall, papir, restavfall, plast, glass- og metallemballasje samt grovt husholdnings avfall. Det var kun henteordning for de tre først nevnte fraksjonene, de andre måtte bringes selv til mottak. Når ansvaret for sorteringen i stor grad er overlatt til husholdningene selv, er det av betydning i hvilken grad den gjennomføres.

Tema for oppgaven er adferd, holdning, kommunikasjon og risiko, dette har ledet til følgende problemstilling.

"Hva er det som fremmer og hemmer privatpersoner i å utføre avfallsortering på en bedre måte"

For å kunne gripe om denne problemstillingen, ble det gjennomført 15 individuelle intervjuer med barnefamilier og studenter i samme bykommune. Ut i fra denne datainnsamlingen ble det i drøftingen trukket slutninger om karakteristikk og mønstre som var typiske for dem.

Annen informasjon ble innhentet fra offentlige utredninger, offentlige nettsider, dokumenter samt nøkkelinformanter fra to ulike renovasjonsavdelinger i samme avfallsregion.

Ut i fra dette arbeidet, vil de mest vesentlige funnene blir presentert, og de er som følger

- Bedre tilbud og tilgjengelighet av kommunale sorteringsordninger vil kunne fremme sorteringen for barnefamiliene og studentene, siden flere var positive til å kildesortere mer
- Egne private avfallsdunker fremmer kildesorteringen, dette inkluderte bare barnefamiliene, denne gruppen benyttet samtidig avfallskalenderen.
- Felles avfallsanlegg hemmer kildesorteringen til både barnefamiliene og studentene, uavklart ansvar og sorteringsordning var årsaken, de benytter ikke avfallskalenderen
- Informasjon på tv og radio om miljø vil fremme studentene og annonser om resirkulering vil fremme barnefamiliene
- Avfallshåndteringen med tanke på risiko, hadde ingen større betydning for barnefamiliene og studentene, de hadde full tillit til ordningen.

1 Innhold

1.	Innledning.....	13
1.1	Oppgavens disposisjon og begrensning.....	14
2	Bakgrunn.....	15
2.1	Kildesortering.....	15
2.2	Når ble kildesorteringen innført.....	15
2.3	Avfallsforebygging.....	15
2.3.1	Utviklingen for produksjon, forbruk og avfallsmengder.....	16
2.3.2	Politiske målsetninger for avfallet.....	17
2.3.3	Reduserende tiltak for mengden av avfall frem mot sluttbehandling.....	18
2.3.4	Strategier og generelle virkemidler for avfallsreduksjon.....	18
2.3.5	Produsentansvarsordninger.....	19
2.4	IVAR- IKS,.....	20
2.4.1	Hvordan er tilbudet for kildesorteringen i kommunen.....	22
2.4.2	Hva skjer med avfallet etter at det er hentet av renovatøren?.....	22
2.5	Stavanger kommune, Rogaland.....	23
2.5.1	Belønning og straff.....	24
2.6	Informasjonsarbeidet for IVAR-IKS og Stavanger kommune.....	25
2.7	Risiko og sikkerhetsarbeidet for avfallshåndtering.....	25
3	Teori.....	27
3.1	Holdninger.....	27
3.1.1	Holdningsdanning.....	29
3.2	Adferd.....	29
3.2.1	Holdning som adferd.....	31
3.2.2	Holdning er ikke adferd.....	32
3.2.3	Forhold mellom holdning og adferd.....	32

3.2.4	Holdnings- og adferdsendring	33
3.3	Kommunikasjon.....	34
3.3.1	Kommunikasjonsprosessen	35
3.3.2	Massekommunikasjon.....	36
3.3.3	Media og samfunnsstyring	36
3.4	Risiko.....	37
3.4.1	Hva er risiko?	37
3.4.2	Risikopersepsjon og tillit.....	37
3.4.3	Risikostyring	38
4	Metode.....	40
4.1	Forskningseffekter	40
4.2	Prosessen	41
4.3	Undersøkelsesdesign	41
4.3.1	Intensive undersøkelsesopplegg	42
4.3.2	Representativitet.....	42
4.3.3	Kvalitativmetode	43
4.3.4	Den kvalitative informasjonsinnsamlingen	45
4.4	Dokument undersøkelse.	48
4.4.1	Valg av enheter.....	48
4.4.2	Utvelgelse av personer til intervju.	48
4.4.3	Utvelgelse av dokumentasjon.....	50
4.5	Analyse av data materialet.....	51
5	Empiri og drøfting	53
5.1	Holdninger	54
5.1.1	Holdning	54
5.1.2	Holdningsdanning	60
5.2	ADFERD	63

5.2.1	Om adferd.....	63
5.2.2	Holdning som adferd.....	68
5.2.3	Holdning er ikke adferd.....	69
5.2.4	Forhold mellom holdning og adferd.....	72
5.2.5	Holdnings- og adferdsendring, del 1	74
5.2.6	Holdnings- og adferdsendring, del 2	80
5.3	Kommunikasjon.....	81
5.3.1	Kommunikasjonsprosessen	82
5.3.2	Massekommunikasjon.....	83
5.3.3	Media og samfunnsstyring	86
5.4	Risiko.....	86
5.4.1	Risiko-, media og samfunnsstyring.....	86
6	Konklusjon	92
6.1	Holdninger.....	92
6.1.1	Holdning.....	92
6.1.2	Holdningsdanning	94
6.2	ADFERD	94
6.2.1	Om adferd.....	94
6.2.2	Holdning som adferd.....	95
6.2.3	Holdning er ikke adferd.....	95
6.2.4	Forhold mellom holdning og adferd.....	96
6.2.5	Holdnings- og adferdsendring, del 1	96
6.2.6	Holdnings- og adferdsendring, del 2	98
6.3	Kommunikasjon.....	98
6.3.1	Kommunikasjonsprosessen	98
6.3.2	Massekommunikasjon.....	99
6.3.3	Media og samfunnsstyring	99

6.4	RISIKO.....	100
6.4.1	Risiko-, media og samfunnsstyring.....	100
7	Litteratur.....	101
8	Vedlegg.....	I
8.1	Intervjuguide for privathusholdninger om kildesortering.	I
8.2	Nøkkelinformant IVAR.....	III
8.3	Nøkkelinformant Stavangerkommune.....	IV
8.4	Privat bilde av et felles avfallsanlegg.....	V

Figurliste

Figur 1 Figuren viser hvor de ulike avfallsbegrepene er plassert i forhold til forbygging og reduksjon/minimering (NOU:19 2002 Kap. 2.4.2)	16
Figur 2 Her vises omløpet til produkter i samfunnet. ”Fra vugge til grav” og om mulig tilbake til vugge (NOU:19 2002 Kap. 3.1.1).....	16
Figur 3 Utviklingen i husholdningsavfall i Norge fra 1997-2009(Statistisk sentralbyrå 2010 fig. 1) (Statistisk sentralbyrå 2010 fig. 1).....	20
Figur 4 Husholdningsavfall i kilo per innbygger. Andre fraksjoner , nr5 er redigert (IVAR- IKS 2010 s. 18).....	21
Figur 5 Her illustreres den ikke - observerbare holdningen i møte med enten hendelse, fenomen, eller objekt og den påfølgende respons (Raaheim 2002 s. 82).....	28
Figur 6 Samfunnets fire sentrale systemer for styring av samfunnsrisiko (Renn 2008 s 287)	39
Figur 7 Den hermeneutiske spiral (Jacobsen 2005 s. 186).....	51

Begrepsliste

Aktør	Beskriver dem som administrerer eller operere avfallshåndteringen profesjonelt, her kommunen (staten).og IVAR
Avfall	Fellesbetegnelse, alle fraksjoner i husholdningen, uavhengig av om det kan resirkuleres eller ikke, som skal hentes av renovatør eller bringes til gjenvinningsstasjon, restavfall, søppel.
Avfallsgebyr	Kostnadene ved avfallshåndtering blir dekket av gebyrer som kommunene fastsetter, og de skal ikke være større enn kostnadene. Det skal dekke drift, innsamling, transport, mottak, oppbevaring og behandling.
Avfallshåndtering	Å kvitte seg med all type avfall generelt,
Avfallsortering	Sortering av alt avfall i husholdningen i flere ulike fraksjoner matavfall, papir/papp, plast, glass, metall og restavfall
Avfallsreduksjon	er definert som reduksjon av avfallsmengdene fra kilden gjennom redusert forbruk, endret forbruksmønster, endrete produksjonsprosesser og bedre utnyttelse av råvarer.
Biogass	Biogass er en gass som produseres gjennom anaerob nedbryting av organisk materiale
Bringeordning	Vedkommende tar selv ansvar for transport av materiale til mottaker eller mottak
Bærekraftig utvikling	er en utvikling som imøtekommer dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få tilfredsstillende sine behov

Energiutvinne	Restavfall som blir brent til bruk for fjernvarme eller strøm produksjon, før det ender til sluttbehandling, se sluttbehandling
Fellesanlegg	Se, fellesavfallsanlegg (bilde, vedlegg 4)
Fellesavfallsanlegg	flere plast containere som står oppstil sammen for å oppbevare avfall.
Fraksjoner	de avfallstypene som avfallsorteringen er delt inn i
Fretext	Norges største atfføringsbedrift og bruktkjede. Fretext er en viktig del av Frelsesarmeen.
Gjenvinning	nyttiggjøring av avfall og andre restprodukter. Gjenvinning inndeles i ombruk, materialgjenvinning og energiutnyttelse.
Gjenvinningsstasjon	er her et spesielt tilrettelagt område med organisert oppsamling av sortert avfall. Gjenvinningsstasjoner er som regel betjent.
Glass- og metallemballasje	dette er utelukkende emballasje til mat og næringsmiddel. Ikke lyspærer og spiker slik som mange tror. Dette er bevisst brukt.
Husholdningsavfall	regnes som avfall fra private husholdninger, herunder større gjenstander som inventar og lignende.
Kildesortering	betyr her å sorterer eget avfall, samle de i forskjellige avfallstyper hver for seg For eksempel plast, våt-organisk avfall glass- og metallemballasje. Alt av restavfall kan ”brennes” og er derfor i denne sammenhengen at sett som en kilde til energiutvinning
Kretsløp	det å bevege seg i fast bane, omløp; syklus. At materialer kan brukes om igjen

Miljøstasjon	mottak for farlig avfall, kjemikalier og liknende som må etterbehandles på en forsvarlig måte
Renovatør	selskap eller person som henter avfallet, uavhengig av fraksjon
Resirkulering	bringe inn i kretsløpet igjen, se, gjenvinning
Ressursintensive produkter	produkter som gjør større skade på miljøet krever store ressurser
Sluttbehandling	deponering eller forbrenning uten energiutnyttelse.
Søppel	se, avfall

1. Innledning

Den vestlige verden har overflod, bruk og kast mentaliteten er en del av hverdagen. Utviklingen av forbruket skyldes økt produktivitet, økt befolkning og kjøpekraft. En bevisstgjøring påbærekraftig utvikling er viktig. Det blir mer og mer av betydning å kunne kildesortere og utnytte ressursene, gjennom gjenvinning og resirkulering.

I Norge er situasjonen for husholdningsavfallet, at hver og en av oss kaster i snitt 375 kilo i året. Dette er mindre enn gjennomsnittet i Europa, men i et lite land som Norge har utviklingen vært kraftig økende de siste årene. Fra 1997-2008 økte avfallsmengden med over 60 % i følge Statistisk sentralbyrå. Vi lever i en matrealistisk verden og kjøpekraften påser at denne utviklingen ikke er avtagende. Tilgang og tilgjengelighet på varer og tjenester er viktig og derfor flytter stadig flere til byene, der mulighetene er mange. Dette øker presset på infrastrukturen, blokkbebyggelse er det eneste alternativet, dette betyr at de kommunale løsningene fra det offentlige må stå til ansvar for mer og mer.

En god rutine for avfallshåndtering, er en forutsetning for resirkulering og gjenvinning. Uten god håndtering fra kommune og innbyggere kan avfallsmengden bli en utfordring for by og kommune. Slik som New York sin avfallshåndtering

I New York har avfallshåndteringen hatt store utfordringer på grunn av den store avfallsmengden som befolkningen produserer. I 2001 måtte de stenge det overfylte hoveddeponiet, Fresh Kills, som var mottak for alt det avfallet som byen produserte og kastet usortert. Omfanget på denne fyllplassen, tilsvarte å være et av de høyeste menneskelige byggverkene i verden. Løsningen på problemet ble at avfallet måtte bli kjørt ut av byen og vekk til midlertidige deponier i nærliggende fattige strøk. Deretter ble det skipet vekk og ut av byen. En slik håndtering av avfall begrenset seg selv over tid, det utviklet seg til å bli et politisk mareritt. Egen plassmangel var en ting, men restriksjoner for andre stater medførte at problemet vokste, siden ingen kunne eller ville ta imot avfallet deres. Befolkningstettheten setter infrastrukturen på prøve, renovasjonen som er en del av den, må fungere. Derfor er det avgjørende med systemer for avfallsreduksjon, kildesortering, som gjør at byen skal kunne fungere og utvikle seg (Threehugger 2006).

Denne tematikken har ført til en interesse for avfallshåndtering og betydningen av riktig sortering. Derfor var det interessant å undersøke adferd og holdning til innbyggerne i en bykommune, hvilket har ført til følgende problemstilling:

"Hva er det som fremmer og hemmer privatpersoner i å utføre avfallsortering på en bedre måte"

Hensikten var å få et inntrykk av hvordan kildesorteringen blir tatt imot og gjennomført hos utvalgte innbyggere i kommunen, gjennom intervjuer. Med bakgrunn i problemstilling vil det også være interessant å se på følgende forskningsspørsmål:

- Holdning: Hva er kunnskapsnivået for kildesortering?
 Hva syntes privatpersoner om kildesortering? Hva er viktigst når man kildesorterer?
 Hvordan vil endring av kildesorteringssystemer bli mottatt?
- Adferd: Hvordan kildesorterer privatpersoner?
 Hvordan fungerer kildesorteringen inne i det private hjem?
 Hvordan fungerer kildesorteringen ute ved søppeldunkene?
 Hvordan fungerer kildesorteringen til ulike returpunkt.
- Kommunikasjon: Hvorfor kildesortere de?
 Hvordan lærer de om kildesortering?
- Risiko: Hva er risikoen for samfunnet med tanke på avfallshåndtering?
 Hva er risikoen for kildesorterer når den blir utført galt?

1.1 Oppgavens disposisjon og begrensning

Innledningsvis vil det bli presentert bakgrunnsinformasjon omkring avfallshåndteringen i Norge, der viktige elementer for forståelsen av avfallshåndteringen blir beskrevet. Etter denne innføringen kommer teori bidraget, som tar for seg holdning, adferd, kommunikasjon og risiko. I det påfølgende metodekapitlet blir valg av metode presentert, med beskrivelse av hvordan datainnsamlingen ble utført gjennom intervjuer. Neste kapittel, drøftingen, oppsummerer funnene og trekker slutninger ut i fra disse. Dette sammenfattes i det avsluttende konklusjonskapitlet.

Begrensningen i denne undersøkelsen, er til en kommune i sørvest-Norge. Utover denne begrensningen er bare barnefamilier og studenter i by-nære omgivelser som var intervjuet. Kildesortering av farlig avfall er utenfor begrensningen

2 Bakgrunn

For å kunne tilegne leseren fenomenet avfallsortering, så vil det bli presentert i dette kapitlet, før teoridelen. Her er det informasjon angående avfallshåndtering i Norge, basert på fagbøker, NOU 19: 2002 (Norges offentlige utredninger), offentlige nettsider, dokumenter og nøkkelinformanter.

2.1 Kildesortering

Bakgrunnen for kildesortering er å kunne utnytte avfallet på en fornuftig måte. Forbrukeren er en avfallsprodusent, og kan selv være med å bidra til at avfallet blir sortert ut i aktuelle fraksjoner, her våt-organisk avfall, papir, restavfall, plast og glass- og metall emballasje. En forutsetning for at dette skal være kostnadseffektivt, med tanke på videre behandling, er at fraksjonsandelene må holdes atskilt, og det er enklest der hvor avfallet oppstår. Det formoder at alle er med på å gjøre en innsats, og innarbeider nye vaner uavhengig av egen interesse (Andersen 1995) (Andersen 1995).

2.2 Når ble kildesorteringen innført.

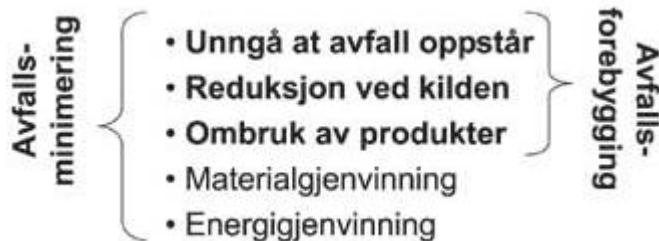
Starten for kildesortering i Norge var på begynnelsen av 1990-tallet i følge renovasjonssjef ved Stavanger kommune, Meissner R, og den første store avfallstypen som ble sortert ut fra restavfallet var papir. Den grønne beholder som blir brukt i dag, kom i 1994. Ordningen for innsamling av glass så dagens lys omkring 1992 med egne offentlige returpunkter. For plastinnsamling ble starten i første halvdel av 1990-tallet og for våt-organisk avfall ble den først tilgjengelig for alle som en egen tredje dunk, brun dunk, i 2000 (Stavanger kommune 2011))

2.3 Avfallsforebygging

Avfallsforebygging er først og fremst et positivt ladd begrep som gir enklere forståelse og er holdningsskapende for tiltak. Det tar for seg ressurser med gjenbruksverdi, som inkluderer utnyttelse av materiale som ikke har egen bruksverdi, men som har gjenvinningspotensialet før det resterende går til sluttbehandling.

I dag er det viktig med best mulig håndtering av avfallet, for å oppnå det er viktig med en bred forståelse av ressursforbruket i samfunnsutviklingen. For Miljøverndepartementet er økonomisk vekst, forbruksmønstre, avfallsreduksjon med tanke på kostnader og miljø avgjørende for forståelsen av tilveksten av avfallet. Ser en på de ulike fraksjonene og produksjonssektorene, vil det være riktig å gripe inn der avfallsreduksjonen har størst

kostnads og miljømessig effekt, både ved produksjon og forbruk. Skal det være noen suksess med avfallsreduksjon, må tilførselen av jomfruelige materialer reduseres. Materialer og produkter må inngå i ett samfunnstjenelig materialkretsløp så lenge som mulig. Dette kan gjøres ved å bevisstgjøre ressursbruk, atferd, produksjon, produktutforming av tjenester, redusere materialbruk ved økt utnyttelsesgrad samt forbedre innsamlings- og gjenvinningsordningene (NOU:19 2002).

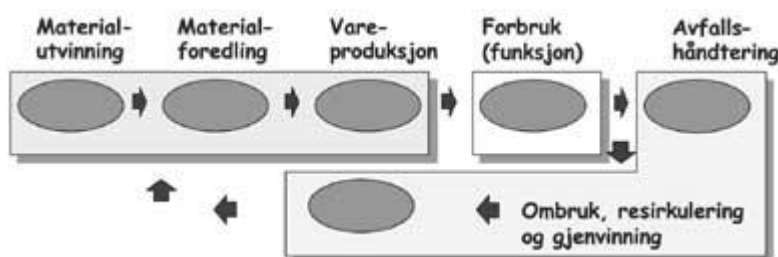

Figur 1 Figuren viser hvor de ulike avfallsbegrepene er plassert i forhold til forbygging og reduksjon/minimering (NOU:19 2002 Kap. 2.4.2)

Samtlige av nivåene som er nevnt i figur 1, reduserer utnyttelsen av jomfruelige materialer og vil i det lange løp føre til reduksjon av den totale avfallsmengden.

2.3.1 Utviklingen for produksjon, forbruk og avfallsmengder

En beskrivelse som ofte brukes om livsløpet til produkter er ”fra vugge – til - grav”, helt fra materialutvinning, produksjon, forbruk, og helt til sluttbehandling. Med tanke på ressursbruk og miljøbelastning er det ønskelig at materialkretsløp varer lengst mulig. Figur 2 viser hvordan produkter forflytter seg i samfunnet, ved bevisst avfallsforbygging og gjenbruk.

Figur 2 Her vises omløpet til produkter i samfunnet. ”Fra vugge til grav” og om mulig tilbake til vugge (NOU:19 2002 Kap. 3.1.1)

En enkel måte å dele opp livsløpet til produkter er i de tre ulike fasene produksjon, forbruk og etterbruk. Det er i den sist nevnte, etterbruksfasen, at materialet eller produktet igjen kan se dagens lys som følge av gjenbruk eller resirkulering. Det som ikke har gjenbruksverdi kan enten bli energiutvunnet eller bli sendt til endelig sluttbehandling.

Det er en sammenheng mellom råmateriale som blir tilført samfunnet og det som slipper ut. Det er ønskelig, i et avfallsperspektiv, å redusere tilførselen siden den har en direkte tilknytning til den totale avfallsmengden. Dette krever internasjonal samhandling, siden flere ulike aktører, ansvarlige bedrifter, bidrar til økt produksjon i flere ulike ledd og land. En komplett oversikt over hele materialkretsløpet er en forutsetning for at tiltak skal ha noen effekt i stedet for å forskyve miljøproblemer over til land. Her er avfallsforebygging avgjørende ved at avfallspolitikken blir inkludert i flere sektorer i samfunnet. Det skal virke i alle de tre fasene, produksjon, forbruk og etterbruk. Det avfallet som genereres, skal ha tilhørende forsvarlig behandling med tanke på ressurser og miljø.

Utviklingen av forbruket skyldes økt produktivitet, økt befolkning og økt kjøpekraft. I dag har stadig flere mennesker bedre levekår og flere materielle goder enn nødvendig, men sosiale- og markedskrefter påvirker oss til å forbruke enda mer. En tydeligere bevisstgjøring på en bærekraftig utvikling er viktig. Det trenger ikke bety at livskvaliteten må reduseres, men bedre utnyttelse av eksisterende varer og tjenester, fremfor tilførsel av jomfruelige naturressurser og miljøproblemer de fører med seg. Ser en på hele verden under ett, er beskatningen av naturressursene i dag på et kritisk stadium. Det blir stadig flere mennesker som stadig forbraker mer. Fortsetter dette forbruket vil man, etter hvert, naturligvis måtte stå til ansvar for dette. Det er ikke fritt frem selv om mennesket er øverst i næringskjeden (NOU:19 2002).

2.3.2 Politiske målsetninger for avfallet

Den politiske prioritering har hovedsakelig tatt for seg den forsvarlige håndteringen av avfallet, og den overordnede målsetningen for avfall og gjenvinning er som følger:

”Avfallsproblemene skal løses slik at avfallet gir minst mulig skade og ulempe for mennesker og naturmiljø, samtidig som avfallet og håndteringen av dette legger minst mulig beslag på samfunnets ressurser”(NOU:19 2002 Kap. 5.1).

I dag er fokuset rettet mot stadig mer avfallsforebygging. Uten forebygging vil det være begrenset mulighet for å få redusert den totale avfallsmengden, siden gjenvinning og kontrollert utslipp fra sluttbehandlingsanleggene alltid vil ha en direkte tilknytning til den mengden som blir produsert. Nedenfor er de tre målsetningene for avfall og gjenvinning i Norge listet opp:

1. *Utviklingen i generert mengde avfall skal være vesentlig lavere enn den økonomiske veksten.*
2. *Basert på at mengden avfall til sluttbehandling skal reduseres i tråd med hva som er samfunnsøkonomisk og miljømessig fornuftig tas det sikte på at mengden avfall til sluttbehandling innen 2010 skal være om lag 25 % av generert avfallsmengde.*
3. *Praktisk talt alt spesialavfall skal tas forsvarlig hånd om, og enten gå til gjenvinning eller være sikret tilstrekkelig nasjonal behandlingsskapitet.*

(NOU:19 2002 Kap. 5.1)

Det er satt i gang flere tiltak for avfallsforbygging. Kommunene har ansvaret for avfallshåndteringen, først og fremst fra husholdningene. Et avfallsgebyr skal dekke alle de operasjonene og tjenestene denne prosessen innebærer. Så langt er det ikke noe krav til kildesortering, men det er ønskelig at dette blir etablert og at det da inngår i en tilsvarende avfallsgebyrordning. Flere kommuner har i dag lokale avfallsplaner, disse var lovpålagte helt frem til 2002, de presenterer avfallsforebygging, avfallsreducerende tiltak og holdningsskapende arbeid (NOU:19 2002).

2.3.3 Reduserende tiltak for mengden av avfall frem mot sluttbehandling

Sluttbehandling vil si at avfallet ikke får noen nytte verdi. Det vil bare bli forbrent eller ender opp på deponi. Det er satt strenge krav til disse metodene, som medfører utslipp ut i naturen og til luften. Kravene påfører ekstra kostnader, og prinsippet om at ”forurensere skal betale”, gjør denne formen for avfallshåndtering mindre attraktiv og stimulerer mer til kildesortering (NOU:19 2002).

2.3.4 Strategier og generelle virkemidler for avfallsreduksjon

For å bevare naturressursene må det endringer til i forbrukersamfunnet. Dette er grunnlaget for avfallsforbyggingen og gjenvinningen. Stadig utvinning av nye materialer må reduseres systematisk over tid og da gjennom følgende oppgaver:

1. *endre atferd og preferanser på etterspørselssiden*
2. *endre produksjons- og produktutforming av varer og tjenester*
3. *tilfredsstille ulike funksjoner med mindre materialbruk*
4. *utvikle et kretsløpsamfunn gjennom å videreutvikle og etablere effektive innsamlings- og gjenvinningsystemer*

(NOU:19 2002 Kap. 7.1)

Det største bidraget er nevnt i punkt nummer 1, å endre forbruksmønsteret og redusere det totale forbruket, for å spare jomfruelige materialer. Det hjelper ikke bare med forbedringer og effektiviseringer i de ulike produksjonsfasene, økt kjøpekraft resulterer i mer forbruk.

Livskvaliteten i dag blir målt i materielle goder, det er og blir en stor utfordring å endre denne oppfattelsen. Den gode produktiviteten i dag bør frigjøre mer fritid i stedet for økt kjøpekraft. Grønne skatter og miljøavgifter er måter som gir produsent og forbruker en direkte selvvalgt miljøskatt når produktene ikke inngår i kretsløps- samfunnet, men utover jomfruelige materialer. Ett eksempel som er velkjent i Norge er skattleggingen på drivstoff.

En forutsetning for bærekraftig utvikling og adferd er å øke kunnskapen og bevisstheten til forbruker om forbruket, skape holdninger som er miljøpositive. Dette arbeidet må implementeres så tidlig som mulig, Det foregår et bevisst holdningsskapende arbeid i mange av landets barnehager, og helt siden 90-tallet har også lærerplanene i skoleverket inneholdt informasjon om denne tematikken (NOU:19 2002).

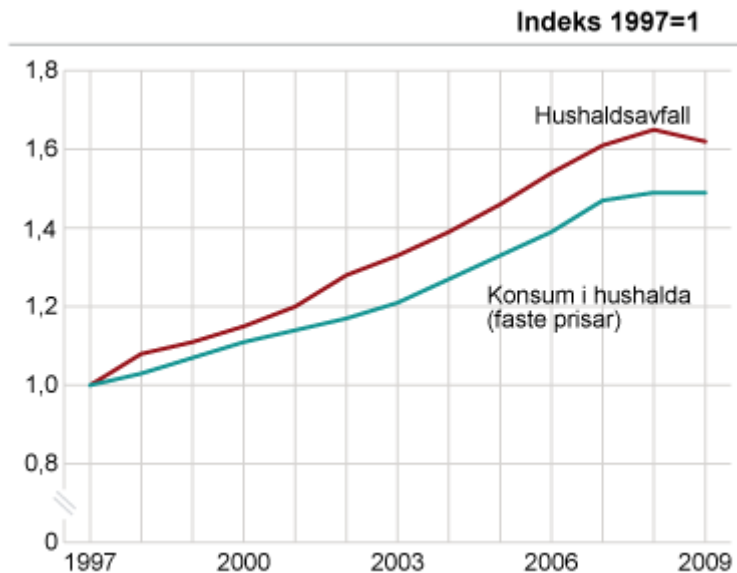
Til tross for arbeidet som nedlegges, så eksisterer det ikke i dag en egen stortingsmelding for avfallspolitikken, men fra Hold Norge Rent konferansen i Oslo 11. januar 2011 lovet Miljøvernminister Erik Solheim å ta initiativet (Avfall Norge 2011).

2.3.5 Produsentansvarsordninger

For å nå målene om en best mulig materialgjenvinning og avkastning på restavfallet, er det avgjørende med *produsentansvarsordninger*. Ordninger der ressursvennlige løsninger er satt i system før og etter at produkter er anvendt. Her er det mange forbedringspotensialer, og i 2009 utfordret Avfall Norge myndighetene på flere områder. Det ble foretatt en gjennomgang av ordningen i 2008 fra regjeringen sin side, denne ble videre vurderte av Avfall Norge som kom med nærmere råd til oppfølging i april 2009. Fra Miljødepartementet sin side, har ingenting skjedd siden. Videre er det er god dialog mellom Avfall Norge og Klima- og forurensningsdirektoratet, som har møtevirksomhet ett par ganger i året. Et samarbeid som derimot har gitt gode resultater er samarbeidet med Grønt Punkt Norge. De har avklart rammeavtaler og laget en kvalitetsveileder for å optimalisere håndteringen og levering av plast- og drikkekartong fra husholdningene. Fra denne plastfraksjonen skal 75 % gjenvinnes i Tyskland. (Avfall Norge 2009)

Avfallsregnskapet for 2009 viser at det ble registrert en nedgang i den årlige produksjonen av husholdningsavfall for første gang siden avfallsregistreringen startet i Norge i 1992.

Reduksjonen var på over 3 %. Noe som er forholdsvis mye, da det i 2009 ble kastet 420kg per person. Det er to millioner tonn med avfall, og av dette ble over halvparten sortert ut for gjenvinning. I Figur 3 vises utviklingen og forholdet mellom konsum og avfall.

Figur 3 Utviklingen i husholdningsavfall i Norge fra 1997-2009(Statistisk sentralbyrå 2010 fig. 1) (Statistisk sentralbyrå 2010 fig. 1)

Med bedre sortering, reduseres mengden til deponiene som har direkte innvirkning på mengden utslipp av klimagassen metan (CH_4). I 2009 var denne typen lagring av avfall redusert med 22 %. Mye av det ble sendt til forbrenning, men selv om man summerer opp alt som blir gjenvunnet eller utnyttet til energi, er prosentdelen av gjenvunnet husholdningsavfall på hele 76 %. Ikke alt dette avfallet blir behandlet i Norge, og siden 2008 har eksporten av husholdningsavfall blitt fordoblet. I forhold til alt avfallet kommunene samler inn målt i kilo, ligger Norge under gjennomsnittet i Europa i 2008 (Statistisk sentralbyrå 2010).

2.4 IVAR- IKS,

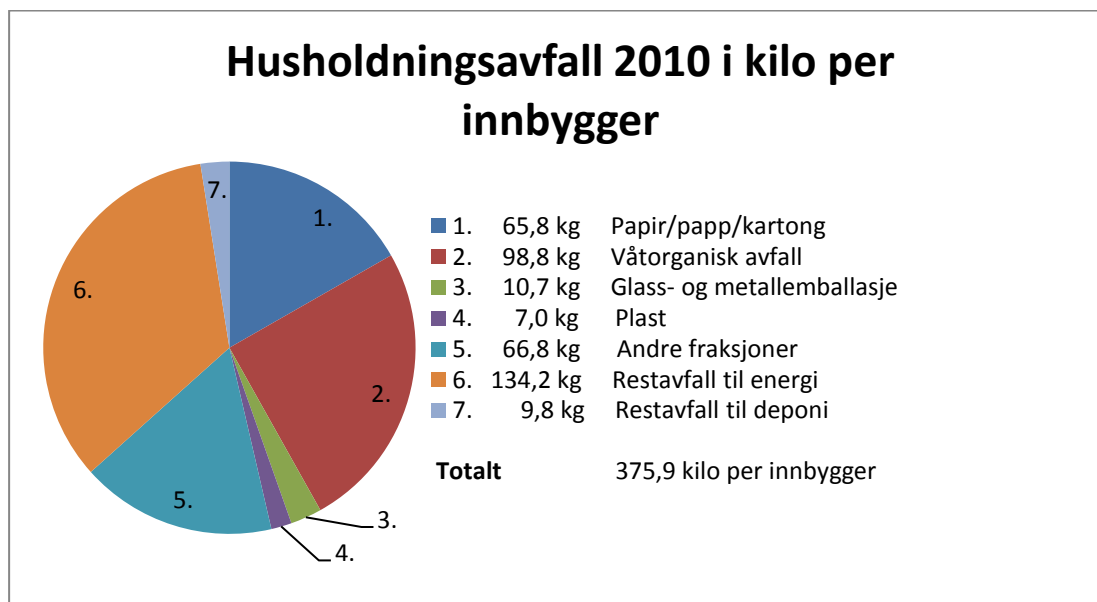
Interkommunal, vann, avløp og renovasjon-interkommunalt selskap

I følge avdelingsleder for gjenvinning hos IVAR, Danielsen E. R., så består IVAR- regionen 11 kommuner, hvorav ti av disse inngår i det interkommunale renovasjonssamarbeidet. De ti kommunene er Stavanger, Sandnes, Sola, Randaberg, Klepp, Time, Hå, Gjesdal, Rennesøy og Kvitsøy.

Avfallsplanen deres for 2009-2012 tar for seg de ulike avfallshåndteringene. Den er ikke identisk for alle kommunene, for eksempel er det bare 8 av 10 kommuner som har henteordninger for plastemballasje. Det som er felles for alle kommunene, er henting av våt-organisk avfall, papir- og restavfall. Våt-organisk avfall blir levert til IVAR sitt

komposteringsanlegg på Hogstad. For all kildesortering og innsamling har IVAR to betjente gjenvinningsanlegg, ett på Forus og ett på Sele. Restavfallet fra husholdningsavfallet blir levert og brent på Forus Energigjenvinning KS (Kommunale selskap), som IVAR er medeiere i, blant annet sammen med energiselskapet Lyse Energi.

I hele regionen er det tilrettelagt for bringeordninger, der en selv leverer, glass- og metallemballasje, plastemballasje, tekstiler og farlig avfall. Totalt er det nesten 100 ulike kombinasjoner av slike returpunkt. Når hver enkel fraksjon er samlet sammen, selges de som råvarer enten til inn- eller utland eller deponeres på Sele avfalls plass. Tabell 1 viser hvor stor andel den enkelte fraksjon utgjør per person i IVAR- regionen. Figur 4 viser hvordan utnyttelsen av våt-organisk avfall, papir- og restavfall har vært de foregående årene.

Figur 4 Husholdningsavfall i kilo per innbygger. Andre fraksjoner , nr5 er redigert (IVAR-IKS 2010 s. 18)

Tabell 1 Her er utviklingen i utnyttelsen av våt-organisk avfall, papir- og restavfall fra husholdningene, målt i tonn og prosent (IVAR-IKS 2009 s. 17)

FRAKSJON	2005	2006	2007	2008	2009	%ANDEL I 2009
Avfall til materialgjenvinning	62 897	65 860	70 828	71 345	67 646	62,7
Avfall til energigjenvinning	27 649	27 614	28 013	27 945	31 379	29,1
Avfall til deponi	11 832	12 936	12 555	12 321	8 907	8,3
Sum husholdningsavfall	102 377	106 410	111 396	111 611	107 933	100,0

Disse fraksjonene kunne vært ennå bedre sortert, det finnes teknologien, finsorteringsanlegg, som kan sortere disse fraksjonene bedre, men det er ennå på planstadiet og i denne sammenhengen står det skrevet i avfallsplanen for IVAR – regionen at:

” Innbyggerane er lært opp til å sortera ut stadig fleire fraksjonar. Den psykologiske effekten ved å ”ta bort” gode ordningar skal ikkje under- vurderast.” (Stavanger kommune 2009 s. 17)
(Stavanger kommune 2009)

2.4.1 Hvordan er tilbudet for kildesorteringen i kommunen.

En forutsetning for å kunne vurdere hva privatpersoner praktiserer, er det viktig å vite hva kommunen tilbyr av kildesorteringstjenester.

”Er du i tvil eller vil du ikke sortere, så hiv det i restavfallet” (IVAR 2011)

Det er som kjent tre ulike beholdere for husholdningene i Stavanger, våt–organisk avfall, papir og restavfall. De andre fraksjonene blir enten levert til returpunkt, som er plassert på ulike offentlige steder, eller til gjenvinningsstasjonene på Forus eller Sele. Sist nevnte skjer enten ved henteordning hjemme hvor renovasjonsselskapet kommer og henter, eller bringeordning der en kjører det ut selv.

Det finnes flere andre systemer å kildesortere på. I Tromsø kommune opererer de med et optisk- kildesorteringssystem, færre dunker men som har avfallsposer med fargekoder for hver avfallstype,

Disse seks forskjellige avfallstyper er matavfall, papir, drikkekartong, plast og restavfall, i tillegg til papp som hentes inn for seg (Remiks 2011). Ett annet system som finnes er, å registrerer vekten på restavfallsdunken, at en betaler for antall kilo avfall som blir levert inn (IVAR 2011)

Ser en på teknologien som finnes i dag, så finnes det automatiske kildesorteringssystemer som kan sorter ut mye av det som i dag blir kastet i restavfallet, som for eksempel drikkekartong, plast og glass- og metallemballasje (Stavanger kommune 2011).

2.4.2 Hva skjer med avfallet etter at det er hentet av renovatøren?

For å kunne si noe om kunnskapsnivået og forståelsen til intervjuobjektene er det viktig å vite hva som skjer med avfallet som blir sortert ut.

Papiret i den grønne beholderen blir som kjent resirkulert, det selges som råstoff til ny produksjon. Halvparten av denne fraksjonen blir solgt på anbud og sendt usortert direkte til sorteringsanlegg her i landet, ute i Europa og i den fjerne Østen.

Flere og flere papirfabrikker legger i dag om produksjonen som følge av returpapir, det er bedre økonomi i å bruke denne fraksjonen som råstoff fremfor rent trevirke til nytt papir. Den andre andelen blir sortert hos Fretex, her blir fraksjonen sortert ut i tre hovedbestand deler papir, drikkekartong og papp. Drikkekartongene blir sortert ut manuelt, hovedsakelig bare de som blir levert i egen plastikkpose og sammen med papp blir de sendt til fabrikker som lager pappemballasje.

Det våt-organiske avfallet, den brune dunken for matavfall og hageavfall, blir sendt til komposteringsanlegget på Hogstad, der blir det først kvernet opp og en magnet fjerner magnetisk-metall før kompostering.

Denne komposten blir stort sett levert til bønder og andre større forbruksområder, for eksempel veibygging og landskapsbygging. Kompost som blir benyttet av hageeiere kommer kun fra det som tidligere var hageavfall.

Etterspørselen etter kompost er dag begrenset, derfor blir det i fremtiden etablert biogass-anlegg som kan produsere biogass av det våt-organiske avfallet. Restproduktet her vil enten bli kompostert eller bli sendt til forbrenningsanlegg.

Restavfallet, den grå dunken, blir sendt til energigjenvinning anlegget på Forus som produserer strøm i tillegg til fjernvarme som benyttes til oppvarming i Forus området.

Før avfallet blir brent tar en magnet ut store deler av det magnetiske metallet, resten ender opp i asken som blir sendt til deponi (IVAR 2011).

Plastfraksjonen som blir samlet inn, blir usortert sendt direkte til anlegg i Tyskland

Glass- og metallemballasje innsamlingen blir sendt til Fredrikstad som sortere automatisk ut ulike metaller og fargede glass (Stavanger kommune 2011).

2.5 Stavanger kommune, Rogaland

Stavanger kommune består av 53 000 husstander som alle inngår i henteordningen for papir, våt-organisk avfall og restavfall (Stavanger kommune 2011).

I den anledning er det utarbeidet en egen renovasjonsforskrift for kommunen. Deres målsetning er som følger:

” å redusere avfallsproblemene ved å hindre at avfall oppstår, redusere mengden farlige stoffer i avfallet, fremme ombruk, gjenvinning og energiutnyttelse og sikre en forsvarlig sluttbehandling av restavfallet ”

(Lovdata.no 2004 §1-1)

I forskriften presiseres i §10 det at kommunen har ansvaret for innsamling av husholdningsavfallet og tilfredsstillende mottak for avfall fra husholdningene. De ulike fraksjonene har følgende kildesorteringsordninger:

- Våt – organisk avfall skal enten leveres i brun beholder eller bli hjemmekompostert, alt av fall som ikke kan komposteres er forbudt å kaste i denne beholderen.
- Papp, papir og kartong skal leveres i grønn avfallsbeholder for gjenvinning, Her er det også forbudt å levere andre typer avfall.
- Farlig avfall skal enten leveres i den røde beholderen, eller direkte til kommunale mottak eller brannstasjon. Det er ønskelig at dette merkes eller lett kan bli identifisert.
- Andre kildesorterte fraksjoner som glass/ metallemballasje og plast skal leveres på respektive miljøstasjoner eller kommunale mottak. Andre fraksjoner er forbudt å blande inn her.
- Større avfall fra husholdningen, skal leveres enten direkte til det kommunale mottaket eller gjennom kommunalt organiserte henteordninger.
- Det resterende restavfallet skal leveres i grå beholder for sluttbehandling. Her er det forbudt å kaste avfall, av den typen, som det allerede finnes etablerte gjenvinningsordninger for.

(Lovdata.no 2004 a)

2.5.1 Belønning og straff

En god praksis for å motivere til kildesorteringen må vel være å ha ett system for orden.

”... den abonnenten som er flink til å kildesortere, den er vår billigste kunde”

”Generelt syntes jeg at folk er flinke til å sortere”

(Stavanger kommune 2011)

I dag finnes det ingen gode systemer for belønning, alle har likt grunnbeløp. Det eneste er at en selv velger størrelsen på restavfallsdunken og betaler der etter, for papir og våt – organisk avfall, blå - og grønndunk, er størrelsen gratis. Standardstørrelsen på dunkene er 120 liter, men de kan både være mindre og større. Forøvrig kan du velge bort den brune dunken om en komposterer hjemme, det er en kompensasjonsordning for de som tar ansvar.

Når det kommer til straff, er mulighetene begrenset, en kan ikke skrive ut bøter i den forstand, men reaksjoner virker. Om renovatørene ser at det er kastet restavfall i de andre dunkene, kan renovatørene la være å tømme de. Da vil kommunen, som en slags myndighet, skrive et brev til abonnenten om hvorfor dunken ikke ble tømt. Vedrørende returpunkter har ikke kommunen denne samme muligheten, selv om det ofte skjer at folk setter fra seg ting utenfor, der det ikke hører hjemme (Stavanger kommune 2011).

2.6 Informasjonsarbeidet for IVAR-IKS og Stavanger kommune.

For å kunne finne ut av hvordan befolkningen i regionen får informasjon om avfallshåndteringen, er det viktig å vite hvilke kanaler de ansvarliges benytter seg av.

Det informasjonsarbeidet som IVAR–IKS tar seg av, er den typen som er likt for alle kommunene. Det som skjer med det avfallet som blir levert inn. Det kan være alt fra hvordan drikkekartonger skal brettes til at glass- og metallemballasje blir til nye produkter. For å nå ut med denne informasjonen, om hvordan de ulike avfallstypene skal sorteres, benytter IVAR internett, aviser, radio, TV, brosjyrer samt informasjon på offentlige steder som for eksempel kino og buss skur.

Det er de enkelte kommunene sitt eget hovedansvar å informere sine egne innbyggere om hvordan avfallssorteringen skal fungere lokalt. Dette innebærer både hvordan husholdningene skal levere avfallet og hvordan det blir hentet (IVAR 2011).

For kommunen er hovedinformasjonskanalen først og fremst infrastrukturen, det synlige tilbudet, at det plasseres ut egne dunker for våt-organisk avfall, papir, restavfall samt offentlige returpunkter for de resterende fraksjonene, for eksempel plast, glass- og metallemballasje. For det resterende informasjonsarbeidet er det tømmekalenderen som er den viktigste informasjonskanalen, alle huseiere får den. Den inneholder mye informasjon og det er den som styrer hvordan kildesorteringen fungerer. Utover dette er det aviser, brev og egen nettside som blir brukt til å formidle om kildesorteringen (Stavanger kommune 2011).

2.7 Risiko og sikkerhetsarbeidet for avfallshåndtering

Alle bransjer opererer med ulike typer risiko. Den faren som fremstår som mest risikofyllt med tanke på sikkerhet. Hva er det privatpersoner kan utsettes for?

Det er utelukkende hygiene som er den så kalte ”faren” som innbyggerne kan utsettes for, sykdom, opphopning av søppel og irriterende lukt. Avfallet må hele tiden transporteres vekk i fra gatene og husholdningene, en kan ikke risikere stopp i renovasjonsarbeidet. Denne tjenesten må fungere hver eneste dag siden det produseres cirka 200 tonn avfall daglig i byen. I Norge har det vært viktig å få opparbeidet et godt fundament i fra bunnen av for at renovasjon skal fungere daglig. Hvert år blir det gjennomført spørreundersøkelser over telefon i kommunen, for å kunne tilrette renovasjonstjenesten for innbyggerne best mulig (Stavanger kommune 2011).

Som eksempel kan renovatørstreiken i desember 2007 i Napoli, Italia trekkes fram. Denne streiken var et resultat på blant annet overfylte deponier., som et resultat av blant annet overfylte deponier. Gatene ble overfylt av søppel og dette problemet varte frem til sommeren 2008 (Wikipedia 2009).

3 Teori

I dette kapitlet vil den teorien som har blitt brukt bli presentert, Den tar for seg temaene holdning, adferd, kommunikasjon og risiko. Dette vil bli brukt til studere kildesorteringen til barnefamilier og studenter i by-nære omgivelser, for å kunne forske på hva som eventuelt kan gjøre den bedre, u ti fra intervjuene de har gitt.

3.1 Holdninger

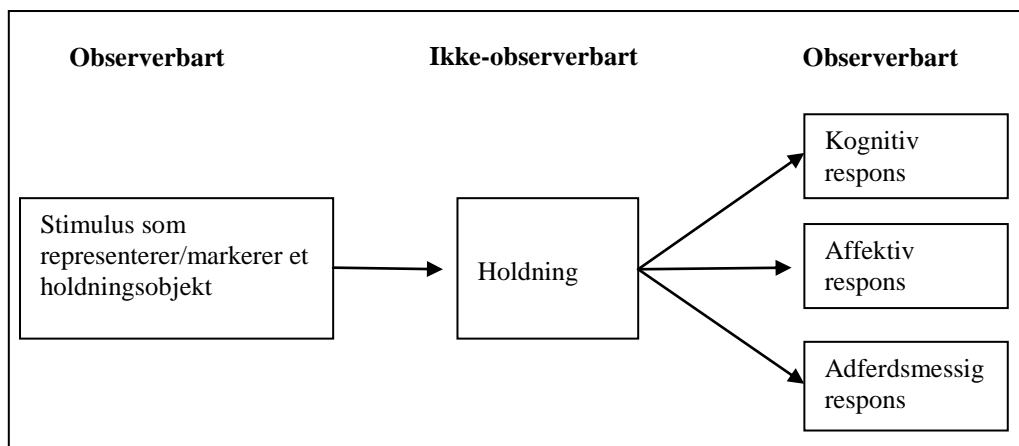
Med utgangspunkt i dette teoribidraget, vil det være interessant å finne ut hva privatpersoner mener er fordeler og ulemper med kildesortering og om det er samsvar mellom disse.

Begrepet, holdning, beskriver hvordan individet blir oppfattet når det utfører egne handlinger, men det er vanskelig å observere hva det er som egentlig ligger til grunn for det aktuelle handlingsmønsteret

Når det gjelder definisjonen av begrepet holdning, er *trekomponentmodellen* den som er mest brukt. Den tar utgangspunkt i at holdningen til en hendelse, et fenomen eller et objekt består av tre ulike reaksjoner. Disse tre reaksjonene er den kognitive (tankemessige), den affektive (følelsesmessige) og den atferdsmessige. De som best har klart å sette ord på begrepet er forskerne Eagly og Chaiken fra 1993 og den lyder som følger (Raaheim 2002).

”Attitude is a psychological tendency that is expressed by evaluating a particular entity with some degree of favour or disfavour. ...psychological tendency refers to a state that is internal to the person, and evaluating refers to all classes of evaluative responding, whether overt or covert, cognitive, affective, or behavioral”(Raaheim 2002 s. 81).

I følge disse to forskerne eksisterer det ingen form for holdning hos individet, før det møter og evaluerer hendelsen, fenomenet eller objektet. Det er nå de tre reaksjonene trer i kraft, individet vil gjennom det å tenke (kognitiv), - føle (affektiv) eller - handle(adferd), vurdere situasjonen på en bestemt måte. Dette kan enten skje åpenlyst eller uten att noen andre kan observere det. Figur 5 på neste side viser hvordan trekomponentmodellen utarter seg.

Figur 5 Her illustreres den ikke - observerbare holdningen i møte med enten hendelse, fenomen, eller objekt og den påfølgende respons (Raaheim 2002 s. 82)

Denne tilnærmingen individet gjør, vil si noe om hvordan det handler neste gang det skjer, og da vil man kunne sannsynliggjøre et adferdsmønster for det individet (Raaheim 2002).

En annen betegnelse for holdning er den til Hewstone, Stroebe og Stephenson fra 1996, som de kaller *endimensjonal tilnærming (unidimensional)*. Bakgrunnen for denne betegnelsen er at individet er mer sammensatt; tanker, følelser og handling korresponderer ikke alltid likt.

Trekomponentmodellen blir av andre forskere sett på som litt for enkel. I gitte situasjoner kan følelsene ta overhånd, som følge av dette kan man handle irrasjonelt i forhold til hva man har sagt tidligere, eller man har kunnskap om. Andre ganger skyver man følelsene til side og prøver å handle etter det som er mest hensiktsmessig, bedre kjent som "fornuften" (Raaheim 2002).

Det er flere grunner til disse motstridende holdningene. Det kan være at man ønsker å være lik alle andre for å være inkludert i gruppen, enten fordi man ikke vil bli møtt med motangrep eller bli fra støtt bort i fra andre. Den *endimensjonale tilnærming*, definerer holding tilsvarende som:

"...the term attitude should be used to refer to a general, enduring positive or negative feeling about some person, object or issue"(Raaheim 2002 s.83).

Den *endimensjonale tilnærmingen* vektlegger altså affeksjon. Holdninger baseres på positive eller negative følelser som individet får når hendelser, fenomener, og objekter skal tolkes (Raaheim 2002).

3.1.1 Holdningsdanning

Med denne teorien er hensikten å finne ut hvem som påvirker hva privatpersoner mener om kildesorteringen.

Mennesket er fra naturens side et sosialt vesen. Avhengig av hvilke grupper i samfunnet det identifiserer seg med, vil de gruppene være med på å påvirke holdninger, meninger og verdier.

Det er viktig å presisere at mening og verdi ikke er det samme som holdning. Med mening menes hvordan individet oppfatter omverdenen uten å tillegge det for mye følelser.

Forståelsen av verdi har å gjøre med hvordan man forholder seg til mange ulike fenomener samtidig.

Som nevnt blir individets holdninger påvirket i mer eller mindre av de grupper som det til enhver tid omgir seg med, avhengig av grad av tilhørighet. Allerede fra livets første leve-år blir grunnlaget for videre holdninger lagt, og denne første gruppen man møter er selvfølgelig familien. De holdningserfaringene som en tilegner seg i livet fører til hva man fokuserer på, og hvordan man opplever virkeligheten. Det blir skapt en forventning, sosial holdning, om hvordan man opptrer.

”en underliggende tendens til å tenke, føle og handle på bestemte måter ovenfor et bestemt fenomen, en bestemt hendelse eller bestemt objekt (personer)” (Raaheim 2002 s 84).

Hvordan individet selv behersker disse siterte situasjonene, vil skape bevissthet om egne egenskaper og om eget selvbildet. Holdninger sier derfor noe om personligheten, for eksempel kan den være avslørende eller forsterkende.

Det er kjent sak at man blir påvirket av andre, det blir det samme som å si at alle påvirker hverandre. Dette betyr at individet selv er med å skape den virkeligheten som det opplever, som igjen vil si at virkeligheten gjenspeiler holdningen til de tilhørende individene (i samfunnet) (Raaheim 2002).

3.2 Adferd

Denne teorien er valgt for å kunne studere hvorfor privatpersoner kildesorterer som de gjør, oven for seg selv og andre.

Innen for rasjonell handlingsteori vil et rasjonelt menneske handle som følge av den oppfatning det tror er det beste alternativet, dette avhenger av situasjon og valgmulighet.

Når man står ovenfor et valg, vil man vurdere fordeler og bakdeler opp mot hverandre. Handlingen i seg selv er nødvendigvis ikke målsetningen, men er et middel for å oppnå ønsket effekt. (plassmangel sorterer). I bunn og grunn handler som regel mennesket etter egne preferanser og egen tilfredsstillelse, ikke etter normer, kollektive interesser eller andre interessenters ønske, Dette er ikke ensbetydende om at samfunnet ikke har noe påvirkning på individet, men at man alltid ser etter muligheter for å optimalisere egne interesser. Det vil alltid være ulike strukturer som preger handlingen, fortjeneste og straff, slik som sosiologien støtter (Edling and Rydgren 2007).

Adferd handler også om hvordan man opptrer ovenfor andre, gjennom sosiale handlinger utveksler man hensiktsmessig og verdifull informasjon som gjør at man kan tilpasse seg og ha relasjoner med andre. Disse kan være oppførsel som omsorg, aggresjon og kurtise, som blir observert gjennom handling (Mead and Vaage 1998).

Når man samhandler med andre analyserer man alltid hva den andre foretar seg, og er oppmerksom på hva som blir det neste ”steget”. Dette er ikke en statisk aktivitet, den må hele tiden tilnærmes siden man handler i forhold til hva den andre gjør samtidig som det er nettopp det den andre også gjør. Dette er en kontinuerlig dynamisk prosess. Man opptrer som følge av hva man selv ønsker, men med en bevissthet om hva man vil at den andre skal oppleve. Alle påvirker hverandre og da må man selv være bevisst på egne holdninger, siden de er med på å endre andre sin adferd.

Det er slik at når en handling gjentar seg flere ganger over tid, enten den er egen eller observert, tilvendt og gjenkjent, blir egen handling mer mekanisk og automatisert. Det er dette som kjennetegner det man kaller for vaner. (1998).

Det som må til for å oppnå godt samarbeid og felles handling, er at individet direkte er i stand til å tilegne og forholde seg til andre sine direkte handlinger.

Selvbevisstheten er ens egen adferd oven for andre, men den er også knyttet til den adferden som man blir møtt med av andre. For eksempel vil man innta en sosial adferd, basert på egen forståelse, ovenfor andre i en felles aktivitet (Mead and Vaage 1998).

Kontrollen i samfunnet gjør seg til kjenne gjennom den sosiale adferden Her kan man se bevisstheten i samfunnet, hvordan det fungerer, som at lover blir tatt til følge og blir respektert. Det er mange ulike former for sosial adferd og de må anerkjennes og respekteres, det kan være familie, skole, jobb og rettsvesen. Uten etterlevelse og ballanse her vil det kunne oppstå uorden i samfunnet. En slik samfunnsorden er helt avgjørende og legger grunnlaget for

hvordan adferden bør være. For enhver sosial reform er de tanker som ligger bak sosialistiske utopier. Å etablere det perfekte samfunn er en evig kamp, selv om man kommer langt på vei med god lovgivning for å oppnå sosial likhet. Lovgivning i seg selv gjør ikke mennesker sosiale, den må være god på den måten at den er best tilnærmer den menneskelige adferden. Ett område som har vist seg å fungere bra er kommunale eierskap, der det er behov for felles ordninger, naturlige monopoler. Her velger myndighetene å gå inn med kapital siden de ikke er utsatt for forretningsmessig risiko. Slike systemer har det til felles at de er godt utviklet, med tanke på teknologi og system. (Mead and Vaage 1998). De imøtekommer individenes intensjon og adferd.

”Adferd kan forstås som en konsekvens av individets intensjoner (planer om å gjøre en bestemt ting)” (Raaheim 2002 s 99).

Det er særlig tre forhold som påvirker disse intensjonene. Det ene er *opplevd kontroll* som innebærer at personen selv bestemmer og behersker aktiviteten, og opplever nytte eller konsekvenser av denne. Den andre er *holdning til adferd*, hvilken betydning aktiviteten har for personen, om den betraktes som positiv og viktig. Den siste, *subjektiv norm*, dreier seg om hva personen tror at andre mener er riktig handling og hvordan personen selv er villig til å ta stilling til dette. (Raaheim 2002).

Ett individ vil aldri forlate en gruppe hvor det kjenner sin egen sosiale rolle (selvet), med mindre det kan overføre denne samme rollen inn i en ny større gruppe. (Mead and Vaage 1998).

3.2.1 Holdning som adferd

I denne teorien skal det bli interessant å studere hvordan holdningen gir utslag i påstått adferd.

I sosiologien har begrepet holdning å gjøre med intensjonen ved en handling. man benytter det ofte om den mentale tilstanden som oppstår ovenfor ett faktum eller en tilstand, eller følelsen disse to vekker i individet. Det vil si at man forstår adferden gjennom holdningen. Skal man endre adferden, bør man først og fremst investere i å endre holdningen, men det kan være en rimeligere løsning å overstyre ved å endre konsekvensene for handlingen (Chaiklin 2011).

3.2.2 Holdning er ikke adferd

Med denne teorien var hensikten å finne ut om privatpersoners holdning til kildesorteringen samsvarer med den adferden som personene gir uttrykk for.

En svakhet man ofte finner ved forskning er at man ut fra analyser trekker slutninger om at adferd er i direkte tilknytning til holdning. Selv om analysene gir indikasjoner på hva som er årsaken, er det ennå ikke gjennomført forskning som overbeviser om at det er en klar betinget sammenheng mellom holdning og-observert adferd. (Chaiklin 2011)

”Hva mennesker gjør er en ting, hva de føler om det er noe annet...” (Oversatt til norsk av undertegnende) (Chaiklin 2011 s 35.)

Det er gjort mange utredninger på området gjennom årenes løp, om hvordan dette kan henge sammen. Selv i dag er konklusjonen den samme, om at holdning ikke kan forutsi adferd på en god måte.

Enten man tar utgangspunkt i at man må endre holdningen for å oppnå endret adferd, eller motsatt, vil uansett alltid adferden ha en mye større fysisk effekt enn holdninger noen gang vil ~~ha~~. Det man sier er ikke likestilt med hva man gjør. I dag prøver mange organisasjoner, statlige bedrifter og bedrifter å tilrettelegge for å bedre holdningene i arbeidsmiljøet, uten at det finnes noe bevis som sier at dette påvirker adferden. Dette kan heller bidra til å skape en følelse av å bli kontrollert. Dette kan føre til en opplevd frihetsberøvelse, og dette i seg selv utfordrer det fundamentet som demokratiet er basert på. Dette er en viktig oppgave i sosiologien, å bevisstgjøre dette fenomenet i samfunnet. Man kan for eksempel ikke bestemme og lovfeste moralen til folk, men adferden er det mulig å legge føringer for. Hva folk tenker og føler kan ikke bli styrt av lover og regler, selv om de er med på å avgjøre valgene som blir gjort.

(Chaiklin 2011)

3.2.3 Forhold mellom holdning og adferd

Med denne teorien skal det bli interessant å studere hva privatpersoner vektlegger ved kildesorteringen, om sorteringen er formålsrettet, om den kun inngår i den daglige rutinen eller om den er situasjonsavhengig.

Mennesket er et vanedyr som liker trygghet og forutsigbarhet. Dette blir oppnådd ved å inneha en konsistent måte å være på. Den første betyr at man forsøker å oppnå overensstemmelse mellom det man føler, mener og gjør når bestemte forhold oppstår. Det andre tilsier at mennesket har en noenlunde gjentakende oppførsel, avhengig av situasjoner som oppstår. Den sist-nevnte gjør også at det sosialt sett blir lettere å forholde seg til hverandre.

Ofte er det ubalanse mellom holdning og adferd. Det man tenker og føler om et formål samsvarer nødvendigvis ikke med det man gjør. Dette gjør at det kan være vanskelig å bli klok på hva begrepene sier om hverandre. Det vil i hvert fall være avhengighet av på hvilket grunnlag de blir målt og forstått opp mot i hverandre.

En kan brenne for en sak, som for eksempel miljøet, samtidig som at man ikke kildesorterer husholdningsavfallet sitt. Bakgrunnen for dette kan være mange. Først og fremst hva er det man vektlegger i ordet miljø, og det andre kan være hvor godt tilrettelagt kildesorteringen er der man bor. Her er begrepene i to ulike leirer, den første beskriver en generell holdning, mens den andre er spesifikk og går rett på handling.

Adferden er også situasjonsavhengig. Det kan være tidspress som gjør at man ikke har mulighet til å handle som man ønsker, eller man har tilegnet seg ny informasjon som direkte påvirker handlingsmønsteret. Det å konkludere med uoverensstemmelser i holdning og adferd, når forskningen baserer seg på et begrenset grunnlag, det kan gi feil informasjon. Særlig når de ulike forhold er situasjonsavhengige. Det er heller ikke slik at holdning og adferd er i en ensidig relasjon til hverandre, ofte spiller flere holdninger inn. Noen kildesorterer for eksempel fordi de opplever at de tar vare på miljøet, det er lagt tilrette for det eller de føler at de må det for å bli akseptert. Uansett så er adferden den samme, selv om forholdet til holdningen er av svært ulik karakter og mer sammensatt.

En oppsummering av om forholdet mellom holdning og adferd er i hvilken grad personens holdning er, unik, sterk, egoistisk eller dominerende, så vil den lettere kunne forklare adferden (Raaheim 2002).

3.2.4 Holdnings- og adferdsendring

Med denne teorien skal det bli interessant å studere hvor mottakelige privatpersoner er til å endre egen kildesortering.

Å endre adferd og holdning til mennesker, har alltid vært og vil alltid være en utfordring.

Mennesket er et sosialt vesen som hele tiden blir utsatt for bestemte fenomen, objekt eller hendelser. For at en endring skal skje må en tillært holdning blir erstattet av en ny, dette krever at deler av et etablert livs-fundament må vike. Det kan være en utfordring når mennesket blir tolket for å være ett vanedyr. Endringer skjer selvfølgelig, men det er viktig med klarhet i hvor inngrodd vanen er. I gitte situasjoner blir spørsmålet, om man skal bruke ressurser på å legge til rette for de nye holdninger og adferdsmønstre? Eller om man heller skal forsøke å endre de gamle systemene? (Raaheim 2002). En grunnleggende forutsetning for at en holdningsendring skal skje, er at budskapet blir forstått. Mennesker er selektive i sine valg og vil alltid foreta egne vurderinger. Det er spesielt utfordrende å få oppmerksomheten til mennesket, for å oppnå holdningsendringer, når det fra før av har sterke motsetninger eller forståelser av det bestemte fenomenet. Forutinntattheten vil som regel ta føringen lenge før et nytt budskap endelig er formidlet. Ny-tenkning må til for å komme den i forkjøpet, gammel tankegang og erfaring gjør at man kjenner igjen situasjonen som kommer og tidlig danner seg en formening om hva den er (Raaheim 2002).

Den mest typiske fremgangsmåten for å endre folk sin adferd, er å ha et overbevisende budskap og å kunne argumentere for ønsket adferd. Dette gjøres enten ved informasjon om fordeler eller følger som kan forventes ved en slik praksis. Det er som nevnt ikke alltid slik at budskapet blir mottatt så høytidelig, eller informasjonen som man vektlegger for den aktuelle handlingen alltid blir så nøye vurdert. Det kan være at bakgrunnsinformasjon ikke er lett tilgjengelig, at tiden ikke strekker til, eller at man ikke syntes at informasjonen er interessant eller relevant nok.

Bare det å legge betingelsene til rette, kan være godt nok for å endre adferdsmønsteret, Det samme vil også kunne gjelde for signaleffekten av at en gjentakende kan observerer et fenomen, og derfor knytte positive assosiasjoner til det (Visser and Cooper 2003).

Hvordan man selv blir oppfattet vil også være med på å motivere, at man er tilpassningsdyktig, og at moral er tydelig demonstrert. Gjør som det forventes. For noen vil det motsatte, negativ adferd, virke truende på eget selvbildet, fordi det blir oppfattet som dumt, umoralsk eller uønsket (Visser and Cooper 2003).

Enten at man blir tvunget til å sortere, eller at man ikke sorterer og unngår tematikken.

3.3 Kommunikasjon

Med denne teorien skal det bli interessant å studere hva som påvirker privatpersoner angående kildesortering. Det kan være andre personer, det offentlige, eller rett og slett personlig overbevisning som gjør at man velger å kildesortere.

Det å kommunisere er det samme som å skape, man er til enhver tid observatør og aktør i det som utspiller seg. Det er samhandling med andre som bidrar til at fellesskapet blir skapt. Individet tilegner seg sosial kunnskap og forventninger gjennom andre. Ved å studere det som skjer i situasjoner, ofte kalt *sosialisering*, kan man se hvordan denne prosessen former individets sosiale bevissthet og hvordan det kommuniserer og lærer denne forståelsen videre til andre individer (Raaheim 2002).

3.3.1 Kommunikasjonsprosessen

Med denne delen av teorien er temaet å studere hvordan privatpersoner forholder seg til kunnskap om kildesortering. Hva vet de og hvordan får de vite det?

For at kommunikasjonsprosessen skal komme til sin rett må det være til stede to eller flere parter, vekselvis en sender og en mottaker. Det budskap som sender formidler blir tolket og forstått av mottaker, avhengig av den informasjonen som eksisterer og den som blir gitt. Det vil si at kommunikasjon kan være en utfordring, det vil alltid være rom for feiltolkninger og misforståelser fra begge parter når informasjon utveksles. De opplysninger som blir gitt vil alltid komme til uttrykk hos mottaker, og når dette ikke samsvarer er det da opp til sender å korrigere disse slik at informasjonen blir best mulig forstått ved senere anledninger.

Kort fortalt kan man si at kommunikasjonsprosessen består av fire stadier:

- *det sender ønsker å formidle*
- *det sender faktisk formidler*
- *de signaler som når fram til mottaker*
- *den mening mottaker legger i de signaler han eller hun oppfatter*

(Raaheim 2002 s 190)

Mislighold kan nettopp komme av at denne informasjonen blir misforstått, noe som igjen kan forsterke bestemte holdninger eller fordommer hos mottaker. Det kan jo selvfølgelig også være at mottaker ikke er interessert eller har kunnskaper om sender som gjør at man velger ”å lese mellom linjene” og registrere bare det man vil registrere (Raaheim 2002).

Enkelt forklart vil effektiv kommunikasjon være en person som er positivt innstilt til et fenomen som påvirker andre til å bli positivt innstilte, men samtidig vil en negativt innstilt person i samme grad påvise en motsatt effekt (Lasswell 2006).

3.3.2 Massekommunikasjon

Hensikten med denne teorien er å finne ut hvordan privatpersoner er mottakelige for informasjon om kildesortering som de selv må ta initiativet til å studere.

Kommunikasjon må som nevnt minst bestå av to parter, og den foregår ved gjensidig toveiskommunikasjon. Når mange skal kommunisere samtidig, massekommunikasjon, blir den direkte kontakten distansert mellom sender og mottaker, der mottaker får redusert sin mulighet til direkte å kunne gi tilbakemelding på sender sitt budskap. Vanlige medium for slik formidling, enveiskommunikasjon, er for eksempel TV, radio eller i tekstformat. Den har både positive og negative sider, den når ut til mange på kort tid, men den forutsetter at sender og mottaker forstår hverandre. Når kommunikasjonen er indirekte kan det oppstå brudd mellom partene, fordi mottaker selv kan velge kontakten. Det kan være at mottaker melder seg ut fordi man ikke har kunnskap, eller forståelse for fenomenet. I denne sammenhengen vet heller ikke sender hvordan budskapet blir oppfattet, derfor må det være nøye gjennomtenkt hva som blir valgt ut og hva som blir formidlet. Denne kontrollen kan gå utover kvaliteten på innholdet, siden noe informasjon blir utelatt. Det hører også til at enveiskommunikasjonen også medfører at den enkelte ikke får nøyaktig den informasjonen det nødvendigvis trenger. Med bruk av kommunikasjonsteknologi, for eksempel internett, er ikke sender og mottaker i direkte kontakt med hverandre og formidlingen skjer indirekte. Sender benytter internett til å kommunisere til mottaker, men det er opp til mottakeren selv når og hvordan denne informasjonen vil bli mottatt (Raaheim 2002).

3.3.3 Media og samfunnsstyring

Denne teorien mer relevant siden den ser på de virkemidlene som kommunen benytter for å kunne gjennomføre kildesorteringen på en god måte.

Opplevelsen av den kommunen som man lever i, avhenger ofte av om den er liten eller om det er en bykommune som i dette tilfellet. I en liten kommune er relasjonen tettere og som følge av dette er kunnskapen oftere bedre, mens det i større kommuner vil kunnskapen være mye mer basert på det mediene formidler. Det er viktig, for å oppnå tillit hos innbyggerne, at kommunikasjonen er tilfredsstillende både når det gjelder betingelser og oppriktighet. Det vil alltid være letter å nå gjennom til innbyggerne med ekthet fremfor overbevisende argumenter. Uansett vil de kommunikasjonsmiddelene som befolkningen har mest tillit til være de som kommuniserer ut til flest personer, radio og fjernsyn, ikke dagsaviser og lignende.

(Edwardsen and Petersson 1994)

For at staten skal kunne nå sine politiske målsetninger benytter de seg av juridiske lover og administrative reguleringer. Disse gjelder for alle, med tilhørende negative følger ved regelbrudd. Tilsvarende kan staten også tilby midler for å få endret adferden slik at ønsket målsetning kan oppnås. Disse kan være belønning, straff, selektiv informasjons bruk, og/eller holdningskampanjer. Det skal være en målsetning om at det er til det felles beste, enten via forsikringer om belønning eller trusler om hvilke problemer eller tap som vil kunne oppstå om man ikke endrer praksis (Edwardsen and Petersson 1994).

3.4 Risiko

Med denne teorien skulle det bli interessant å finne ut hva privatpersoner ser for seg av usikkerhetsmomenter med tanke på kildesorteringsprosessen. Kommunen gjennomfører årlige brukerundersøkelser for å kunne innhente nyttig informasjon fra innbyggerne.

3.4.1 Hva er risiko?

Det finnes mange ulike former for risiko, men felles for alle er at man må forholde seg til en samhandling mellom ønsket eller mulig handling. Det vil alltid være to sider knyttet til samme sak og dens følger, som kan være av positive og negative art, når individet, organisasjonen eller samfunnet skal foreta endringer. Dette gjelder selv om det er flere alternative løsninger. Man kan prøve å feile, men man kan aldri starte helt på nytt, det vil alltid være arr etter en gjerning, som oppbrukte muligheter, midler og tid. (Renn 2008). Det vil alltid innebære kompromisser når risiko blir vurdert og det vanlige vil være å velge den som har størst fordeler. Når en aktivitet som påvirker naturen negativt, og kunnskap tilsier at dette er galt, og en skjodesløs handling tar det for gitt, vil skader oppstå. Denne bevisstheten gjør at man kan og vil kunne gjennomføre ulike tilnærminger eller modifiseringer for å imøtekomme risikoen. En beskrivelse av risiko-begrepet blir som følge av dette bestående av tre elementer: utfallet vil påvirke viktige verdier, usikkerhet om at et faktisk forhold vil skje, i så fall om det da også vil skje igjen og en kombinasjon av de foregående (Renn 2008).

3.4.2 Risikopersepsjon og tillit

I følge Deaux er den fenomenologiske tilnærmingen til menneskers adferd angående risikopersepsjon, slik at personens handling kun blir forstått ut i fra hvordan den oppfatter omgivelsene (Deaux, Wrightsman et al. 1993). Ser man på ulike risikokilder, kan dette bli forstått om hvordan mennesker tolker og oppfatter disse. Det er en mental modell som

beskriver blant annet hvordan det enkelte individ skaper sin egen forståelse av risiko, som danner grunnlaget for handlingen (Renn 2008).

Tillit vil i denne sammenhengen bli brukt om tilfredsstillende kompetanse og troverdighet, i det samfunnet man lever, i forhold til tro og forventning om gode intensjoner (Sjöberg, 2003). I følge Renn er det flere-syv komponenter som er avgjørende for tilliten: empati, konsekvens, objektivitet, opplevd kompetanse, rettferdighet, tro og ærlighet.

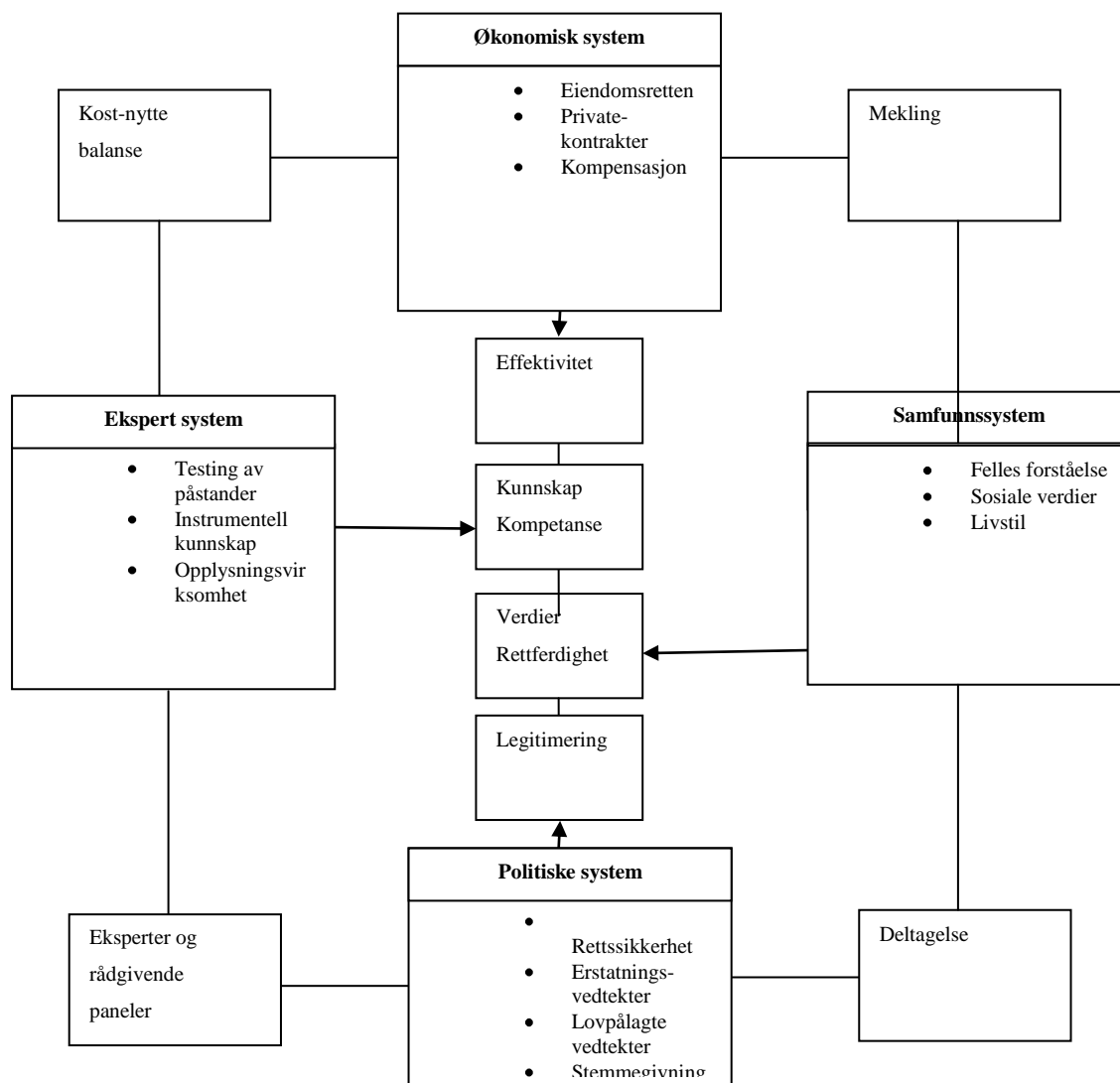
3.4.3 Risikostyring

Risikostyring i samfunnet (Norge) innebærer at det etableres og vurderes ulike alternativer for hvordan man best mulig kan ivareta mennesker og deres interesser. man kan endre menneskers aktivitet eller organisering, eller gå nye veier å introdusere noe nytt.⁷ Det hører også med at risikostyring også blir foretatt når kunnskapen er begrenset for utfallet, med tanke på hva menneskelig handling og aktivitet angår. Samfunnet er sammensatt og komplisert. Det må organiseres tilstrekkelig, helt fra politisk hold. Dette innebærer å tillegge nok kunnskap slik at initiativet i folket består (Renn 2008).

Samfunnet står alltid ovenfor sammensatte og usikre risiki, det er bakgrunnen for at risikostyringen skal være så optimal som mulig ved å benytte den beste tilgjengelige kunnskap på det aktuelle området. Dette innebærer å inkludere befolkningen i risikovedtak som nettopp legges til grunn for å imøtekomme fremtidig utfordringer, med tanke på for eksempel miljø og ressursmangel (Renn 2008).

God risikostyring dreier seg særlig om tre faktorer *kunnskap, vedtatte prosedyrer og sosiale verdier*. Det er viktig for styringen at den så tidlig som mulig blir gjort oppmerksom på situasjonen som kan føre til uønsket utfall. Dette kan forhindres ved at man har gode metoder, verktøy og kommunikasjon som kan vurdere å imøtekomme risikoen. Vitenskapelig ekspertise er viktig, men det er også viktig hva befolkningen ønsker. Det er avgjørende at alle parter blir hørt og respektert når risiko blir bestemt. For at samspillet i befolkningen skal fungere effektivt må rammeverket tydelig beskrive hvilke prosedyrer for deltagelse og dialog som gjelder (Renn 2008).

En måte å fremstille hvordan risikostyringen fortøner seg i den større sammenhengen, er gjennom fire sentrale systemer i samfunnet, som må gå sammen å bidra for at dette skal fungere, se Figur 6 (side 39). Disse fire er politikk, vitenskap, økonomi og det sivile samfunnet (civil society).

Figur 6 Samfunnets fire sentrale systemer for styring av samfunnsrisiko (Renn 2008 s 287)

Det politiske systemet bestemmer hva som kan gjennomføres basert på felles lover og regler. Den vitenskapelige siden står for faktakunnskap, årsakssammenhenger og den metodiske tilnærmingen. Økonomien står for midlene som må legges til rette for at handlingsplanen kan gjennomføres. Den siste, det sivile samfunnet, kommer med betraktninger avhengig av hvordan risiko vil påvirke levesettet og som følge av dette legitimerer ønsker og legger til grunn verditenkningen (Renn 2008).

4 Metode

I dette kapitlet vil metoden for hvordan denne undersøkelsen er blitt gjennomført, bli presentert.

4.1 *Forskningseffekter*

Som forsker er den ideelle verden at forskningen i seg selv ikke påvirker det som blir studert. Forskeren skal ikke forstyrre den objektive virkelighet, virkeligheten, som utarter seg. Det bør derfor være en avstand mellom forsker og forskningsobjektet. Dette vil si at man forsøker å gjennomføre forskningen uten at selve forskningsresultatet blir påvirket av forskeren selv, som følge av personlige verdier. Målet er å oppnå at man kan gjenta den samme forskningen, og komme frem til tilsvarende resultater. Utfordringen er forskningseffekten, at man aldri helt kan frigjøre seg fra forstyrrende elementer. Det vil alltid oppstå en viss kontakt mellom forsker og forskningsobjektet, selv om forskeren prøver å redusere dette ved å være mest mulig diskret/tilbakeholden i undersøkelsen, eller skape en ”avstand” til forskningsobjektet (Jacobsen 2005), her ble intervjuene forsøkt gjennomført direkte ved første kontakt, men det var aktuelt for kun fem av intervjuene. De andre ble gjort etter nærmere avtale. Andre ting som kan forstyrre var om mine tanker og forståelse blir gjort til kjenne. Samtidig vil det også alltid oppstå en motsatt undersøkelseeffekt, ved at undersøkelsessituasjonen påvirker forskningsobjektet direkte. Begge disse to er en utfordring i fortolkningen av undersøkelser (2005). Under flere av intervjuene ble intervjuet forstyrret av andre personer, slik at man måtte ta kort pause, men da ble spørsmålet bare tatt på nytt etter behov. Når det kommer til troverdigheten til intervjuobjektene, så kan man spekulere i om de snakker sant eller ikke, men det kommer man ingen vei med. I den sammenhengen er det da ingen vits i å gjennomføre intervjuene, hvis intervjueren selv bestemmer hva de egentlig mener, man kan se at det er motsigelser i svarene deres, men det må bli opp til tolkningen å gjennomføre det på en best mulig etisk forsvarlig måte. Det er ofte lett å observere om personen er positiv innstilt eller ikke, i forhold til tematikken som blir tatt opp. Ingen mennesker er helt konsistente. I en intervjusituasjon vil intervjuobjektet ofte fremstille seg selv i ett bedre lys. Man gir uttrykk for at man følger normene som forventes i hverdagen, selv om det nødvendigvis ikke er tilfellet. Denne måten å fremstille seg selv på gjøres mer eller mindre ubevisst, man reflekterer ikke spesielt over det (2005).

4.2 *Proessen*

Etter å ha valgt et tema for prosjektoppgaven, er det først og fremst viktigst å bestemme problemstillingen;

"Hva er det som fremmer og hemmer privatpersoner i å utføre avfallsortering på en bedre måte".

Problemstillingen er det spørsmålet som selve oppgaven skal besvare.

Dette er et viktig valg, som vil være med på å prege resten av arbeidet som blir utført. Uten en problemstilling, vil man ikke kunne avgrense omfanget, noe som er en forutsetning for en empirisk undersøkelse. En undersøkelse som har tilhensikt å tilegne kunnskap omkring forskningsspørsmålet. Selve avgrensningen skjer både *implisitt*, i hodet og *eksplisitt*, nedtegnet for de valgene som blir gjort for å besvare problemstillingen. Det som menes med at avgrensningen skjer i hodet, er at det blir gjort ubevisste valg. Alle mennesker forstår og opplever verden på sin måte, og vektlegger ulike sider ved samme temaet forskjellig. Dette fenomenet kan best beskrives for de kunnskaper og erfaringer som man gjennom livet er tillært og tar for gitt. Det er derfor avgjørende og viktig at man i størst mulig grad beskriver de valg man gjør, slik at leseren for klarhet i hva oppgaven fokuserer på, og da samtidig ser bort ifra (Jacobsen 2005). I denne oppgaven var fokuset på småbarnefamilier og studenter som bodde sentralt i en bykommune, om hvordan dem opplevde avfallsorteringen.

4.3 *Undersøkelsesdesign*

I denne oppgaven ble det valgt en utforskende, *eksplorerende*, problemstilling, der spørsmålet er mer åpent og det er ikke tydelig hva man skal spørre om i undersøkelsen. Hensikten er å kunne finne en dypere forståelse, av hva som er relevante forhold, og hvilke verdier disse har innenfor temaet (Jacobsen 2005). Nettopp for å kunne oppnå kunnskap om omfang og utstrekning i fenomenet. Hvordan den blir lest og forstått har å gjøre med hvordan den fremstår, i denne oppgaven er det valgt en beskrivende problemstilling. Den er avgrenset i tid og gir kun informasjon om situasjonen da undersøkelsen ble gjennomført, april, 2011.

Undersøkelsesopplegget har av denne grunn fått navnet *tverrsnittsstudie* Det er en veldig vanlig måte å basere undersøkelser på, fordi den som regel ikke medfører store utgifter samtidig som den er tidsbesparende. Den gir undersøkeren omgående informasjon om de enhetene som blir undersøkt. Dette betyr at en tverrsnittsstudie i liten grad kan ta for seg endringer som skjer over tid (2005), slik som i denne undersøkelsen.

Eneste mulighet er det *retrospektive designet* der det er lagt opp til at man i undersøkelsen tillater å spørre intervjuobjektene om hva de husker fra tidligere hendelser. Dette er en

kontroversiell måte å innhente kunnskap på, siden menneskets minne ikke alltid er like pålitelig og nøytralt. Det er lett å glemme, samtidig som man vil fremhever tidligere valg som mer forståelige enn hva som opprinnelig var tilfellet. Ved en slik undersøkelse er det viktig å huske at det nødvendigvis ikke er faktiske tidligere hendelser som blir gjengitt, men bare hva som mest sannsynligvis skjedde (Jacobsen 2005). I denne undersøkelsen var det et spørsmål om hvilken erfaring respondenten hadde fra tidligere bosteder, om de har kunnskap fra andre kommuner, men det var kun ment som et lite tillegg i denne tverrsnittsundersøkelsen.

4.3.1 Intensive undersøkelsesopplegg

Arbeidet som er lagt til grunn for oppgaven, er basert på et intensivt undersøkelsesopplegg. Her går man i dybden, ved for eksempel å ta for seg noen få *enheter*, intervjuobjekter, hvor man heller tar for seg flere *variabler*, et større antall interessante forhold, som kan beskrive fenomenet på en bedre måte. De individuelle særtrekk, likheter og deres egen tolkning og forståelse innenfor det temaet som det blir forsket på (Jacobsen 2005).

Det ble gjennomført 15 intervjuer, fem borte-boende studenter og ti småbarnsfamilier, med barn i fra 0,5-14 år. Disse ble ikke vurdert i særlig grad med tanke på flere variabler som holdning og adferd, men hvordan de bodde og om de hadde felles avfallsanlegg eller ikke. Barnefamiliene ble i stor grad identifisert ved at det var leker utenfor huset, men noen ble også oppsøkt i det offentlige rom for eksempel i parker og ved Stavanger barnemuseum. Se Tabell 2 (s. 49) som viser intervjuobjektene.

Dette er en case-studie, den tar for seg et enkelt fenomen som blir tolket opp mot flere ulike variabler i en inngående studie i en og samme kontekst. Den kan være avgrenset i tid og rom, hvor rom beskriver det nivået som studiet fokuserer på. Det kan være fra det laveste, individet, til høyere og større enheter, som for eksempel kommuner (2005).

Denne oppgaven tar for seg 15 personer som bor i samme avfallsregion.

4.3.2 Representativitet

En svakhet med en slik datatilnærming er at det ikke er representativt for et større antall enheter, fordi det består av spesifikk informasjon fra noen få mennesker. Den vil kun være aktuell som en teoretisk generalisering. En gjennomfører noen få observasjoner, her 15, og trekker sluttsatser ut i fra disse om hvordan fenomener er koblet sammen, for derfor å kunne si noe om hvordan virkeligheten blir forstått. I hvilken grad teorien kan ansees som *gyldig*, at man faktisk måler det man gir seg ut for å måle og at det er relevant i andre forbindelser enn akkurat de som har blitt studert her, er ikke like sikkert. Å generalisere denne kunnskapen, å

gå ut fra det noen få sier til å konkludere med at dette er det mange andre som mener, gir i denne sammenhengen undersøkelsen mindre troverdighet (Jacobsen 2005).

Man finner sjelden absolutte sannheter, som oftest er undersøkelser og teorier mer eller mindre korrekte (Rognsaa 2003).

Fokuset blir heller å studere det unike og spesielle, men denne kunnskapen kan være med å bidra i andre studier, siden den beskriver fenomener på en omstendelig måte (George and Bennett 2005).

I denne oppgaven ble det valgt teori ut i fra fire temaer holdning, adferd, kommunikasjon og risiko. Bakgrunnen for disse valgene, var at dem skulle kunne bidra til å utforske fenomenet kildesortering på en god måte, ut ifra personene sitt eget stå-sted. De beskriver hvordan personen oppfører seg.

4.3.3 Kvalitativmetode

Denne oppgaven tar for seg hva mennesker mener og gjør gjennom en åpen tilnærming, kvalitativ metode. Hensikten er å kunne lære noe nytt om et tema hvor kunnskapen er begrenset og som da kan bidra til å utvikle nye teorier og hypoteser.

Her blir det lagt vekt på at forskeren i minst mulig grad forsøker å legge føringer for informasjonen som blir innhentet. Målet er å kunne gjengi intervjuobjektens forståelse og tolkninger ved hjelp av deres egne ord, ikke gjennom forutbestemte antakelser, slik at informasjonen blir mest mulig ærlig. Det som først og fremst bestemmer hvilken informasjon som blir hentet inn, og som farger undersøkelsen, er hvem forskeren oppsøker for å gjennomføre intervjuene (Jacobsen 2005). Det var knyttet mye bevissthet omkring ikke å snakke respondenten frem til svaret, som da ville blitt farget av intervjuer sin mening. I tillegg til dette var det kun studenter og småbarnsfamilier som ble intervjuet for analysen.

Det er som oftest etter at undersøkelsen er utført, at all informasjonen blir behandlet etter forskeren sitt ønske. Her blir all dataen stykkevis delt opp og satt sammen i forhold til de kategorier og variabler som forskeren mener hører sammen (2005). Noen av spørsmålene hadde nettopp det til hensikt å se på om det var motstridigheter med tanke på holdning og adferd, se for eksempel spørsmål 6 og 10 i Vedlegg 8.1.

Fordeler ved den kvalitative metoden er at den gir rom for gode brede beskrivelser gjennom detaljer, nyanser og det unike for hver enkel respondent. Det er få rammer i undersøkelsen, noe som gjør at respondenten sin fortolkning og mening blir mest mulig "korrekt" i forhold til det fenomenet som blir undersøkt. Veien blir til som man går. Når forskeren kommer så tett på intervjuobjektet, gir det mulighet til å bringe frem unik data for hvert enkelt tilfelle i

forhold til sammenhengen den tilhører. Denne egenskapen gjør at en problemstilling ikke trenger å ha en endelig form. Den kan bli endret ettersom ny kunnskap blir kjent i prosessen, det vanlige er at man gjennomfører dette på en bestemt måte. Først går man ut fra problemstillingen som leder til designet for undersøkelsen og informasjonsinnhenting som deretter følges opp av analysen (2005).

Denne oppgaven endte opp med å bli gjennomført med en slik ramme.

Som tidligere nevnt vil den innsamlede informasjonen alltid bære et preg av forskeren sin tolkning, og tilnærmingen som i utgangspunktet er *induktiv* (2005).

I den induktive forskningsstrategien ønsker man å trekke slutninger om karakteristikk og mønstre ut i fra innsamlingen av data og studere det opp mot forskningsspørsmålene (Blaikie 2009).

Ulemper ved den kvalitative metoden, er at den krever mye ressurser, denne typen intervjuer legger beslag på mye tid. Som følge av dette blir løsningen at man derfor fokuserer på noen få respondenter, og i det ligger nettopp dette at man fargelegger undersøkelsen gjennom det utvalget man velger. Man sikter seg heller etter mangfold av variabler fremfor mange intervjuobjekter, det som tidligere er beskrevet som intensivt undersøkelsesopplegg. Her ble det tatt opp at en slik undersøkelse i liten grad kan snakke om representativitet for en annen større gruppe, enn for de få som ble studert.

Det er ikke ett ukjent fenomen at kontakten som er mellom intervjuer og intervjuobjektet kan være med på å påvirke hvordan intervjuet utvikler seg (Jacobsen 2005). Alle intervjuene ble gjennomført kun på tema og med en god tone, men det hendte at temaet ble diskutert videre etter at intervjuet var avsluttet.

Når alle intervjuene er på plass og informasjonen til slutt skal behandles, er det knyttet utfordringer til det å tolke alle de nyanserte svarene som blir samlet inn, ikke bare det, i tillegg skal denne informasjonen struktureres inn i de forskningskategorier som forskerens ønsker svar på. Selve bearbeidelsen av informasjonen er og blir en sammensatt prosess, samtidig kan alle de detaljene som fremkommer av intervjuene gjøre opplegget uoverkommelige. Da må man kunne ta et grep å skjære i gjennom slik at prosessen kommer til en ende. Dette fører ofte til at den egentlige ”nøytrale” undersøkelsen ikke ender opp med fullt så åpne vurderinger likevel. Den vil alltid få noen føringer fra forskeren selv, i forhold til, om informasjon blir vurdert som mer eller mindre betydningsfull. Det er i menneskets natur å gjøre slike bevisste og ubevisste valg (2005). Oppgaven er basert og løst etter forfatterens egen forståelse av fenomenet kildesortering.

4.3.4 Den kvalitative informasjonsinnsamlingen

Informasjonen som er lagt til grunn i denne oppgaven er basert på individuelle intervjuer. Tidligere ble det nevnt at det er knyttet usikkerhet til forskningen med tanke på forskningseffekter som påvirker situasjonen. Det er to viktige krav som er avgjørende for troverdigheten av innholdet fra intervjuene. Den ene er *gyldighet*, at det som blir målt faktisk samsvarer med intensjonen for målingen at det som blir sagt faktisk blir sagt, riktig oppfattet, forstått og dokumentert. Den andre er *pålitelighet*, at informasjonen som blir samlet inn er reell (Jacobsen 2005). Samtlige intervjuer ble tatt opp på lydbånd og senere skrevet ned, transkribert, slik at ordene stemmer, men toneleiet blir i liten grad registrert. En ting forfatteren ble oppmerksom på i etter tid, var at transkriberingen burde vært gjort underveis i prosessen. Det var uten tvil den beste måten å bli kjent med informasjonen på, det hadde gjort at man hadde vært mer bevisst på hva man skulle fokusert på i de følgende intervjuene.

Individuelle intervjuer har til hensikt å innhente informasjon om den enkelte respondent sin holdning, forståelse og fortolkning av et gitt fenomen. De gjennomføres vanligvis ansikt til ansikt, noe som krever at man ofte må oppsøke og forflytte seg til ulike steder og hjem. Ikke alle syntes det er uproblematisk å invitere fremmede inn i eget hjem (2005).

Nesten samtlige intervjuer ble gjennomført hjemme hos respondenten, med unntak av tre. Til gjengjeld var ikke alle disse klare for å gjennomføre intervjuet direkte, slik at over halvparten av intervjuene førte til at man måtte oppsøkte vedkommende ved en senere anledning etter avtale.

Avhengig av hvor intervjuet blir gjennomført, så vil det påvirke innholdet i intervjuet. Det beste er en situasjon som intervjuobjektet finner naturlig, enten i sitt eget hjem eller en annen kjent plass. Det er da viktig at man kan sitte litt tilbake-trukket, slik at man ikke blir forstyrret av andre omkring, siden man ønsker mest mulig åpenhet rundt svarene (2005).

Intervjuene ble gjennomført på tomannshånd, men det hendte at noen forstyrret dialogen noen minutter, da de ikke var klar over intervjuet som foregikk.

En intervjusituasjon som denne fører til nær kontakt mellom intervjuer og respondent, siden de kan observere hverandre. Som følge av dette kan man på en enklere måte vurdere å forstå hverandre og redusere eventuelle misforståelser. Atmosfæren bør være preget av forståelse ovenfor hverandre, siden det personlige intervjuet skal være fruktbart. Enten ved å komme med samtykkende ”mhm” eller nikke og riste på hodet, alt etter hvordan respondenten uttaler seg (2005).

Det var til tider slitsomt å intervju siden man må ha en aktiv tilstedeværelse.

Det hendte nok at informasjonen ikke alltid ble like fyldig omkring teamet, side det var lett å tenke at det ble uansett tatt opp på lydbånd.

Kroppsspråket blir selvfølgelig også en faktor i denne situasjonen, det er fordelaktig å være bevisst på dette, for eksempel om deltagerne viser engasjement eller ikke. En god posisjon om å bli oppfattet seriøs og interessert i en slik situasjon, er å holde en notatblokk i fanget samtidig som at man noterer underveis (2005).

Alle intervjuene ble fortatt med notatblokk og penn, men siden man var aktivt lyttende ble det bare notert ned noen raske stikkord.

Hele bakgrunnen for undersøkelsen er å legge til rette for at man får mest mulig ut av situasjonen, det betyr at åpenhet er avgjørende. Intervjuer er best tjent med å la respondenten snakke uforstyrret i størst mulig grad, siden det er deres holdning, forståelse og fortolkning av fenomenet som er i sentrum. Intervjuer skal først og fremst lytte, ikke avbryte eller styre intervjuobjektet med mindre det er faglig berettiget med tanke på temaet. Når man bryter inn eller tar ordet gjør man det der det faller seg mest naturlig. Neste spørsmål i undersøkelsen skal først presenteres når respondenten har snakket seg ferdig omkring det aktuelle temaet(2005).

Det skjedde flere ganger at intervjuer måtte utdype spørsmålene når intervjuobjektet snakket seg vekk fra temaet, for eksempel når det ville bli besvart i et senere spørsmål. Det hendte da noen ganger intervjuer hoppet over dette senere aktuelle spørsmålet hvis det ble godt besvart i ett annet spørsmål.

Åpenheten eller strukturingsgraden på intervjuet er avgjørende for hvordan det utvikler seg. Her er intervjuet åpent med en middels grad av strukturering. En intervjuguide med spørsmål omkring tema, samt noen svaralternativer på enkelte spørsmål ble fulgt. Når svaralternativene er åpne, gir det rom for store mengder data enten i form av notater eller på lydbånd.

Konsekvensen kan være at det blir for mye informasjon å forholde seg til, eller at det blir vanskelig å ha total oversikt over det som er aktuelt. En følge av dette kan være at intervjuer ikke alltid informerer direkte om det som er intensjonen for undersøkelsen, slik at utenomsnakk vil forekomme (2005).

Informasjonsmaterialet fra intervjuene var basert på intervjuguiden i vedlegg 1 (se sideX).

Den er bygd opp slik at den direkte og indirekte har innhentet informasjon om hva mennesker tenker, føler og påstår at de gjør i forhold til teoriene holdning, adferd, kommunikasjon og risiko. Rekkefølgen på spørsmålene var også satt opp slik at man ikke oppgir svaret i det forgående spørsmålet over i det neste. For eksempel at spørsmål 11, Hvor får du informasjon om kildesortering? kommer før spørsmålet 23, Har du mottatt kildesorteringsskalenderen...? I

de temaene som har blitt tatt opp, har fokuset vært på hva som fungerte positivt, negativt, bra og dårlig i forhold til fenomenet kildesortering. I diskusjonskapitlet var de utsagnene som var blitt brukt, ikke direkte sitater, men omformulert slik at mening og innhold samsvarer med det personen(e) hadde uttrykt i følge forfatteren.

Det var forskeren sin oppgave i ettertid å kategorisere og tolke informasjonen som var samlet inn, her følger ett sitat fra en forelesning i faget Kvalitativmetode høste 2010.

“As academic researchers we are looking for: Structural relations, systemic links, underlying ideologies, networks between individuals and institutions, discourses, contradictions, antagonism, conflict YOU WILL RARELY BE SUCCESSFUL (if in interviewing or talking to people in focus groups you ask them about Structural relations, systemic links, underlying ideologies, networks between individuals and institutions, discourses, contradictions, antagonism, conflict etc.). YOU are the analyst.”¹

Intervjuene vil gjøre at man opparbeider mye ny kunnskap, man vil tilslutt oppleve at tilsiget av ny informativ informasjon avtar og oppnår det man kaller for ett metningspunkt. En god sikkerhet for å registrere alt som blir sagt, er ved bruk av lydopptaker. Den gjør det lettere å opprettholde en god aktiv kontakt med respondenten, samtidig som at man ikke er helt avhengig av å notere alt som blir sagt, men heller fokusere og notere ned de poengene som er viktige eller krever bedre forklaring når anledningen passer seg. En fare ved bruk av båndopptaker er at intervjuer kan senke oppmerksomheten, siden samtalene likevel blir tatt opp på bånd. En annen viktig faktor i denne sammenhengen, er at man opptager har sin egen begrensning. Den kan stoppe opp, avhengig av kapasiteten, noe som vil føre til at flyten i samtalen blir brutt. Det kan være en utfordring når det er ønskelig at et innbringende intervju har en varighet fra tretti minutter til en og en halv time. Det er derfor av betydning at man er godt forberedt og kjenner utstyret sitt godt.

Det er viktig at man er seriøs og har planlagt intervjuet godt. Før intervjuet tar til skal man presenter seg, forklarer hensikten med undersøkelsen og forteller hvem undersøkelsen er tiltenkt (Jacobsen 2005).

¹ Sitatet er hentet fra forelesning i Kvalitative metode, MEN115, Professor Langhelle, O. Høsten 2010, 4 gang 4. oktober, lysbilde 57. Universitetet i Stavanger.

4.4 Dokument undersøkelse.

I denne oppgaven ble det benyttet bøker, forelesningsnotater, artikler, offentlige - utredninger og nettsider som omtalte faktakunnskap og teori.

Den valgte teorien, går ut i fra fire temaer holdning, adferd, kommunikasjon og risiko.

Bakgrunnen for disse valgene, var at dem skulle kunne bidra til å utforske fenomenet kildesortering på en god måte, ett ut ifra privatpersonene sitt eget stå sted. De beskriver hvordan personen oppfører seg, hvilket er essensen for oppgaven.

4.4.1 Valg av enheter

I nesten enhver undersøkelse vil man alltid måtte begrense utvelgesene av data, som blir lagt til grunn for forskningen. Spesielt i en kvalitativstudie der det blir gjennomført personlige intervjuer.

Helt i fra starten begrenser valgene seg, problemstillingen tar utgangspunkt i temaet man velger, som bestemmer fokuset for oppgaven. Sammenhengen dette skal bli studert i og hvem som blir involvert begrenser dette ytterligere. I tillegg til dette er tiden som er tilgjengelig for gjennomføringen også begrenset. Det hele blir ett utsnitt av situasjonen som er der og da (Jacobsen 2005).

Personene som ble valgt ut bodde sentralt i en by, og dem ble vurdert etter statusen, små barnsfamilie og student og om dem hadde fellesavfallsanlegg eller ikke. Disse ble analysert opp mot teoriene adferd holdning, kommunikasjon og risiko.

For eksempel ble det rett etter at undersøkelsen ble gjennomført, innført en egen glass- og metallemballasje innsamlingsordning for studentene.

4.4.2 Utvelgelse av personer til intervju.

I den kvalitative studien som er omfattende for hvert enkelt intervju tilfelle, vil som regel omkring tjue personer være ressurskrevende nok for innhenting av informasjon. Dette har å gjøre med mengden av detaljerte opplysninger som skal bli gjennomgått og analysert.

Resultatet fra disse personene blir ikke representativt for større sammenhenger, men det beskriver egenskaper ved fenomenet.

Intervjuene som ble gjort er basert på valg av to ulike informasjonskilder. Den ene er *respondenten*, som er aktiv deltager og besitter kunnskapen som undersøkelsen ønsker å fremstille. Den andre er *informanten*, som har spesialkunnskap på området som respondenten uttaler seg om (Jacobsen 2005).

I denne oppgaven ble det gjennomført sytten intervjuer. To var nøkkelinformanter, de var fra renovasjonsavdelingene i Stavanger kommune og IVAR-IKS. De femten andre intervjuene var, fem borte boende studenter og ti småbarnsfamilier, med barn i fra 1-14 år. Disse ble ikke vurdert i særlig grad med tanke på flere variabler som holdning og adferd, men hvordan de bodde og om de hadde felles avfallsanlegg eller ikke. Barnefamiliene ble i stor grad identifisert ved at det var leker utenfor huset, men noen ble også oppsøkt i det offentlige rom for eksempel i parker og ved Stavanger barnemuseum. Tabell 2 viser intervjuobjektene.

Tabell 2 Tabellen viser barnefamiliene og studentene som ble intervjuet i undersøkelsen

Intervjuobjekter/personer					
Navn	Type bolig	Antall i husholdningen	Alder	Praksis	Avfallsanlegg
Barnefamilier					
Bjørnar	Rekkehus	4	42 år barn 7, 12 og 14 år	Jobber	Eget
Bengt	Rekkehus	3	28 år kone, 27 år barn 4 år	Jobber.	Felles
Berit	Rekkehus	3	25 år mann , 29 år barn 4 år	Jobber	Felles
Bjørg	Enebolig	2	42 år barn 7 år	Jobber	Eget
Bjarne	Enebolig	4	39 år barn 7 og 5 år	Jobber lt	Eget
Barbro	Enebolig	4	37 år mann , 43 år barn 8 og 7 år	Jobber	Eget
Bertil	Tomannsbolig	3	43år kone , 41 år barn 12 år	Jobber	Eget
Brita	Leilighet i sameie	3	40 år barn 11 og 13 år	Jobber	Eget
Bente	Rekkehus	4	28 år man 31 år barn5 og 1 år	Jobber	Eget
Bodil	Enebolig	3	25 år samboer 30 år barn 3 år	Jobber	Eget
Studenter					
Stig	Studentbolig	2	24 år Samboer 25 år	Student	Felles
Sara	Studentkollektiv	8	27 år	Student	Felles
Stefan	Studentbolig	2	21 år samboer 20 år	Student	Felles
Sveinung	Studentkollektiv	7	23 år	Student	Felles
Siri	Studentkollektiv	7	21 år	Student	Felles

Fordelingen med fem studenter og ti barnefamilier, var basert på at intervjuer trengte å finne noen barnefamilier som har fellesavfallsanlegg i analysen, samtidig vil man ikke forstyrre eller sensurere det materiale som man har samlet inn, derfor inngikk alle barnefamiliene i undersøkelsen. Navn og alder til samtlige er forandret for at man ikke skal kunne identifisere den enkelte.

En forsøker å dekke alle egenskapene, metning, det er et begrep som beskriver en situasjon der nye intervjuer ikke gir noen ny informasjon som er relevant for problemstillingen (Guldvik 2002).

Det neste steget vil være å bestemme hvilke gruppe respondenter, kriterier, som det skal bli forsket på, selve hensikten med undersøkelsen vil være med på å bestemme denne utvelgelsen. For å oppnå bredde og variasjon deler en opp i grupper etter egenskaper (Jacobsen 2005). Studenter og barnefamilier. Boligtype og om det er felles eller privat, -avfallsløsning. Samtidig vil det være naturlig å innhente personer som man mener gir typisk informasjon om temaet(2005). Samtlige studenter bodde i studentboliger og barnefamiliene ble lokalisert ved at de hadde leker uten for eller at de omgikk barnene sine

Det er likevel ingen sikkerhet for at det typiske er typisk. Dette bør man rådføre seg om før man setter i gang med intervjuene. (2005) De to kategoriene, studenter og småbarnsfamilier, ble avklart på forhånd med veilederen.

Et element som kan være avgjørende, er å være kritisk til respondent typene som man velger ut, de kan være for like slik at man ser seg etter andre for flere egenskaper. Dette er styrken til den kvalitative metoden, man kan endre fokuset underveis. Til syvende og sist er det slik at utvelgelsen bør være *formålsorientert*, at man styrer i den retningen som gir den type informasjonen som man er ute etter (2005). Planen var å gjennomføre 6 intervjuer for hver av kategoriene, men det endte opp med 5 studenter og 10 barnefamilier.

4.4.3 Utvelgelse av dokumentasjon

Dette er *sekundærdata*, informasjon som er skrevet og opparbeidet av andre. Her er utfordringen å finne kilder som er pålitelige. Ikke alt er like relevant og man må være kritisk til de kildene man finner. For eksempel internett er en utfordring når det kommer til dette. Her er det mange ”treff” når man søker og ikke alt er like sannferdig, man må på en måte skille mellom det offentlige og det private. For institusjonelle kilder må man vurdere om det som faktisk står skrevet er gjeldende eller om man kan mistenke at det er til for deres egen vinning. En må vurdere om det er hold i det som blir publisert, det enkleste er å benytte kilder

som er ment for offentlig innsyn, aviser, artikler, bøker med mer. Når ulike kilder omtaler et fenomen på nesten tilsvarende måte, er det en god indikasjon på at fenomenet stemmer (Jacobsen 2005).

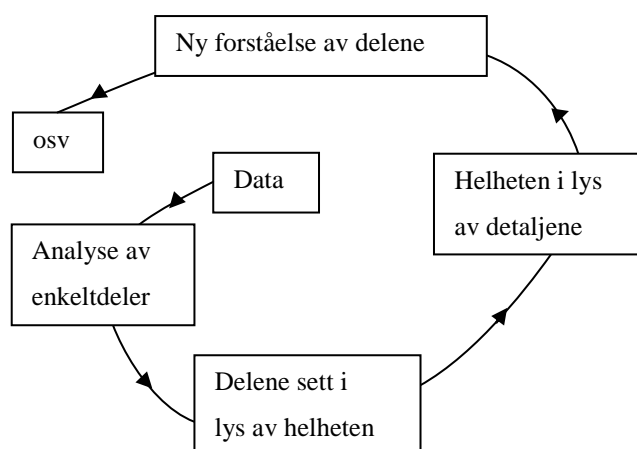
Ofte finner man informasjon som ligger tett opptil temaet, men den treffer ikke helt, mye tid går bort i denne prosessen. Informasjon man finner er også ofte kjent og samsvarer med hva man tidligere har studert. Det beste er å finne kilder som ikke er for gamle eller foreldet, litteraturen man finner kan være vel og bra, men så står det at den er utgitt for eksempel ”Nordmann, 1956”. Da må man ha tungen rett i munne og heller vurdere noe annet på grunn av utviklingen i samfunnet.

Når man søker litteratur og informasjon er det tryggest å kunne spore dette opp en tekst i fora som har registrert og godkjent litteratur (Biblioteket), eller at kildene er etablerte og ment for offentlig innsyn (Statistisk sentralbyrå)

4.5 Analyse av data materialet

Etter at alt det kvalitative materialet er samlet inn fra de åpne intervjuene, begynner det nøysomlige bearbeidingsarbeidet. Hva er viktig og hva er mindre viktig. Man må med engang innse at ikke alt kan bli tatt med i fra undersøkelsen. Helt i fra starten må man på en best mulig måte redusere kompleksiteten, sile ut det fornuftige, slik at man lettere kan forholde seg til hva som man mener er relevant i fra intervjuene. Detaljrikdommen er riktig nok den kvalitative metoden sin styrke, men likevel må det settes grenser for hva som kan bli tatt høyde for i analysen. Målsetningen er å kunne tilføre innsikt til fenomenet.

Ved å kombinere innholdet fra de unike intervjuene og vekselvis benytte detaljene og sammenhengen disse står til, vil man kunne fortolke og gjøre rede for viktige mønstre, avvik eller andre årsakssammenhenger. Dette er illustrert i Figur 7.

Figur 7 Den hermeneutiske spiral (Jacobsen 2005 s. 186)

Kort og godt dreier det seg om systematikk, man deler opp helheten i enkeltdeler som man finner interessante, veier disse opp mot helheten og så tilbake igjen for å oppnå ny forståelse (Jacobsen 2005).

Det var foreksempel studentene og barnefamilier i denne undersøkelsen. Noen av disse hadde erfaring med fellesavfallsanlegg, der kildesorteringen ikke fungerer. Denne egenskapen ble brukt i denne sammenhengen

Selve beskrivelsen fra den innsamlede informasjonen begynner med at man tar råmaterialet i intervjuene og *transkriberer* disse, det vil si at lydopptakene blir skrevet ned ord for ord. Det blir da lettere å redigere det ordrike stoffet. Deretter blir det systematisert og kategorisert.

Klokken var aldri noe tema under intervjuene, og det var ikke overhengende press, men samtidig skulle man ikke hale ut tiden, intervjuet ble forespeilet å ta tretti minutter. Uansett, intervjuobjektet fikk alltid snakket ferdig, det fikk heller være at transkriberingen krevde mer tid.

Det er en utfordring i ettertid å vise i detalj hvordan man har gått frem i analysen, siden man hele tiden i prosessen har fordøyd det materialet som man har jobbet med. Man ønsker å behandle arbeidet på en best mulig måte (Fangen 2004).

Dette kan utsette skriveprosessen, men til slutt må man skjære igjennom, og så får det heller briste eller bære. Å skille teoriene holdning og adferd er lett, men dette ble den største utfordringen i etterkant når undersøkelsen ble analysert. De to går hånd i hånd i mange tilfeller, man måtte skille de etter beste evne.

Dette skal ikke gå utover troverdigheten til intervjuobjektene, man kan spekulere i om det de sier er sant eller ikke, men det blir irrelevant. Hensikten er å finne typiske trekk og da må man se etter tendenser fremfor faktiske svar som man kan trekke ut i fra helheten

I den sammenhengen ville det ikke vært nødvendig å gjennomføre intervjuene, hvis intervjueren selv bestemmer hva personene sier. Det er lett å finne motsigelser i svarene deres, men det må vurderes ut i fra sammenhengen de står i. Tolkningen må bli gjennomført på en best mulig etisk og oppriktig måte.

Det er ofte lett å observere om personen er positivt innstilt eller ikke, om intervjuvarene har mange eller få detaljer.

Når man skal vurdere resultatet man har kommet frem til, vil det ikke alltid være slik at det samsvarer med forventningen eller hypotesen. Innenfor forskning kan det være knyttet like mye lærdom til et resultat som ikke gir noe nytt, i forhold til ett resultat som virker berikende og nyttig (Lindøe 2007). Resultat ga den informasjonen som først var forventet.

5 Empiri og drøfting

I dette kapitlet blir informasjonsmaterialet fra intervjuene drøftet i den samme rekkefølgen som teori kapitlet blir presentert, i størst mulig grad, med eventuelle henvisninger. Det vil bli brukt både tilnærmede sitater og gjenfortellinger fra intervjuene, som vil bli drøftet opp mot hverandre og teoriene.

I denne sammenhengen tar holdning opp hva den enkelte tenkte og foretok seg omkring kildesortering og adferd tar opp den påståtte praktiske gjennomføringen av kildesorteringsprosessen. Kommunikasjon tar opp tilknytningen personene hadde til informasjonen, om kildesortering, som kom fra ulike offentlige informasjonskanaler. Risiko ble forsøkt brukt til å studere personenes oppfatning av fare ved kildesorteringen, enten i samfunnet som helhet eller som selvpåført.

Det ble stilt flere spørsmål omkring de ulike teoriene angående personenes kildesortering, disse vil bli presentert først i hvert enkelt bidrag i størst mulig grad. Før dataen blir presentert men påfølgende slutninger. Tilslutt blir teorien for fenomenet tatt opp.

For å kunne vise fordelingen til de ulike personene, er det plassert en stor bokstav etter behov for hver egenskap (X) og de som har denne oppfatningen blir presentert sammen med denne egenskapen i tillegg til hvor mange dem var (X. 10 bf og 5 stud.), barnefamilie (bf) og student (stud). Avsnittene representerer i stor grad alle femten personene med de spørsmålene som var aktuelle. Disse var hentet i fra intervjuguiden i vedlegg 1, eventuell faktakunnskap og forståelse var i noe grad hentet fra tilegnet informasjon fra nøkkelinformantene, vedlegg 2 og 3.

Først litt om personkarakteristikk

For å kunne kategorisere typiske trekk og egenskaper ved den enkelte, ble det gjennomført en tilnærmet kvantitativ undersøkelse basert på noen av spørsmålene.

Spørsmål nummer:

1. Hva slags type bolig bor du i?
2. Hvor mange er det i husholdningen din?
3. Hvor gammel er du, jobber du?
4. Hvor lenge har du bodd i Stavanger?
9. Har du egne eller avfallsdunker?

For å kunne gjennomføre analysen var det viktig med bakgrunnsinformasjon om den enkelte, slik at forfatteren kunne kategorisere hvilke egenskaper som kunne være utslagsgivende.

Spørsmål 1, 2, 3 og 4 ga informasjon om tilhørighet og hvor godt etablert personen var. Spørsmål 9 ga informasjon om personene selv stod til ansvar for egne avfallsdunker eller ikke (se, Tabell 2 side 49).

5.1 Holdninger

”Holdning er en psykologisk tendens som kan komme til uttrykk når en evaluerer noe som fordelaktig eller ikke, rett og galt, psykologisk tendens refererer til indre tanker og følelser i personen og evaluering refererer til responser som tanker, følelser eller adferd, om de er synlige eller ikke.” (oversatt av forfatteren) (Raaheim 2002)

5.1.1 Holdning

I følge *trekomponentmodellen* til forskerne Eagly og Chaiken fra 1993 er det ingen form for holdning hos individet før man møter og evaluerer hendelsen:

Den *endimensjonale tilnærmingen*, som ifølge Hewstone, Stroebe og Stephenson fra 1996, sier at tanker, følelser og handling ikke alltid korresponderer likt, som for eksempel at man handler irrasjonelt i forhold til hva man har sagt eller har kunnskap om fra tidligere. Man handler etter det som er mest hensiktsmessig der og da. Som følge av dette sier disse forfatterne at *”begrepet holdning bør bli brukt for å referere til en generell, positiv eller negativ følelse som oppstår når en står ovenfor person(er), objekt(er) eller problem(er).”* (Oversatt fra engelsk av forfatteren).

5.1.1.1 Tre viktige grunner til kildesortering

Her var formålet å finne ut hva som gjør at personene syntes at kildesortering virke fornuftig
Spørsmål nummer:

6. Hva betyr kildesortering for deg?

Det var tre typer svar som var gjeldene for barnefamiliene (bf) og studentene (stud). Miljø(A) gikk igjen flest ganger (A. 4 bf og 3 stud). Her var forståelsen slik som alenemor Brita sa det: *”Kildesortering betyr å ta vare på miljøet”*. De to neste svarene som fikk lik oppslutning i denne undersøkelsen var resirkulering(B) slik som alenefar Bjørnar uttrykte det: *”Jeg kildesorterer fordi det kan resirkuleres og bli brukt om igjen”*, (B. 4 bf). For de resterende personene var det tilbudet(C) fra kommunene som var det avgjørende, Siri: *”Jeg kildesorterer bare fordi det er tilrette lagt for det”*, (C. 3 bf og 1 stud).

Det var flere ulike oppfatninger omkring temaet, som sier noe om hvorfor personene kildesorterer i større eller mindre grad. Betydningen ovenfor miljøet(A) dominerer (A. 4 bf og 3 stud) over resirkulering(B) og tilrettelegging(C). I denne sammenhengen var det faktisk ingen av studentene som tenkte på ressurser (B. 4 bf) omkring kildesorteringen. Dette sier bare noe om hvordan personene opplever fenomenet kildesortering. Miljø som argument, indikerer nødvendig ikke sikrest informasjon om personen var positivt innstilt til å kildesortere eller ikke, det var kanskje heller den svakeste. Den kan være for generell, av de som ikke kildesorterer(D) slik det var ønsket (D 2 bf og 2 stud), så svarte de i denne rekkefølgen, resirkulering og miljø.

Det som viste seg å være tendensen i denne undersøkelsen, var at de som svarte tilrettelegging(C. 3 bf og 1 stud), gjorde dette fordi de direkte tenkte på når de forholdt seg til å kildesorterte i flere dunker.

Tilbudet eller tilgjengeligheten av ordningen vil være avgjørende for flere, siden det først favner dem som opplever at dette har en samfunnsnyttig funksjon, (B. og A. totalt 5 bf og 2 stud) og som vil være med på å bidra, men også dem som ikke gjør seg større tanker om kildesortering (C 3 bf og 1 stud). Det blir totalt elleve personer i denne gruppen som vil medføre bedre kildesortering. De andre sorterer ikke(2 bf og 2 stud.) på grunn av andre omstendigheter, som for eksempel dårlig plass og interesse.

Reklame kan være en medvirkende faktor, det kan være at personene som svarer miljø og resirkulering i mangel av noen selvstendige betraktninger på dette spørsmålet. Det er nettopp dette aktørene vektlegger i markedsføringen, når det gjelder kildesortering. Denne usikkerheten var vurdert slik at personene selv hadde vurdert denne informasjonen og tatt standpunkt til denne.

For å fange oppmerksomheten til flest mulig personer om økt kildesortering vil informasjon om miljø først og fremst være viktigste temaet å gripe tak i. Deretter måtte aktørene, kommunen og IVAR, lagt vekt på om det var barnefamilier eller studenter dem ønsket å fokusere på, barnefamilier var mer mottakelige for temaet resirkulering. For dem som ikke kildesorterte, ville holdningskampanjer være aktuelt for å kunne fremme kildesorteringen.

5.1.1.2 Gjør de ansvarlige jobbene sine?

Det kunne være interessant å finne ut om det var noen uoverensstemmelser med aktørene, som kunne bidra til å påvirke holdningen til personene.

spørsmål nummer:

- 25 Hva syntes du om renovasjonsselskapet, har du noen gang selv tatt kontakt?
- 26 Hva syntes du om Stavanger kommune når det gjelder kildesortering, har du noen gang selv tatt kontakt?

I denne sammenhengen var det ingen som hadde noe å utsette på aktørene, som kunne bidra til at dem skulle kunne ha noen negative holdninger til kildesorteringstjenesten. Barbro: *”Jeg syntes de er greie, de gjør jobben sin”*, Bjarne: *”Jeg tror det fungerer bra, jeg har ikke noe å utsette på dem”* og Siri: *”Det er helt greit, men jeg lurer på hvorfor det ikke er plastinnsamling, det kunne vi godt ha hatt”*

Dette avsnittet vil ikke bli diskutert eller knytte til teori, siden det var et bra ordnet forhold mellom kommunen og personene.

I følge modellen som Raaheim presenterer (Figur 5, s. 28) må holdningen først få en stimulus som deretter gir utslag i holdningen som fører til kognitivt, affektiv og/eller adferdsmessig respons.

Den følelsesladde, affektive respons, gjør seg mest gjeldende for de som sa at kildesortering var for miljøet, siden det var vanskelig å konstatere akkurat hva det var ved miljøet som ble bedre. For de som tenker, kognitive responsen, var resirkulering viktigst siden de kunne se at en brukt ressurs kunne bli omgjort til en ny. Når det gjelder den siste, adferdsmessig respons, har dette å gjøre med at man forholder seg til kildesortering som et fysisk fenomen som de selv velger hvordan de skal forholde seg til.

Det neste spørsmålet som vil gi informasjon om hvordan personer forholder seg til kildesortering, om det var et nødvendig onde eller det riktige å gjøre.

5.1.1.3 Må kildesortering være fordelaktig og/eller riktig for at den skal bli utført?

For å kunne si noe om holdningen personene hadde ovenfor kildesortering, om det var opplevd som krevende eller ikke, så ville det være interessant.

Spørsmål nummer:

7. Hvordan påvirker kildesortering deg, kjøper du mer, kjører du mer bil, reiser mer, tid osv?

Med tanke på påvirkning av kildesortering, så var det mange av de spurte som mente at det ikke hadde noen påvirkning (A), (A 6 bf og 3 stud), og de gjorde ingen større tanker om den, Sveinung: ”Jeg har ikke tenkt over kildesortering på den måten før” og Bjarne: ”Nei, det tenker jeg ikke over”. Resten ga uttrykk for at det ga dem god samvittighet (B), Bodil: ”Jeg tenker bare på det som en god gjerning”, Barbro: ”Jeg føler et ansvar når jeg har tre dunker hjemme” (B 4 bf og 2 stud).

I dette spørsmålet kom det frem fra ni av personene at det å kildesortere ikke påvirket dem nevneverdig (A). I dette tilfellet hørte det med at dette også inkluderte dem som ikke kildesorterte i særlig grad, eller hadde mulighet til å gjennomføre dette (2 bf og 2 stud), Stefan og Berit: ”Jeg har ikke plass på kjøkkenet til å sortere”.

Fra resten av gruppen var god samvittighet (B) det typiske svaret, men holdningen var to delt. For den ene delen var holdningen positiv som følge av opplevelsen av å kunne bidra til noe ovenfor samfunnet (B 2 bf og 2 stud). I den andre delen (B 2 bf) bar holdningen preg av at det dem gjorde var rett i forhold til hva dem følte var forventet av dem i fra kommunen sin side. Holdningen personene hadde til kildesorteringen, både studenter og barnefamilier, var i mer eller mindre grad positiv. Så lenge personene vil være av denne oppfatningen at kildesortering fungerte i fra aktørene sin side, ville kildesortering som fenomen ha gode forutsetninger for å kunne bli bedre., men for dem som hadde dårlig plass, vil holdningsskapende arbeid i fra aktørene være aktuelt.

I følge trekomponentmodellen som Raaheim tar opp (Figur 5, s. 28), var situasjonen slik. Man forholder seg først til noe *tankemessig*, at objektet først ble avfall når det ikke lenger hadde noen bruks verdi. Det var underforstått at alle personene kvitter seg med avfallet fordi det var fordelaktig. Deretter opplever dem først følelsen, *affektiv respons*, av god samvittighet ved å bidra til noe samfunnsrettet (B 2 bf og 2 stud) og (B 2 bf). Tilslutt, *den adferdsmessige*, at det dem gjorde var rett i forhold til hva dem følte var hensiktsmessig eller forventet av dem. For dem som ikke kildesorterte på grunn av dårlig plass (2 bf og 1 stud), var den *tankemessige* responsen at det ikke var mulig å sortere. Den affektive responsen var at dette ikke var ønskelig ikke å sortere bedre, men den siste *adferdsmessige* baserte seg mer på at dem gjorde det beste ut av det, slik at dette også ble opplevd som noe fordelaktig.

Det var når kildesorteringen blir oppfattet som fordelaktig og/eller riktig at den blir gjennomført.

5.1.1.4 Hva var den typiske holdningen personene hadde til det å kildesortere inne?

For å kunne si noe om hvordan holdningen personene hadde til kildesortering, ville det være interessant å vite hvordan dette fungerte i husholdningene.

Spørsmål nummer:

10 Hvordan fungerer kildesorteringen hos deg i dag?

Med positiv holdning til kildesortering som utgangspunkt, så var det mest typisk med orden (A), holdningen for dem som sorterer i mer₁ eller mindre₂ grad (A 5 bf og 1 stud)₁, (A 2 bf og 1 stud)₂, var den samme. Bjarne: *”Jeg har et avfallsdunk system som vi er enige om og gjør at dette fungerer greit”*, eller Stefan: *”Jeg sorterer fordi det skaper orden inne, siden det er så mye papir som fort fyller opp restavfallsdunken.”*. Ubehag (B.) var også nevnt flere ganger (B. 3 bf.) Bente: *”Matavfallet er skittent og kan begynne å lukte. Det vil jeg ha ut fortest mulig”*, og Bjarne: *”når det er fullt i avfallsdunkene inne, så hender det at sorteringen går så som så, men at vi gjør det beste ut av det der og da, samtidig prøver jeg jo å være en god rollemodell for barnene mine”*. For studentene som bor i kollektivet var det uorden (C) (C 3 stud.) i avfallsdunkene på kjøkkenet, andre beboere hadde delte meninger om kildesorteringen. Det blir ikke like viktig å sortere så nøye, Siri: *”Det er felleskjøkken i studentkollektivet og andre studenter kaster ofte avfallet i den dunk de finner passende, da blir det mindre viktig hva jeg selv gjør”*.

Det som var typisk for bedre kildesortering inne, var først og fremst positiv holdning til systematisk orden (A 5 bf og 1 stud) og deretter ubekvemmeligheter (B. 3 bf.), som følge av lukt. For dem som kildesorterte i mindre grad (A 2 bf og 1 stud), så var holdningen den samme som hos dem som sorterte men fokuset var ett annet.

Den siste gruppen hadde redusert kildesortering, ved at dem bodde i kollektiv, det var uorden og delte meninger om kildesorteringen.

I denne sammenhengen ville presentasjon av gode kildesorteringsløsninger være holdningsskapende arbeid i fra aktørene sin side som igjen kunne bedret kildesorteringen.

I denne delen av teorien til Raaheim (2002) var målet å finne ulike grunner til hvordan avfallshåndteringen gjennomføres. For de aller fleste var det orden som var den viktigste faktoren for hvordan kildesorteringen fungerer inne, i følge *trekomponentmodellen* (Figur 5, side 28) som Raaheim presenterer, er det ingen form for holdning før individet møter eller evaluerer hendelsen. I dette tilfellet stemmer ikke dette direkte slik. Denne holdningen var planlagt for orden, personene fulgte de dunkene som var satt opp inne. Det som samsvarer med det teorien tar opp, var tanker og følelser. Dem forholder seg til tanker omkring orden i avfallshåndteringen. Den andre påstanden i teorien er følelser, den kom frem i opplevelsen personene hadde av uorden og ubehag.

I noen sammenhenger er denne modellen som teorien beskriver litt for enkel. Teorien om den *endimensjonale tilnærmingen*, vektlegger at individet er mer sammensatt tanker, følelser og handling korresponderer ikke alltid likt. Uønsket uorden gjør at noen studenter ble offer for situasjonen dem befant seg i og følte at dem måtte forholde seg til hvordan andre handlet i kollektivet. Motivet for orden eksisterte, men det ble ikke gjennomført slik dem ønsket.

5.1.1.5 Betydningen av avfalldunkene

For å kunne finne ut om det var noen utfordringer med tanke på avfalldunkene, så var dette interessant.

Spørsmål nummer:

8. Hvilke avfalldunker bruker du, og hvordan fungerer disse for deg?
- 9 Har du egne avfalldunker?

Nesten alle (A 9 bf og 4 stud) kjente til de ulike fargekodene(A) på avfalldunkene, med unntak av en (1 stud.). Bengt: *"det er lette å skille de, fargen for våt-organisk avfall er brun, papir er grønn og restavfall er grå /svart"*.

Majoritet av personene viste hvordan kildesorteringssystemet var ment å fungere, en forutsetning for en vellykket kildesorteringsprosess.

På disse spørsmålene synes flere (B 7 bf) at avfalldunkene fungerte fint(B), alenefar Bjørnar: *Jeg sorterer, det er bra kapasitet der ute"*. Samtlige av disse har egne avfalldunker. Her må det nevnes at to av dem påpekte at den brune dunken kunne vært større. Disse tenkte på vår og høst opprydding i hagen, til det formålet strakk den ikke til, men dem fikk positivt telling.

Det var bare en (C 1 bf), som syntes at det var dårlig kapasitet(C) i dunkene.

For resten av personene (D 2 bf og 5 stud.) så var holdningen den at avfallsanlegget fungerte dårlig(D) Dem hadde felles avfallsanlegg og delte det med mange andre, Sveinung: *”Det fungerer ikke ordentlig der ute. Det er ofte fullt, og da blander jeg i restavfallet”* og Bengt: *”Med felles beholdere, så tar ikke folk like stort ansvar for å sortere riktig”*.

Det som gjorde kildesorteringen bedre var egen kontroll på avfallsdunkene. Det som gjorde kildesorteringen dårligere var fellesavfallsanlegg med delt ansvar.

Det var gjennomgående god forståelse (~~A 9 bf og 4 stud~~) for hvordan avfallsdunkene var ment å fungere for personene i undersøkelsen. Når det gjaldt kapasiteten (B) så var det nesten utelukkende positiv holdning til den (B 7 bf), disse hadde ansvar for egne dunker. Den som syntes det var dårlig kapasitet(C 1 bf) hadde et større forbruk.

Fellesanlegg var det som var utslagsgivende for resten (D 2 bf og 5 stud.), dem bestemte ikke selv hvordan avfallhåndteringen var ment å fungere, så sorteringen ble ikke fulgt opp.

Det viser seg helt klart at avfallsdunkene var avbetydning, fordi dem som står til ansvar for egne avfallsdunker gjennomfører kildesorteringen på en bedre måte, felles avfallsanlegg bør man gå vekk i fra siden ansvarsrollen var sterkt redusert og førte til redusert kildesortering. I følge modellen som Raaheim (2002) presenterer om å uttrykke eller evaluere fordelaktige tanker, så var det slik at dem som gjorde en slik betraktning, var positive til avfallsdunkene (B 7 bf). For dem som hadde negative holdning til avfallsdunkene, så stemte den endimensjonale tilnærmingen bedre. Holdningen var irrasjonell (D 2 bf og 5 stud.). i forhold til hva dem hadde tidligere kunnskap om sorteringen, angående fargekodene (A 9 bf og 4 stud).

5.1.2 Holdningsdanning

Mennesker er sosiale vesener, og blir påvirket av mennesker som de omgir seg med, familie, venner og kollegaer. Holdningsdanning har sitt opphav fra *”en underliggende tendens til å tenke, føle og handle på bestemte måter ovenfor et bestemt fenomen, en bestemt hendelse eller bestemt objekt (personer)”* (Raaheim 2002 s 84).

Den vil kunne si noe om personligheten til personen og hva personen står for. Dette er karakteristiske trekk som er med på å skape det samfunnet som personene lever i.

5.1.2.1 Interesse for kildesortering innen og utenfor hjemmet, del 1 og 2.

I hvilken grad diskuterte personene og i hvilken grad påvirker personene andre angående kildesortering. Den informasjonen ble forsøkt innhentet gjennom følgende temaer.

Spørsmål nummer:

- 11 Hvordan får du informasjon om kildesortering?
- 10 Hvordan fungerer kildesorteringen hos deg i dag?
- 20 Vet du hva som skjer med de ulike avfallsgruppene? Hvordan vet du dette?

1. Det var en interesse for å diskutere kildesortering (A) med familie og venner i hjemmet (A 5 bf og 4 stud), venner i hjemmet var de som bodde sammen i kollektiv. Bertil: *"Vi er som regel enige om kildesorteringen hjemme, men det hender at vi må diskutere litt om hvordan vi skal gjøre det"*, og Siri: *"Vi diskuterer sorteringen på kollektivet, om at den burde vært bedre"* Det som var typisk for denne diskusjonen var at den var praktisk orientert, om hvordan dem best kunne sortere i hjemmet. Dem som ikke diskuterte (B) kildesorteringen i hjemmet hadde ikke mulighet til å diskutere dette (B 3 bf), siden dem var alene foreldre. eller så var ikke interessen for avfallshåndteringen til stede (B 2 bf og 1 stud).

Holdningsdanningen personene hadde ovenfor kildesortering angikk diskusjon om hvordan dette skulle gjennomføres i hjemmet. Den var tilstedeværende hos dem som kildesorterte som hadde partner eller bodde i kollektiv. Dem som ikke kildesorterte diskuterte ikke praktisk kildesortering.

Resultatet her tilsier at diskusjonen om kildesortering ikke påvirket i særlig grad, siden både dem som kildesorterte og dem med fellesannlegg diskuterte. Forskjellen var at forståelsen og utgangspunktet for kildesorteringen var etablert på begge steder, både på godt og vondt.

I det private hjem ville et slikt initiativ helt klart fremme kildesorteringen, siden man mer eller mindre aktivt diskuterte kildesorteringen.

Dette angikk i denne sammenhengen ikke dem som var alene eller som ikke hadde interesse for kildesortering

2. En annen måte å studere denne interessen, var å se hvor langt dem strakk denne diskusjonen videre og ut av hjemmet(A), dette hadde en helt annen oppslutning (A 1 bf og 2 stud), denne utspede gruppe var opptatt av å kunne vise og gi tips om hva kildesorteringen dreide seg om. Sveinung: *"det hender jeg snakker til folk om kildesortering, det er mange delte meninger om denne tematikken"*

Resten av dem som viste en større interesse for kildesortering på dette området, var dem som bevisst lyttet(B) til diskusjonen når den utspant seg i deres nærvær(B 3 bf og 1 stud), men dem deltok ikke selv. Den siste gruppen(C 6 bf og 2 stud) så på kildesorteringen som en aktivitet som bare foregikk i hjemmet(C).

Dette var ett tema som absolutt ville fremmet kildesorteringen, men holdningsdanning var en aktivitet som stort sett foregikk i hjemmet

I et tidligere kappitlet var det beskrevet hvordan familie og venner påvirket hverandre. Denne påvirkningen var i stor grad tiltenkt hva som kunne bli bedre for egen kildesortering, men den var for det meste praktisk orientert om hvordan dette skulle bli gjort. Bjarne: *"Ikke kast papir i restavfallet, siden det tar så mye plass"* Selve holdningsdanningen var i de fleste tilfellene basert på at det skal være orden i eget hjem, ikke kildesorteringen i seg selv. Noen diskuterte om når dem skulle ta seg av glasset som ble samlet opp, Bertil: *"Jeg vegrer meg ikke for å ta meg av glass, om det skulle være mye av dette hjemme"*

For dem med egen avfallsdunk gjelder også orden for søppeldunkene deres ute, det var kun ett tilfelle der en person hadde satt fra seg papir utenfor dunken, og to andre hadde demontert møbler for å få plass til dem, selv om det generelt sett ikke var noe stort problem med kapasiteten på dunkene.

For dem som hadde felles avfallsanlegg, var situasjonen annerledes. Der var det felles ansvar, noe som førte til at ingen egentlig tok ansvar, det skjedde ofte at de nærmeste dunkene ble overfylte selv om det sto tomme bak.

I følge Raaheim vil mennesker være med å påvirke holdninger, meninger og verdier.

Holdningen i denne sammenhengen vil være at personen sin innstilling til kildesortering vil kunne påvirke andre til å endre holdningen sin ovenfor kildesortering. I en sosial sammenheng, vil det bli skapt en sosialholdning om hvordan man opptrer.

I avsnittet som tok for seg den nærmeste familien, så var det her mange som tok initiativet til å forenkle og forstå hva som ville være best for kildesorteringen. Dette var basert på at noen tenkte og følte at kildesorteringen kunne vært bedre løst eller utført, ved å ha interesse for dette. Handlingen besto i å ta initiativet til å diskutere denne kildesorteringen.

Raaheim nevner også at holdninger mer eller mindre blir påvirket av de grupper som man omgir seg med, avhengig av tilhørighet. Alle parforholdene hvor kildesortering ble praktisert, hadde en god dialog om temaet, for å opprettholde orden i eget hjem.

Dette er en behersket situasjon i følge Raaheim, som vil kunne skape bevissthet om egen personlighet som igjen kan oppleves som forsterkende for den.

For dem som bodde i kollektiv og var interessert i å kildesortere eller dem andre som hadde felles avfallsanlegg, vil denne situasjonen med holdningsdanning, ikke være i samme grad behersket. Bevisstheten omkring egen personlighet ville både vært forsterkende ved at man tar initiativ til å bedre situasjonen, men den ville også vært avslørende i den grad vedkommende måtte gi etter for hva de andre beboerne som ikke kildesorterte gjorde.

Alle påvirker alle i følge Raaheim, det så ut til å være tilfellet for dem som hadde egenhusholdning ved at det var orden i hjemmet. Dette stemmer også for dem som bor i studenthjemmet, men påvirkningen for kildesortering ble favorisert av ”alle dem” som ikke var interessert.

5.2 ADFERD

Denne teorien var valgt ut for å kunne studere hvorfor personene kildesorterte som dem gjorde. I teorien står det at personer handler mest mulig hensiktsmessig, ut i fra egen oppfattelse av situasjonen dem står ovenfor (Edling og Rydgren 2007).

5.2.1 Om adferd

I dette bidraget tar for seg den generelle teorien for adferd.

5.2.1.1 Personenes praktisering av kildesorteringen

Bakgrunnen for disse spørsmålene var å kunne danne et bilde av hva som gjorde at personene praktiserte den påståtte adferden.

Spørsmål nummer:

- 8 Hvilke avfallsdunker bruker du, og hvordan fungerer disse for deg?
- 10 Hvordan fungerer kildesorteringen hos deg i dag?

Alle barnefamiliene og alle studentene, med unntak av en, visste hvordan kildesorteringen var ment å fungere hjemme, med tanke på våt – organisk avfall, papir og restavfall.

Det var åtte barnefamilier som kildesorterte mer enn papir, for disse var det først og fremst tilbudet som gjorde at dem kildesorterte, Bjørnar: *"Jeg syntes det er greit å kildesortere, siden jeg har disse tre søppelbøttene hjemme"*. Fra denne gruppen var det noen som opplevde at kildesorteringen hadde en funksjon ovenfor miljø (3 bf) og ressurser (2 bf) og at det derfor var riktig å gjøre det, Bente: *"Jeg er helt vandt til å rydde opp, hver eneste dag, men det er også viktig å kunne være med på å spare miljøet"*. Resten av denne gruppen (3 bf) kildesorterte som følge av vanen som dem hadde opparbeidet seg hjemme, Bjarne: *"Jeg har ett avslappet forhold til kildesorteringen, men vi har system i rotet kan du si og er helt vandt til å dele opp søpplet. Uansett avfallet må jo vekk og det er jo ikke plass til alt i en dunk"*

For de som bare kildesorterer papir (2 bf), som for øvrig også hadde felles avfallsanlegg, så var det dårlig plass inne som medførte at kildesorteringen ble ned prioritert, Bente: *"Det er så mye rør og sånn under vasken, så det blir til at vi ikke gidder"*

For alle fem studentene som bodde på studenthjem, så fungerte ikke kildesorteringen optimalt, dem hadde felles avfallsanlegg. Det spilte mindre rolle å sortere når andre beboere forstyrret sorteringen deres, Stefan: *"Jeg er ikke en av synderne, men du vet jo aldri hva som ligger i de forskjellige containerne. Det ser ofte ikke så bra ut"*. Noen av disse sorterte i stor grad ut eget avfall (3 stud), selv om alle var klar over at det ikke hadde det ønskede resultatet ute ved avfallsanlegget, Sveinung: *"Jeg har blitt oppdratt til å kildesortere av foreldrene mine, men det gjelder ikke for så mange andre her, tror jeg"*. Plassmangel i studentleiligheten var et problem som førte til at bare papir ble sortert ut (1 stud), og for den siste var interessen for kildesortering ikke til stede(1 stud.)

Det som kom klart frem hos åtte av de ti barnefamiliene som kildesorterte i denne undersøkelsen, så var det at dem hadde egne avfallsdunker og at det inngikk vanen deres. God tilrettelegging fra kommunen sin side, var altså i disse tilfellene avgjørende for at sorteringen fungerte bra.

For de to andre barnefamiliene, så var det utfordringer i tilknytning til kildesorteringen. Dem hadde felles avfallsanlegg, men også utfordringer inne som følge av dårlig plass til alle de ulike fraksjonene.

For studentene var situasjonen i stor grad den samme som den siste gruppen, alle fem hadde felles avfallsanlegg, og de av dem ønsket å sortere men hadde problemer med å få

*gjennomslag for dette, opplevde selv å redusere egen sortering. Plassmangel var også nevnt i denne sammenhengen.

Felles avfallsanlegg reduserer kildesortering, selv om de var tilnærmet godt tilgjengelige.

I teorien, handler mennesket etter egne preferanser og egen tilfredsstillelse i følge Edling og Rydgren. Det så slik ut, at dem som kildesorterte først og fremst kildesorterte fordi det var praktisk tilrettelagt hjemme. Her var det noen som hadde kunnskap som medførte at kildesorteringen i tillegg ble opplevd som mer rasjonell, som bevaring av miljø og ressurser, (5 bf), men vane var også utslagsgivende (3 bf). Det gir egen tilfredsstillelse å gjøre det, det optimaliserer egne interesser. Alle disse personene oppfattet dette som en fortjeneste, selv om ikke alle disse kildesorterte. Disse elementene var også viktige for noen av studentene, en innarbeidet rutine som medførte at kildesortering her kunne blitt opplevd som meningsfull. men for studentene som bidro til sorteringen, så var situasjonen en annen, andre med studenter sorterte ikke og forstyrret sorteringen deres ute i avfallsanlegget, som førte til at dem selv ikke sorterte så bra som dem ønsket.

På en annen side, så opplevde disse og resten en tilsvarende effekt (2bf og 5 stud), fordi dem hadde andre prioriteringer. Prioriteringene var plassmangel, forhold til andre i studenthjemmet eller ingen interesse for kildesorteringen.

Straff som teorien nevner, hadde liten relevans i denne sammenhengen, siden kildesorteringen i seg selv var basert på frivillig egen innsats. For dem som hadde fellesavfallsanlegg, var det fra kommunen sin side en forståelse av at sorteringen ikke var dårlig, men at den var dårligere.

I verste fall kunne det med ført unntakstilfeller der kommunen ikke hentet avfallet på grunn av dårlig kildesortering. Straff og frivillighet kan ikke kombineres.

Mead og vaage tar opp samhandlings mønstre i teorien sin. For de av dem som lever i parforhold og sorterte (5 bf og 1 stud), var denne nære samhandlingen(A) ett tema, siden de brydde seg om hva partneren mente. De andre var single (3 bf), sorterte ikke (2 bf og 1 student) eller hadde ikke denne tette dialogen (3 stud) (Kap 5.1.2.1 del 1).

For dem som bodde i kollektiv og de barnefamiliene som diskuterte med andre medmennesker(B), samhandlet for å finne ut hva disse mente om ulike oppfatninger angående kildesortering, de spurte om råd og ga råd. Dette var det noen (2 bf og 2 stud) som ga uttrykk for at dem gjorde på eget initiativ. Utover dette var det dem (3 bf 2 stud) som var

oppmerksomme på hvordan andre naboer utførte kildesorteringen sin, to av disse studentene kildesorterte bevisst ovenfor andre i kollektivet når det var mulighet for det.

Resten var ikke opptatt av å samhandle med andre medmennesker (5 bf og 1stud), (se 5.1.2.1. del 2).

I følge teorien til Mead og Vaage 1998 ser dem på hvordan adferden mellom mennesker utarter seg i det sosiale samspillet, menneskene ser på hva andre gjør, men forsøker også å være bevisst på hva dem gjør selv som kan påvirke andre. Dette ser ut til å stemme for dem som forholdt seg til partneren sin (A), som også inkluderer noen av dem som var opptatt av hvordan andre kildesorterte (B) (8 bf og 4stud), (se 5.1.2.1. del 2).

Når dem utfører en handling ofte nok, blir det til en vane. Mead og Vaage 1998 Alle disse handlingsmønstrene lå i personligheten til personene, noe som betyr at det var innarbeidet og derfor blitt til en vane.

Det som utfordrer denne teorien om samhandling, var at det ikke var typisk for de fleste å snakke med andre bortsett fra den nærmeste familien omkildesorteringen, de fleste (8 bf og 3 stud) var i større grad heller passive lyttere i det offentlige rom, dette inkluderer dem som bare kildesorterte papir.

Det å samarbeide godt innebærer at man direkte må kunne forholde seg til det andre gjør på en god måte, ens egen selvbevissthet vil være direkte knyttet til dette fenomenet Mead og Vaage 1998. Alle dem som kildesorterer i parforhold, forholder seg direkte til hva partneren ønsket på en god måte (5 bf og 1 stud). For studentene i kollektiv (3 stud) fungerer dette ikke slik, deres oppførsel blir ikke registrert i særlig grad, dem påvirker ikke de andre. Dette kildesorteringssamarbeidet eksisterte ikke for dem som var single (3 bf) og for dem som ikke kildesorterte (2 bf og 2 stud).

Bevisstheten er i følge Mead og Vaage (1998) omkring orden i samfunnet, omgivelsene, Det var felles for alle at dem ville ha avfallet vekk, men dette har ulik betydning. De som opplevde at kildesortering ga orden i hjemmet (6 bf), var bevisst at de ulike fraksjonene tok opp ulik plass og hadde ulik egenskaper for eksempel lukt, Barbro: *"Uten kildesortering vil restavfallsdunken bli fylt opp veldig fort, så du kan si at dette sorteringssystemet har sine fordeler."*

For dem som bodde i kollektiv (2 stud) og sorterte, så hadde dem plass nok i avfallsdunkene sine inne. Det samme var aktuelt for de som benyttet restavfallsdunken i større grad (2 bf og 2 stud), dem mente at et stykk avfallspose var orden i seg selv.

Når personene gikk ut av hjemmet, og kunne observere omgivelsene, naboene, var det noen (4 bf) som kommenterte hvordan naboen sorterte, om de hadde mye eller lite avfall. Dem hadde formeningene om at de var gode eller dårligere sortere. Alenemor Brita: *"Jeg kan se at restavfallet naboen tyter over, hver gang, de påstår at de sorterer, men i min restavfallsdunk er det bare litt i bunnen"*. De kunne ikke forstå hvordan naboen kunne ha så mye søppel. Generelt i undersøkelsen ville det være slik at dem som opplevde orden i nabolaget, så ville ikke denne informasjonen kunne få noen utdypende beskrivelse, dem ga bare uttrykk for at det var greit eller ok der dem bodde (4 bf).

Alle de som har fellesavfallsanlegg (2 bf og 5 stud), opplever dette som uorden, som de ikke liker, men den sosiale adferden strekker ikke til å rydde opp i andre sitt søppel.

Dem var først og fremst bevisst egen adferd ved å ha orden hjemme, dette kan selvfølgelig ha å gjøre med at dem ikke ville bli oppfattet utilpass av andre, men det fremgår at det var dem selv og deres egne dem tenkte på. Dette kom frem fra dem som hadde sine egne avfallsdunker.

I følge Mead og Vaage vil stabiliteten i samfunnet, *omgivelsene*, bli fremstilt ut ifra den sosiale adferden, om bevisstheten for lover og regler som dem hadde i fra erfaring, fra familie, jobb, skole og rettsvesen. Disse lover og regler må samtidig også imøtekomme den typiske menneskelige adferden. Privatpersoner forholder seg typisk nok og først og fremst til seg selv og sine egne når dem kildesorterte, men det kan også være avgjørende for dem, at de som skal hente avfallet, renovatøren, ikke skulle oppleve at det var mer avfall enn det var plass til i dunken. Dette ble aldri nevnt i intervjuene.

I boken til Raaheim (2002 s 99) står det *"Adferd kan forstås som en konsekvens av individets intensjoner (planer om å gjøre en bestemt ting)*.

Den opplevde kontrollen som han beskriver gjenspeilte at privatpersonene selv bestemte om dem ville sortere eller ikke, etter hva dem selv valgte å prioritere.

Holdningen deres til adferden var basert på kunnskap og vaner som hadde blitt opparbeidet i forhold til det tilbudet som kildesorteringen ga.

Den siste, *subjektiv norm*, handler om personene er opptatt av hva dem gjør i forhold til hva andre mener om dem. Det kom fram her at de fleste personene var opptatt av egen husholdning, men at dette også kan forstås som hvordan andre så og opplevde dem. For dem med felles avfallsanlegg var dette noe dem ikke forholdt seg til på samme måte, for dem var

det ikke så nøye. Det kan godt sies at disse ikke hadde opplevd kontroll som Raaheim tar opp i det første punktet.

I denne sammenhengen snakker Mead og Vaage om at personer ikke er villige til å forlate en gruppe med mindre dem var sikre på at det ikke fikk noen negative følger. Dette kan tolkes på en måte for de fem som ønsker å sortere mer, men som hadde fellesanlegg. Dem var ikke villige til å påse at sorteringen ble bedre, siden majoriteten der dem bodde ikke delte samme oppfatning omkring kildesorteringen.

5.2.2 Holdning som adferd

I artikkelen beskriver Chaiklin (2011) om holdning som adferd, ved at holdningen er intensjonen bak handlingen, som direkte bestemmer adferden. Det betyr at det er samsvar mellom det som blir sagt og det som blir påstått at dem gjør.

5.2.2.1 "Hvem tar ansvaret for den gamle utslitte sofaen?"

For å kunne finne hvordan personen forholdt seg til større husholdningsavfall, var dette interessant

Spørsmål nummer:

18 Hvordan blir du kvitt det grove husholdningsavfallet ditt, møbler, hvitevarer og så videre?

Når det gjaldt holdningen og adferden ovenfor det grove husholdningsavfallet, var alle innstilte på å ta ansvar for dette, de fleste benyttet gjenvinningsstasjon, solgte det, ga det bort eller returnerte det tilbake til butikken (10 bf og 4 stud), Bertil: *"Det fungerer bra, det kjører jeg til Forus eller tar det med tilbake til butikken"*, Sveinung: *"Får jeg ikke solgt det til noen, så låner jeg bil etter behov fra kjente og leverer, det har jeg gjort før"* Det var ett unntak (1 stud.), det var en som benyttet returpunkt til dette formålet, Sara: *"Da jeg byttet dekkene på bilen min, så stilte jeg dem bare utenfor en Fretex- beholder, det samme har jeg også gjort når det har vært noen møbler jeg har ønsket å bli kvitt"*.

Ut i fra spørreundersøkelsen kom det klart frem at transport, bringeordning til gjenvinningsstasjonen og liknende fungerte meget bra, det var bare et tilfelle der dette ikke fungerte som det skulle. Det var ingen større forskjell mellom studenter og barnefamilier. For de ansvarlige aktørene ville det ikke være nødvendig å foreta noen ekstraordinære grep, kun opprettholde normal aktivitet på dette området, det så ut til å fungere.

Bringeordning til gjenvinningsstasjon ser ut til i stor grad å føre til bedre sortering. Kan dette bli bedre (Kap 5.2.5.4)?

I denne teorien til Chaiklin (2011) ,Holdning som adferd, har intensjonen bak en handling å gjøre med holdningen, det er en felles forståelse mellom adferden og holdningen. Her var det godt samsvar med teorien, når disse to sto direkte tilknyttet til hverandre. Alle var innstilt på å ta ansvar for eget grovt husholdningsavfall. Teorien tar opp at eventuelle holdningsendringer kan være en kostbar affære og at kommunen eller IVAR heller bør investere i rimeligere løsninger for handlingen ved å ta konsekvensene i betraktning. Dette var ikke aktuelt tema for personene, men for aktørene hadde det vært gjennomført henteordningsprøveordninger, med tanke på dem som bodde i sentrale strøk og ikke hadde egen bil, der hadde denne vurderingen vært aktuell.

5.2.3 Holdning er ikke adferd

I denne teorien til Chaiklin, 2011 er det ikke sammenheng mellom det man sier og det man gjør

”Hva mennesker gjør er en ting: hva de føler om det er noe ganske annet”. Det er uansett slik at adferden har en mye større fysisk effekt enn holdning noen gang vil ha. Til syvende og sist er det adferden som er avgjørende for resultatet.

5.2.3.1 Hvor langt var personene villige til å gå?

Formålet her var å finne ut av hvordan personene forholdt seg til returpunktene og om dem ble benyttet når disse fraksjonene krevde en ekstra innsats utover det som foregår i eget hjem. Det var tolv av dem som disponerte egen bil (10 bf og 2 stud.)

Spørsmål nummer:

12 Hvordan fungerer de lokale returpunktene for deg, for eksempel glass, plast og metall?

Adferden ovenfor returpunkt krevde større innsats, da måtte dem ta med seg plast og glass- og metallemballasje fra hjemmet. Alle var positive til returpunkt(A)., men noen benyttet dem ikke av andre årsaker (A. 3 bf og 5 stud.), *Bengt: ”Syntes de er veldig greie, man må bare finne ut hvor de er hen, og det finner du ut ved at du kjenner noen som kjenner noen som vet hvor de er. Ikke at jeg vet hvordan jeg skulle finne det ut hvis jeg skulle finne det ut”* og *Stig: ”det er gode løsninger, men tilgjengeligheten gjør at det blir vanskelig å bruke dem”.*

Av de syv som benyttet returpunktordningen, så var det noen (3 bf) som hadde negative assosiasjoner i tilknytning til disse, *Barbro: ”Jeg benytter de hver uke, jeg syntes det ofte er mye rot utenfor dem og at det kan være en utrivelig plass”.* For de andre brukerne (4 bf) var

det ønskelig at det var flere, slik at de hadde lettere tilgang, Bertil: *"Jeg bruker dem noen ganger, men jeg må kjøre til dem, om det har blitt samlet opp mye glassflasker og annet"*.

Returpunkter hadde en utfordring, selv om samtlige syntes at ordningen hadde livets rett. Ingen av studenten benyttet seg av dette tilbudet, selv om overhalvparten hadde egen bil. Poenget var at tilgjengeligheten ikke var tilfredsstillende, slik at dem ikke ble benyttet. De hadde liten kunnskap om hvor dem skulle oppsøke disse lokalt. Dette betyr for studenten at returpunktene på ingen måte var opplevd som skjemmende, men også at dem ikke hadde noen interesse av returpunktene. Her ville det være aktuelt for kommune og IVAR å informere bedre om hvor disse returpunktene stod, gjennomføre holdningskampanjer og om mulig etablere flere dersom studenter ville være den aktuelle målgruppen.

Barnefamiliene benyttet seg av ordningen mest, men noen oftere enn andre. Dette var også basert på tilgjengelighet til returpunktene, selv om alle hadde egen bil. Dem som ikke benyttet seg av tilbudet hadde ikke noen interesse, siden dem ikke visste hvor disse var lokalisert lokalt. For kommunen og IVAR ville det her vært aktuelt med holdningsskapende arbeid, informasjonsbruk eller vurdere flere lettere tilgjengelige returpunkter, for å kunne nå ut til denne målgruppen, men i noe mindre grad.

Forsalget ville være likt for begge gruppene.

I teorien til Chaiklin (2011) blir det tatt opp at forskning ofte baserer seg på at det er direkte kobling mellom holdning og adferd, men den innser at holdning ikke kan forutsi adferd på en god måte: *"Hva mennesker gjør er en ting: hva de føler om det er noe annet..."*. Dette stemte godt for studentene i denne sammenhengen, samtlige var positive til returpunkter, og ingen av dem benyttet seg av dem. Derimot for barnefamiliene, så stemte dette ikke helt siden flesteparten benyttet seg av returpunktene i større eller mindre grad, akkurat slik som dem hadde påstått og gitt uttrykk for. Teorien tar opp at det kan være noen andre utfordringer til dette fenomenet, at det kan ha elementer av tvang. Dette stemmer ikke for personene i undersøkelsen, fordi dette var en helt frivillig aktivitet, som ble utført borte ifra hjemmet. Til dette punktet kan det være aktuelt for kommunen og IVAR å gjøre noen betraktninger på dette området. Teorien sier nemlig at dette innehar elementer av tvang, kontroll og opplevd frihetsberøvelse, noe som utfordrer det fundamentet som samfunnet er basert på. Dette ville kunne være relevant om, kommunen eller IVAR, tar for sterkt initiativ til å gjennomføre for pågående holdningskampanjer. Dette vil kunne bli opplevd som i følge teorien, som tvang, kontroll og opplevd frihetsberøvelse. Dette måtte være noe kommunen og IVAR selv måtte

kunne ta hensyn til. Chaiklin bemerker også at for eksempel kommunen kan legge føringer, gjennom holdningskampanjer og informasjonsbruk, men moralen til folk kan dem ikke bestemme. Moderasjon ville vært et viktig tema her, som følge av at forfatteren hevder at den fysiske adferden uansett vil ha større fysisk effekt enn holdningen noen gang vil ha. Dette vil være svært aktuelt for aktørene å tenke over, siden dem absolutt ville være opptatt av at returpunktordningen fungerte best mulig. En mulighet ville være å opplyse bedre om returpunktene i avfallskalenderen som ble distribuert en gang i året.

5.2.3.2 Fører kildesorteringen til økt bevisstheten om reduksjon av eget forbruk?

For å kunne finne ut om det var noen sammenheng mellom egen kildesortering og eget forbruk så var dette interessant.

Spørsmål nummer

27 Hva slags tanker gjør du deg om mengden av søppelet ditt?

Det var ikke noe tvil i holdningen til personene, samtlige sa at det var mye avfall i husholdningene, det som ble nevnt flest ganger var matavfall, papir og papir- og plastemballasje (A. alle). Bodil: *"Når vi kjøper nye ting, så er den gjerne pakket inn i papir også inni i vakuumpplast, søppelbøttene blir ganske fort fulle, "*, Bertil: *"Jeg kaster ofte mat som er dårlig eller som har gått ut på dato"* og Sveinung: *"Det er litt vel mye reklame og så er det mange produkter som har litt vel mye innpakning"* Personene var ikke i særlig grad opptatt av å redusere forbruket sitt, selv om mange var klar over avfallsmengden som husholdningen produserte (B) (B 7 bf og 5 stud). Dem som gjorde seg noen tenker om å redusere forbruket sitt(C), var bare noen få (C. 3 bf.), Barbro: *"Det er jo veldig mye bruk og kast i dag, jeg er blitt mye mer bevisst på ikke å kjøpe ting vi ikke trenger"*

Det kan være at dem som kildesorterte tenkte at forbruket var forsvart gjennom egen kildesortering, og at det var underforstått. Dette kom ikke godt nok fram av undersøkelsen, selv om dette spørsmålet vil bli diskutert slik.

En bevissthet omkring ~~om~~ egen avfallsreduksjon var i denne sammenhengen ikke noe mange av dem var opptatt av(B 7 bf og 5 stud), med unntak av noen få (C. 3 bf.).

Ut i fra denne undersøkelsen fordelte disse seg slik: dem som ikke kildesorterte i særlig grad (B 2 bf og 2 stud), dem som kildesorterte bra eller best mulig (B 4bf og 3stud.)og dem som både kildesorterte bra og var bevisst eget forbruk (C. 3 bf.). Denne informasjonen var en tanke vekker. En bevisst gjøring i form av informasjon om å redusere egen avfallsmengden,

ovenfor dem som ikke gjorde dette, ville vært aktuelt gjennom følgende temaer i fra spørsmål seks i denne undersøkelsen (Kap 5.1.1.1). For disse betydde kildesortering miljø og tilgjengelighet for studentene, men også resirkulering for barnefamiliene. Dette ville kunne redusert avfallsmengden, som igjen ville kunne medført bedre kildesortering.

I følge teorien til Chaiklin (2011) vil det også være knyttet tvil til fenomenet *holdning er ikke adferd* (Kap 3.2.2). Dette fenomenet vil bli tatt opp omkring personene som ikke var bevist egen avfallsreduksjon (B 7 bf og 5 stud). Det er ikke betinget sammenheng mellom holdning og adferd, hva mennesker gjør er ikke det samme som hva dem føler. At personene var opptatt av å kildesortere hadde nødvendigvis ingenting med eget forbruk å gjøre, den var mer rette som kildesortering i seg selv som egen funksjon. I følge Chaiklin vil det alltid være mye større fysisk effekt fra adferden enn fra holdningen. Dersom personenes holdning førte til bra sorteringen, uavhengig av eget forbruket, så stemmer ikke denne teorien, men et større forbruk vil alltid kunne føre med seg mer avfall, og da stemmer denne teorien.

For dem som kildesorterte bra og var bevist eget forbruk (C 3 bf), så ville teorien til Chaiklin, *holdning som adferd*, være aktuell. Begrepet holdning har i denne sammenhengen å gjøre med intensjonen ved handlingen, det at adferden blir forstått gjennom holdningen. Det skulle kunne stemme bra i dette tilfellet som ble beskrevet her.

5.2.4 Forhold mellom holdning og adferd

Mennesket er et vanedyr som liker trygghet og forutsigbarhet, ved at dem i hverdagen står ovenfor kjente og klare gjøremål. Ofte er det ubalanse i forholdet mellom holdning og adferd, det personen tenker og føler om et formål samsvarer nødvendigvis ikke med det personen gjør (Raaheim 2002).

5.2.4.1 Kildesortering som ikke fungerer

For å imøtekomme denne teorien, ble ikke alle personene i undersøkelsen benyttet, men ett utvalg som utgjorde nesten halvparten av dem (2 bf og 5 stud). Disse hadde det til felles at kildesorteringen deres ikke fungerte slik dem ønsket.

Spørsmål nummer:

6. Hva betyr kildesortering for deg?
8. Hvilke avfallsdunker bruker du, og hvordan fungerer disse for deg?
10. Hvordan fungerer kildesorteringen hos deg i dag?

Dette første utdraget, var hentet fra kappitlet om Holdninger (Kap 5.1.1.1), det fortalte betydningen av kildesortering for personene. Angående denne holdningen til kildesortering i spørsmål seks, så var det tre temaer omkring kildesortering som dette utvalget tenkte på. Flesteparten var oppatt av miljø (4 stud), andre tenkte på resirkulering (2 bf). og den siste i denne gruppen var opptatt av å sortere, men som følge av tilretteleggingen(1 stud). Dette var bakgrunnen som disse personene hadde.

Dette andre utdraget er tatt ut i fra samme avsnitt i diskusjonskapitlet, dette tok for seg hva personene opplevde når de ikke oppnådd ønsket kildesortering.

Disse personene hadde felles avfallsanlegg (2 bf og 5 stud.). Naboer kastet avfallet sitt i først og beste dunk, uten å ta hensyn til hvilke fraksjon den var ment for, Siri: *”Det er felleskjøkken i studentkollektivet og andre studenter kaster ofte avfallet i den dunk de finner passende, da blir det mindre viktig hva jeg selv gjør”*. og Sveinung: *”Jeg har opplevd at kommunen ikke har hentet søppelet, for de det ikke er godt nok sortert, men det er lett at det blir sånn når det ikke gjøres ordentlig, ser selv at jeg ikke alltid er like flink.”* og Stig: *”Det er dumt når det er så fullt, og at vi ikke følger det opp, det blir mye plast der det skal være papir for eksempel”*

Et annet tema som ble tatt med, ut i fra samme gruppe, var de av dem som hadde for dårlig plass inne til å kunne kildesortere i særlig grad (2 bf og 1 stud), Bente: *”Ting tar mye plass, fordi det er flasker, plastikk, batterier, elektriske ting, restavfall, matavfall, og papp. Du har ikke plass til å samle opp så mye i forskjellige poser, så det blir jo ofte til at du bare hiver det i en.”* og Bengt: *”Jeg må ha mer plass for å kunne få til å oppbevare det, fram til jeg skal kaste det. Det har jeg ikke.”* og Stefan: *”Jeg forsøkte over tid å sortere matavfall separat, men jeg har ikke plass”*

I begge eksemplene var situasjonen like utfordrende for studentene og barnefamiliene, fellesanleggene hadde ingen som egentlig sto til ansvar for sorteringen, så da ble det til at systemet ikke fungerte. Siden det var mange andre med ulike interesser som skulle forholde seg til det samme avfallsanlegg. Kommunen eller IVAR måtte kunne lage til informasjon og holdningskampanjer som kan hjelpe til med måte felles anlegg burde kunne drives på, for eksempel i form av bedre skilting, plassering av containerne eller lettere gjenkjennelig design. For ett utrent øye var restavfalls- og papir containeren helt like. For dem som hadde dårlig plass inne, så var det lite å gjøre med akkurat det. Holdningskampanjer og informasjon ville også kunne gjøre situasjonen bedre inne, ved å komme med gode råd om tilrettelegging om hvordan dette burde kunne gjøres enklere og bedre.

I følge Raaheim (2002) så liker mennesket å inneha en konsistent måte å være på og noen elementer er viktige enn andre. Han nevner først trygghet, som innebærer at det er best mulig samsvar mellom det dem føler, mener og gjør når situasjonen oppstår. Fellesanlegget gjorde at dem mistet kontrollen over kildesorteringen, det var ikke ene og alene opp til dem selv hvordan dette skulle fungere. Her følte dem seg maktesløse i situasjonen når kildesorteringen blir blandet. Selv om dem (3stud.) mente at kildesortering var viktig, så ble ikke resultatet slik som dem hadde ønsket om at kildesorteringen burde kunne skje uforstyrret. Som følge av dette førte dette til at dem selv ikke alltid kildesorterte like korrekt.

Det andre Raaheim tar opp her er forutsigbarhet, at oppførselen er mest mulig gjentagende, avhengig av situasjonen som oppstår, som også fører til at det er letter å omgås, sammen med andre. Som nevnt var det tilfeller der dem ikke sorterte like godt som før, siden andre ikke kildesorterte på kjøkkenet, var det enklere å forholde seg til det disse gjorde.

I følge Raaheim vil det ofte være uballanse mellom det dem tenker og føler, i forhold til det dem vil gjøre, dette er situasjonsbetinget. Alle disse personene var i større eller mindre grad opptatt av miljø, men situasjonen med fellesløsning førte til at dem ikke fikk kildesortert som dem ønsket siden avfallsanleggene ikke fungerte bra. Dem som hadde dårlig plass (2 bf og 1 stud.) vurderte situasjonen slik at kildesorteringen måtte vike for plassen inne, selv om dem i større eller mindre grad ønsket å utføre kildesorteringen.

Raaheim tar opp at forskning ofte baserer seg på begrenset grunnlag, når det kommer til slike betraktninger om forholdet mellom adferd og holdning. Dette kan ende opp med å gi feil informasjon, det kan være mange andre faktorer, som spiller inn når handlingen gjennomføres selv om adferden oppleves som den samme. For eksempel at den dårlige kildesorteringen forløp som følge av at dem ikke ville skille seg ut eller unnskylder seg med at noen andre kommer til å ta ansvar.

5.2.5 Holdnings- og adferdsendring, del 1

Å endre adferd og holdning, har alltid vært og vil alltid være en utfordring. Hverdagen er fylt med nye inntrykk som man skal fordøye. Alternativet er ofte at det kjente ofte er det beste, og at en endring vil bare oppstå når tillært holdning og adferd må bli erstattet av ny. (Raaheim 2002) I teorien til Visser og Cooper 2003 vektlegger de at budskapet må være overbevisende, men samtidig være støttet av gode argumenter for at en ønsket endring skal kunne nå frem å endre adferden til privatpersonene.

For å kunne si noe om holdnings- og adferdsendring ble det foreslått alternative systemløsninger som vil kreve mer eller mindre kildesorteringssinnsats, i forhold til det kildesorteringssystemet som dem hadde hjemme.

Her vil spørsmålene bli presentert etter hvert som de blir diskutert.

Spørsmål nummer:

5 Hvilken tidligere erfaring har du med kildesortering, hva da?

Som ett utgangspunkt for disse spørsmålene, var det interessant å finne ut hvilken erfaring de ulike privatpersonene hadde fra før. Samtlige av barnefamiliene hadde tilhørighet til Stavanger og bodd der uavbrutt de sist fem årene, bare tre av dem hadde bodd der hele livet. For studentene som var innflyttere, så hadde den enkelte bodd i byen i nærmere to år. Under gjennomføringen av intervjuene viste det seg at erfaringsgrunnlaget samsvarte godt med hvordan den lokale kildesorteringsordningen fungerte, at Våt-organisk avfall, papir og restavfall ble hentet adskilt privat og at andre fraksjoner kunne bli levert til returpunkt etter eget ønske.

5.2.5.1 Hva med vektregistrering på restavfallet ditt?

Spørsmål nummer:

15 Ny teknologi kan registrere vekten/pris på ditt avfall, hvordan vil det påvirke din kildesortering?

Denne ordningen med et vekt registreringssystem for restavfallet (A) ville virke positivt på dem (5 bf og 3 stud.), som ville blitt mer beviste på egen sortering, Bertil: *"Da blir man litt mer forsiktig med å hive ting som du vet er tungt, og kanskje heller kjøre det til returpunktene"*, Bengt: *"Da ville jeg sortert ut matavfallet, for å få ned prisen."* og Sveinung: *"Jeg kaster det søppelet jeg har, men jeg hadde nok vært mer bevist"*.

For dem som allerede var flinke til å sortere og samtidig benyttet returpunkter, så ville ikke denne ordningen endre sorteringen deres (3 bf), alenemor Brita: *"Jeg kan egentlig ikke sortere mer, fordi jeg jo sorterer alt. Det jeg hiver i den svarte, må jeg jo hive i den svarte"*. Det vil heller ikke endre noe for dem som syntes at dem sorterte nok (2bf og 1stud), Bjarne: *"Hvis ikke prisen blir voldsom, så tror jeg nok at jeg hadde sortert likt. Jeg føler jeg sorterer ganske godt hjemme"* eller syntes de selv var flinke, Siri: *"Jeg sorterer ganske godt, så jeg tror ikke at det ville endret noe"* Den som ikke liket denne vekt ordningen innså at dette ville

føre til en dyrere renovasjonsavgift, Sara: *”Det blir sånn press liksom, man tar jo ikke akkurat førerkort for å kildesortere”* (1 stud.).

Denne ordningen vil absolutt kunne føre til bedre sortering, siden åtte personer bedrer sorteringen sin. Dem som kastet litt mer i restavfallet, ville ikke endret vanen sin om ikke prisen blir for høy. De har ett avslappet forhold til kildesorteringen sin, men gjør så godt dem kan i forhold til de beholderen de hadde fått tildelt. For den som ikke likte ordningen, så kan dette bli oppfattet som tvang.

5.2.5.2 Hva med automatisksorteringsanlegg for restavfallet?

16 Hvordan vil et nytt renovasjonsanlegg for kommunen påvirke din sortering, ett som tillater at du kaster flere ting i restavfallet ditt. Med unntak av matavfall og papir?

Her var det ikke snakk om at privatpersonen ble dårligere eller bedre til å sortere, men hvordan dem tar imot ett system som gjør at dem kan redusere eventuell egen kildesorteringsinnsats.

Dette renovasjonsanlegg (B) ville gjort at personene ikke trengte å oppsøke returpunktene for andre fraksjoner, som for eksempel glass- og metallemballasje og plast. Dette ville bli kildesortert automatisk.

Denne situasjonen ga, om ikke uventet, positivt resultat. Det var et slikt renovasjonsanlegg som var ønsket, uten at det har vært diskutert pris i denne sammenhengen. Samtlige av de som var flinke til å kildesortere og som benyttet returpunktene regelmessig, var positive til dette (3 bf), Bodil: *”Det er klart da slipper jeg jo å gå til returpunktene, det er klart det hadde vært veldig lettvinnt”*. Fleste parten av dem som kildesorterte bra, tok også dette anlegget vel imot(4 bf), Bjarne: *”Det er positivt, om jeg kan hive mer i den svarte dunken og da samtidig ha god samvittighet”* og Bertil: *”Jo færre dunker vi har, desto bedre vil kildesortering bli. Det må være enkelt”*. Av dem som kildesorterte bra, men som ikke benytter returpunkt, var nøytrale til forenklingen. De opplevde ingen endring (1 bf og 3 stud), alenefar Bjørnar: *”Det påvirker ikke meg, jeg sortere ut matavfall og papir, og så går resten i restavfallet”* og Siri: *”Sikkert greit det, hvis det gjør det enklere for renovatøren. Jeg forholder meg tilde dunkene jeg har”*. Dem sorterte akkurat slik som var intensjonen med anlegget.

Av dem som ikke sorterte bra, som stort sett bare sorterte papir, så var det noen som var positive (2 stud), Sara: *”Det høres ut som en god løsning”*, de ville fått avfallet sitt ferdig

sortert, siden dem hadde dårlig plass eller liten vilje. De siste i denne kategorien var nøytrale til forslaget, siden det ikke påvirker dem (2 bf), Bente: *”Det ville vært likt som i dag”* de kastet som nevnt det meste i restavfallet, på grunn av dårlig plass.

Oppslutningen for det automatiske sorteringsanlegget var ni positive og seks nøytrale, dette var en ønsket løsning siden den forenklet mye, dette var et tiltak som aktørene kunne iverksette, det vil føre med seg at kildesorteringen blir bedre, men det vil være maskiner som står for endringen ved å ta over denne kildesorteringen, forutsatt at kildesorteringen fungerte som før med tanke på våt-organisk avfall og papir.

Her var det en del holdningsendringer fra alle dem som fast gikk til returpunktene, så her muligheten til å slippe dette. De praktiserte dette, men så raskt en enklere løsning. Det samme inkluderte dem som sorterte bra, dem opplevde også en forenkling.

Her var budskapet overbevisende, og dem kunne argumentere for ønsket adferd, ved at informasjonen og følgene til en slik praksis gjorde dette enklere. Når betingelsene blir lagt godt nok til rette vil det i følge Visser og Cooper endre adferdsmønsteret.

De som var nøytrale til et slikt anlegg (4 bf og 2 stud), hadde ingen fordeler eller dem sorterte i mindre grad fra før.

For de seks som var nøytrale var det flere ulike oppfatninger, to av disse forsto ikke helt hva dette tekniske systemet gikk ut på og svarer *”Sikkert greit det, hvis det gjør det enklere for renovatøren. Jeg forholder meg til de dunkene jeg har”*.

Her blir ikke budskapet forstått eller nøye vurdert, dem bygger derfor opp om egen usikkerheten med å virke tilpassningsdyktige og moralske og ikke virke negative umoralske eller uønsket, slik som Visser and Cooper hevder.

5.2.5.3 Hva med å sortere ut flere fraksjoner i hjemmet?

17 I Tromsø kommune har de et optisk renovasjonssystem hvor du kaster avfallet ditt i 6 forskjellige fargede poser som går i samme avfallsdunk. Hva synes du om en slik løsning?

Dette optiske kildesorteringssystemet reduserer bruken av returpunktet for plast, det blir seks fraksjoner som de kan forholde seg til hjemme.

I denne undersøkelsen ga dette positiv respons, bedre kildesorteringen, for de som forholder seg til det kildesystemet som de har blitt tildelt (1 bf og 2 stud), Bjarne: *"Jeg bryr meg ikke så veldig, jeg kan godt hive i 1, 3 eller 6 dunker jeg "* og Siri: *"Jeg har felles kjøkken og god plass, så jeg sorterer etter det systemet som er"* men også en som kildesorterte mindre bra (1 bf), Bengt: *"Jeg har ikke plass til alt dette hjemme, jeg vil nok fortsette å kaste alt i restavfallet mitt, men det kan hende at jeg for eksempel vil kaste plast og matavfall etter en fest i en sånn farget pose"* For den andre gruppen, utgjør dette systemet ingen forbedring i kildesorteringen (8 bf og 3 stud). Denne gruppen sorterer på den måten som dem alltid har gjort, enten de var veldig flinke, bra eller mindre flinke til å sortere, alenemor Bjørg: *"Helt ok å gjøre det på denne måten, men det er helt inne i vanen å gå til returpunktene, for å få avfallet vekk "* og Stig: *"Seks poser inne høres litt slitsomt ut, det blir litt mye styr, men jeg gjør så godt jeg kan"* eller som Bente: *"Jeg har ikke plass til å sortere alt dette på kjøkkenet mitt"* og Stefan: *"Det virker som en god ide, men jeg har problemer med den lille plassen jeg har"*.

Disse resultatene viser at alle var mer eller mindre positive til dette systemet, Da er det fullt mulig at flere av dem, uavhengig av om dem sorterer eller ikke, vil kunne vurdere å kaste flere av fraksjonene i egnet fargetpose om situasjonen tilsier det. For eksempel om det skulle forekomme at dem endte opp med ekstra mye matavfall etter en middag. Dette systemet bidrar til at alle blir bedre til å sortere i mer eller mindre grad. Her kunne kommune eller IVAR forbedre kildesorteringen ved å informere og innføre ett slikt system.

Det var elleve som var nøytrale til denne ordningen, men fire var positive til endring. Her var det tydelig at endring i egen kildesorteringsrutine ikke var veldig ønskelig, *"Jeg gjør som jeg alltid har gjort"*, *"det blir mye styr"* og *"vi har ikke plass til det"*. I følge Raahiem er mennesket ett vanedyr, det er en utfordring å endre adferden og holdningen til mennesker. Dette stemmer ganske bra, men det så ut til i flere av tilfellene at det var positive tendenser til endring, ved at dem så muligheten av å kunne kildesortere bedre når det passet seg. I følge Visser og Cooper var signaleffekten kjent, eller gjentagende observasjon, som gjorde at dem knytte positive assosiasjoner til denne ordningen.

5.2.5.4 Kjøre til gjenvinningsstasjon eller ikke?

19 Hva syntes du om en ordning der kommunen etter avtale kommer og henter dette grove husholdningsavfallet?

På dette spørsmålet ble personene tilbudt en kommunal løsning for å hente det store husholdningsavfallet etter egen avtale med kommunen. Her var det mange (8 bf og 4 stud.) som likte forslaget, disse vurderte dette slik at tilretteleggingen gjorde at dem ikke trengte å bruke mye tid og arbeid for å kvitte seg med grovavfallet sitt. Barbro: *”Det er bra at kommunen kan hente dette, det gjør det enklere for meg”*, Stig: *”Det hadde vært veldig greit, fordi som regel er det du skal kaste så stort at du trenger tilhenger”* og Bente: *”Det hadde gjort det enklere for meg, men så er det gjerne letter for folk å kaste ting som de har stående hjemme og heller kunne kjøpe nytt, siden de vet at de ikke trenger å stresse med å kvitte seg med det”*.

For dem som ikke foretrakk ideen (2 bf og 1 stud), så tror dem ikke at dette vil kunne fungere, *alenemor Brita: ”Det vil ikke være enkelt å organisere og avtale noe slikt, også er prisen avgjørende”* og *Sara: ”Ja det er sikkert lurt, men jeg hadde ikke giddet og tatt meg i kraven og ringt kommunen”*

I den siste gruppen, så er det i følge Raaheim, at forutinntattheten har tatt føringen før budskapet endelig var mottatt, det vil alltid være viktig med klarhet i hvor inngrodd vanen er hos disse, siden denne henteordningen fra kommunen ville forenklet transporten betydelig. Ny tenkning må til for å komme disse i forkjøpet, gammel tankegang og erfaring gjorde at dem kjente igjen situasjonen som kom og tidlig dannet seg en formening om den.

Dette var et bra tiltak fra kommune sin side, dette vil kunne bidra til at grovavfallet fra personene blir tatt hånd om og sortert riktig av renovasjonsaktørene selv.

I spørsmål nummer 18 (Kap 5.2.2.1), om hvordan du blir kvitt det grove husholdningsavfallet ditt, møbler, hvitevarer og så videre?, var responsen helt klar. Her var fjorten innstilt på å frakte dette selv til gjenvinningsstasjonen. Ved å presentere denne nye ordningen var det vesentlige endringer. Det var elleve av de tolv som ville ha denne nye ordningen, som da samtidig ville endre holdning og adferd.

I følge Raaheim (2002), vil det i gitte situasjoner bli spørsmål om for eksempel man skal bruke ressurser på å legge til rette for nye holdninger og adferdsmønstre? Eller om man heller skal forsøker å endre de gamle. Ved å tilby denne nye ordningen, vil personene endre til nye holdninger og adferdsmønstre. Da disse to resultatene ble vurdert opp mot hverandre, var det lett å registrere denne endringen, ved at dem foretok egne selektive vurderinger.

Denne tilretteleggingen medførte at adferden var basert på at personene handler etter egne preferanser og interesser i følge Edling og Rydgren (2007), men Raaheim skriver at når endringer skjer, så måtte den tillærte holdning bli erstattet av en ny, ”*Det er bra at kommunen kan hente dette, det gjør det enklere for meg*”.

Til dem som mislikte ideen, så var disse i følge Raaheim forutinntatte og hadde motsetninger om at dette ikke vil fungere, ”*det vil ikke være enkelt å organisere og avtale noe slikt, også er prisen avgjørende*”

5.2.6 Holdnings- og adferdsendring, del 2

5.2.6.1 Innstilling og vilje til å sortere mer

For å kunne si noe om innstillingen og viljen hos personene om å kunne kildesortere bedre, så var dette interessant.

Del 2 Holdnings- og adferdsendring

Spørsmål nummer:

13. Kunne du tenkt deg å kildesortere mer, i så fall, hva må til? (~~kildesortmer!!!~~)
- 24 Hva mener du kan bidra til en bedre kildesortering?

I denne undersøkelsen var det å kildesortere mer (A) tatt vel imot av nesten samtlige (A 9 bf og 4 stud), for de andre var ikke denne kildesortering interessant nok (B) i to av tilfellene (B 1 bf og 1 stud.) Flere av dem som allerede kildesorterte mange fraksjoner svarte negativt på spørsmålet om dem ønsket å kildesortere bedre, men de tre barnefamiliene var positive til at tilgjengeligheten forenkler hverdagen deres. Dem fikk telling for dette i dette avsnittet.

Det som ble lagt til grunn for å kunne gjennomføre en bedre sortering, var for de fleste å øke tilgjengeligheten. Denne hadde to ulike typer tilnærminger tilrettelegging for flere fraksjon hjemme (A), eller generell lettere tilgang til flere returpunkter (B). Et annet alternativ var økonomiske løsninger(C). I tillegg vil det alltid være noen som ikke kildesorterer, da må det eventuelt holdningsendring(D) til, når det kommer til avfallshåndteringen.

Det var flest av dem som så det praktiske i å ha flere dunker hjemme (A 7 bf og 3 stud.) og de svarte som Sveinung: ”*Ja, at kommunen kommer med nye ordninger og at det er lett tilgjengelig*”, og Bjarne: ”*Ja. Bare det er lett, så kan det godt komme en dunk til hjem til meg*”. Dem som ønsket flere returpunkter, syntes det holdt med de tre dunkene som dem hadde hjemme allerede og så ikke fordeler i å ha en til (B 3 bf). De svarte som alenemor

Björg: ”Det må være flere returpunkter i nærheten av der folk bor”. I tilfeller der det ville vært økonomiske intensiver, pengepremier eller lønnsomheten av å sortere bedre (C 1 bf og 1 stud), så svarte dem som Bengt: ”Om det får konsekvenser å ikke sortere riktig, at de begynner å veie avfallet mitt, så vil jeg vurdere det ” og Stefan: ”Det hadde vært lurt med flere sånne ordninger som de har på melkekartongene”. Den siste som ikke kildesorterer(D 1 stud), Sara: ”Jeg burde kanskje kunne sortere papir, det er jo en del man kaster”

Det som ble lagt til grunn for å kunne gjennomføre en bedre sortering, var for de fleste å øke tilgjengeligheten. Denne hadde to ulike typer tilnærminger tilrettelegging for flere fraksjoner hjemme (A), eller generell lettere tilgang til flere returpunkter (B.). Et annet alternativ var økonomiske løsninger(C). I tillegg ville det alltid vært noen som ikke kildesorterte, da måtte det eventuelt holdningsendring til (D) ovenfor kildesorteringen.

I teorien på spørsmål om hva som skal til for å kunne sortere mer, og hva som kan bli bedre, så var ti positivt innstilt til dette, ni av disse tar opp at *det må være enkelt og tilgjengelig*. I følge Visser og Cooper må det være positive assosiasjoner i tilknytning til fenomenet, at sorteringsordningen er enkelt å forholde seg til. At det også skal ha en gjentakende signaleffekt, dette hadde å gjøre med tilgjengeligheten, at man lett kan observere ordningene og forholde seg til den.

Det var ti av dem mente at kommunen og IVAR måtte øke informasjonsarbeidet for å bedre kildesorteringen, særlig med tanke på nye alternative ordninger. For at holdningen og adferden skal kunne endres må budskapet bli forstått, mennesker er selektive og vurderer etter egne ønsker. Man må tenke nytt for å komme disse i forkjøpet, i følge Raaheim (2002).

5.3 Kommunikasjon

Å kommunisere er det samme som å samhandle med andre, man er både observatør og aktør. Gjennom andre tilegner individet seg sosial kunnskap og forventninger. Denne prosessen former bevisstheten til individet og bidrar til å kunne kommunisere forståelsen videre (Raaheim 2002).

Dette kommunikasjonsbidraget, tar kun for seg hva det offentlige, kommunen og IVAR, kommuniserer ut hjem til personene og hvordan dette blir mottatt og i noe grad tolket.

For å kunne si noe om hvordan personene tok til seg informasjon angående kildesortering, så var det interessant å se hvilke offentlige informasjonskanaler, enveiskommunikasjon, som hadde mest påvirkning.

Spørsmål nummer:

- 11 Hvordan får du informasjon om kildesortering?
- 14 Hvem/hva påvirker innsatsen din?
- 20 Vet du hva som skjer med de ulike avfallsgruppene? Hvordan vet du dette?
- 23 Har du mottatt kildesorteringskalenderen/info fra Stavangerkommune & IVAR, har du den tilgjengelig?
- 25 Hva syntes du om renovasjonsselskapet, har du noen gang selv tatt kontakt?
- 26 Hva syntes du om Stavanger kommune når det gjelder kildesortering, har du noen gang selv tatt kontakt?

5.3.1 Kommunikasjonsprosessen

For at kommunikasjon skal kunne nå frem, må det minst være en sender og en mottager.

Budskapet blir tolket av mottager, som baserer det på kunnskapen den besitter.

Missforståelser kan oppstå eller man velger ”å lese mellom linjene” og registrerer bare noe av informasjonen som blir gitt i følge teoriene.

5.3.1.1 Tilgjengelighet

Det som påvirket kildesorteringsinnsatsen til personene var av ulik art.

Først og fremst var det avfallsdunkene (A) fra kommunen som hadde størst effekt (A. 8 Bf og 3 stud.) Bjarne: ” *Helt enkelt, det at dunkene står der gjør at jeg sorterer opp i dem*”, og Siri: ” *jeg følger det systemet kommunen har*” Av dem som ikke kildesorterte (B), så hadde ikke denne kommunikasjonsformen noen påvirkning (B 2 bf og 2 stud) selv om de var klar over den i større eller mindre grad, Stefan: ” *Jeg tror ikke at mange av de andre som bor her, er klar over hva de ulike fargede dunkene er til*”.

Ut i fra disse resultatene var det helt klart at signaleffekten fra disse, lett tilgjengelig avfallsdunkene, hadde stor betydning for kildesortering effekten, disse fremmer kildesorteringen for personene. For at kommunen og IVAR skal kunne øke innsamlingen av kildesortert avfall, kunne det virke som om flere private avfallsdunker kunne vært løsningen. I de tilfellene der sorteringen ikke fungerte som ønsket, kunne designet på de ulike dunkene vært forskjellig avhengig av hvilken fraksjon dem tilhørte, eller kunne det vært bedre skiltet. Farger i seg selv var i dette tilfellet ikke godt nok ved fellesanleggene.

I teorien til Raaheim står det at kommunikasjonen må ha en sender og en mottaker, her var dette de profesjonelle aktørene, kommunen og IVAR, og personene. Mottakeren skal tolke og forstå det sender formidler, og det var det samtlige som gjorde. Disse dunkene skulle ta i mot våt-organisk avfall, papir og restavfall. Dette var i henhold til *det sender ønsker å formidle* og *det sender faktisk formidler* i følge teorien til Raaheim.

Den beskriver også at *de signaler som når fram til mottaker og den mening mottaker legger i de signaler han eller hun oppfatter*, vil kunne ha rom for feiltolkninger.

Alle dem som hadde egne avfallsdunker hadde ingen utfordringer med dette. Dem som opplevde problemer, var dem som hadde fellesavfallsanlegg. I følge dem selv var ikke dem årsaken til problemet, de kastet ikke i feil dunk, men de opplevde direkte at andre gjorde dette siden de delte anlegg med andre. Disse "andre" derimot så ikke eller brydde seg ikke om; *hva sender faktisk formidler*, eller at disse signalene ikke nådde fram til mottakerne. Dette kom til uttrykk gjennom dårlig kildesortering ute ved avfallsanleggene.

Her tar teorien også opp at denne missforståtte informasjonen igjen kan føre til mislighold.

Det var nettopp det som skjedde, når det felles avfallsanlegget så dårlig ut. Uansett adferd og holdning, så vil en uordnet avfallsplass være lite tiltalende, den vil og medføre ennå dårligere holdning siden alle opplevde at dette var mer eller mindre utrivelig. Dette fenomenet bestod av at mottaker ikke var interessert eller hadde kunnskaper om sender som gjorde at disse andre personene valgte å registrere bare det dem ville registrere. Avfallsplassen ble ofte oppfattet som et sted der avfallet blir kastet og ikke kildesortert. At det var ulike farger på dunkene hadde mindre funksjon, siden oppfatningen var fraværende (Raaheim 2002).

I følge teorien til Lasswell ville en avfallsplass som var ryddig og pen, bidra i mer eller mindre grad til positive assosiasjoner hos personene, frem for en som var full av rot som virker lite motiverende på personene og som dermed fører til negativ holdning.

5.3.2 Massekommunikasjon

5.3.2.1 Adressert informasjon og internett

Den trykte informasjonen(A) som kommunen og IVAR sendte ut, var blant annet avfallskalenderen. Den ble bare sendt til husstandene og ikke til hver enkelt i studenthjemmet. Denne informasjonsformen fikk nesten den samme oppslutningen som avfallsdunkene (A. 8 bf og 2 stud.). Alenefar Bjørnar: *"Jeg bruker avfallskalenderen slik at jeg vet når avfallet blir tømt, og så har jeg lest litt i den"* og Sveinung: *"Jeg har sett den, den henger på kjøkkenet"* For dem som hadde egne avfallsdunker, så var dette viktig informasjon som påvirker hvordan

dem gjennomført kildesorteringen, samtlige av dem benyttet denne, i tillegg til at fire hadde lest den. Alenemor Brita: *"Jeg får kildesorteringskalender i fra kommunen, den forklarer veldig nøye hvordan vi skal gjøre det og hvor vi kan levere ting og hvilken tid det er forskjellig henting og sånn"*

De andre husholdningene hadde i mer eller mindre grad kastet kalenderen (B), de hadde fellesavfallsanlegg og tenkte at dem ikke trengte kalenderen av den grunn (2 bf og 2 stud), Bente: *"Jeg har fellesavfallsanlegg, så jeg har ikke behov for å vite når ting blir tømt"*. Internett ble nevnt som informasjonskilde av kun et intervju objekt.

Denne trykte informasjonsformen hadde ført til følgende respons i fra de ulike personene i undersøkelsen. Av de som hadde kontaktet kommunen eller renovasjonsselskapet (A) (4 bf), så var det to som hadde opplyst at dem trengte å bytte ut avfallsdunken, to andre hadde gitt enten ris eller ros med tanke på henting av avfallet deres. De som ikke hadde kontaktet kommunen eller renovatøren(B) var resten (B 6 bf og 5 stud), som ikke hadde hatt noe behov for dette.

Dette var tydeligvis en viktig informasjonskanal, siden åtte av personene aktivt brukte kalenderen, samtidig som at fire hadde leste den. Den kan gi god informasjon omkring fenomenet kildesortering. For kommunen og IVAR vil det være viktig å opprettholde denne formen for informasjon, faktisk var den en viktig del av renovasjonssystemet.

Når nesten halvparten av dem som mottar den privat, leser den, da ville det være en god ide å sende denne type informasjon til alle beboerne, ikke bare til huseierne, men til leietakerne også. Det ville være mye mer inkluderende, som igjen kan føre til bedre kildesortering. For de av dem som kaster den har denne ingen direkte funksjon, siden renovasjonsbilen var uavhengig av beboerne når den kom og hentet fellescontainerne. Her måtte det eventuelt mer holdningsskapende arbeid til i fra kommunen sin side, om det kan forsvares. Målet for kommunen var at dem som ikke kildesorterer skal kaste avfallet sitt i restavfallet. Dette betyr at dem var klar over at alle var ikke interessert i å kildesortere i større eller mindre grad. Denne informasjonskanalen ville uansett ført til større bevissthet angående kildesorteringen.

I den teorien som Raaheim tar opp, er denne kommunikasjonsformen kalt enveiskommunikasjon. Det vil si at den direkte kontakten mellom sender og mottaker blir distansert og det medfører at muligheten for tilbakemelding er redusert.

Enveiskommunikasjon har både positive og negative sider, den legger til grunn at mottaker er

mottakelig. Dette stemte godt for denne undersøkelsen med femten intervjuobjekter. Halvparten av de fire som hadde gitt tilbake melding, hadde hatt informasjon som var informativt eller opplysende, gjennom ris eller ros. Denne typen indirekte kommunikasjon medfører i følge Raaheim at det kan oppstå brudd mellom sender og mottaker. Sender vet ikke hvordan mottaker selv velger å involvere seg, interesse og behov er avgjørende. De som ikke mottok kalenderen direkte, ble ansett som ikke aktuelle for kildesorteringen i fra kommunen sin side, og dem som kastet den hadde ikke interesse eller behov for den. Her ville det være aktuelt med holdningsskapende arbeid til og ny tenkning. Denne teorien sier at enveiskommunikasjon må være nøyegjennomtenkt, noe må bli valgt ut som igjen betyr at noe må bli utelatt. Mottaker vil nødvendigvis ikke motta den informasjonen som er relevant for den, derfor var det noen som kastet den kalenderen.

Internett som kommunikasjonsform, er i følge Raaheim heller ikke direkte, denne krever også at mottakeren selv velger hvordan denne informasjonen skal bli innhentet. Ut ifra denne undersøkelsen var det dårlig respons på denne formen for kommunikasjon.

5.3.2.2 TV, radio og reklameannonser

I dette bidraget vil generell informasjon som påvirket i form av TV-reklame, radio, reklameannonser og reklameskilt bli presentert, bare dem som var oppmerksomme på disse vil bli talt opp uavhengig av hverandre. Egenskapene A og B beskriver enkeltvis hvor mange fra totalt femten som følger med i de omtalte mediene.

Det var TV og radio(A) som fikk mest oppmerksomhet fra undersøkelsen (A. 4 bf og 4 stud.), nesten alle studentene får med seg informasjon fra denne informasjonskanalen.

For reklameannonser (B) var det nesten utelukkende barnefamilier som var interessert (B. 6 bf. og 1 stud.)

TV og radio som kommunikasjons form hadde i denne undersøkelsen størst respons hos studentene, men også nesten halvparten av barnefamiliene. Med denne formen for kommunikasjon vil kommunen og IVAR kunne prioriter om de ønsker å nå ut til ett yngre publikum.

For de personene som selv leste reklameannonser, var dette helt klart dominert av barnefamilier, det vil si at denne formen for kommunikasjon ville få oppmerksomhet fra dem som i større grad var etablerte og aktørene kunnen gjennom denne formen for

kommunikasjon, skredder sy informasjonen, hvis denne gruppen alene vil være interessant for informasjonen som skal kommuniseres.

Denne formen for kommunikasjon hadde god oppslutning avhengig av gruppe, informasjon om kildesortering her ville kunne forbedre kildesorteringen.

Den samme teorien til Raaheim om enveiskommunikasjons blir også tatt opp i dette bidraget. Den direkte kontakten mellom sender og mottaker er adskilt. Tidligere har det vært nevnt, at enveiskommunikasjon har både positive og negative sider, den er basert på at mottakeren er mottakelig for den utsendte kommunikasjonen. Denne avstanden mellom sender og mottaker, hadde ikke så stor betydning for disse mediene i dette tilfellet, siden halvparten av dem var mottakelige for denne typen av enveiskommunikasjon. Dette samsvarer også godt for distribuerte reklameannonser med tanke på barnefamiliene barnefamiliene.

5.3.3 Media og samfunnsstyring

Dette vil bli diskutert i neste kapittel, Risiko (Kap 5.4.1.1).

5.4 Risiko

Det finnes mange ulike former for risiko, men felles for alle er at man må forholde seg til en samhandling mellom ønsket eller mulig handling. Det vil alltid være to sider knyttet til samme sak og dens følger, som kan være av positive og negative art (Renn 2008).

5.4.1 Risiko-, media og samfunnsstyring

Risikostyring i samfunnet (Stavanger) innebærer at det blir etablert og vurdert ulike alternativer for hvordan mennesker best mulig kan ivareta samfunnet og deres egne interesser (Edwardsen og Petersson 1994).

Det var interessant å finne ut om personene opplevde noen usikkerhetsmomenter med tanke på kildesorteringsprosessen.

5.4.1.1 Fare i tilknytning til håndteringen av avfallet i samfunnet.

Bakgrunnen for dette spørsmålet var å få ett inntrykk av hva personene tenkte omkring farer angående avfallshåndtering i en større sammenheng, og som vil kunne påvirke måten de eventuelt sorterte avfallet sitt.

Spørsmål nummer

21 Er det knyttet noe fare/usikkerhet ved avfallshåndtering?

I denne sammenhengen vil frykt være et svært misvisende begrep. Den forståelsen som hadde størst oppslutning var at anvendelige ressurser skulle kunne gå tapt (2 bf og 4 stud), ved dårligere kildesortering, Bjarne: *"Det er snakk om å behandle ting, alt kan være farlig for meg og mine omgivelser"*, Sveinung: *"Om alt som kan brenne blir brent, så er det mange nyttige ting, papir, som brenner godt"* og Siri: *"Jeg følger det systemet kommunen har"*. Mange tenkte på helsen til renovatøren (5 bf) som kunne få skade når avfallet skulle bli hentet, Bjørg: *"Det er jo en viss fare for at renovatøren kan skade seg når jeg kaster skarpe ting i avfallet,"*. Alle disse gruppene var nesten likt fordelt, for den siste gruppen eksisterte det ikke noen fare i forbindelse med avfallhåndteringen (3 bf og 1 stud). alenefar Bjørnar: *"Det er ingen fare med avfallshåndteringen, de ansvarlige vet hva de gjør, og jeg har tillit til det systemet"*, og Stig: *"Nei, det er bare positivt så lenge de som håndterer det vet hva de skal gjøre med det"*, og alenemor Brita: *"Jeg får kildesorteringsskalender i fra kommunen, den forklarer veldig nøye hvordan vi skal gjøre det"*.

Her ble sikkerheten med tanke på avfallshåndtering i samfunnet tatt opp og de ble rangert slik. Seks personer, flest studenter, tenkte på bærekraftig utvikling, resirkulering og gjenvinning, ved at brukte gjenstander og materier kan komme til nytte igjen, som i et "vugge til vugge" perspektiv. Eneste sikkerhetsperspektivet her var en erkjennelse av forbruket, som førte til en eller annen form for forpliktelse i relasjon til samfunnet.

Den andre forståelsen var av sikkerhetsmessige hensyn. Fire personer, i en gruppe på ni, ga ansvar over til kommunen, ved å tilkjenne faglærte tillit, dette ble også tolkningen for den siste andelen i gruppen. Fem barnefamilier, tenkte på trygge arbeidsforhold for renovatørene som en viktig sikkerhetsfaktor angående farer ved avfallshåndteringen. Disse vil i utgangspunktet ivareta eller bedre sikkerhet om eget avfall, om det viser seg at dette skulle være ett problem. Dette har ingen direkte betydning for kildesorteringen. I denne sammenhengen ble disse tolket som at dem stolte på systemet. Totalt var denne oppfattelsen tilkjent åtte barnefamilier og en student.

Med tanke på fare for samfunnet, ville det å opprettholde fokuset på ressurser og gjenvinning for aktørene, føre til at oppmerksomheten rettes mot studentene, og som følge av dette ville dem kunne kildesortere bedre. For nesten alle barnefamiliene, var faren forbundet med noe dem ikke tok stilling til selv. Her ville det vært viktig at kommunen og IVAR opprettholder en bestemt og ryddig opptreden, ved å sørge for kontinuerlig transport av avfallet deres. Dette kan føre til at kildesorteringen til barnefamiliene vil kunne bli forbedret.

Det var ingen som direkte tenkte på avfallshåndteringen sin viktigste funksjon. Den er å påse stabilitet i samfunnet, ved å rydde opp og opprettholde gode hygieniske forhold (Kap 2.7). Dette betyr at kommunen har god kunnskap og rutine for håndtering av eget produsert avfall.

Som utgangspunkt for denne teorien, vil de endelige resultatene fra kapitlet om kommunikasjon bli brukt (Kap 5.3.2.2), som var at denne formen for kommunikasjon hadde gode oppslutning hos personene.

Tillitt er i følge Sjöberg (2003) et fenomen som går ut på tilfredsstillelse, kompetanse og troverdighet, i det samfunnet man lever, i forhold til tro og forventning om gode intensjoner og Renn (2008) nevner at den er avgjørende for blant annet konsekvens, ærlighet, tro, rettferdighet og opplevd kompetanse.

I følge teorien til Edvardsen og Peterson, er det viktig med tillit til mediene, men også til aktørene, når man bor i en bykommune.

I dette tilfellet var tilliten til betingelser og oppriktighet absolutt til stede som alenemor Brita sa: *”Jeg får kildesorteringskalender i fra kommunen, den forklarer veldig nøye hvordan vi skal gjøre det”*.

Teorien til Edvardsen og Peterson tar opp at befolkningen har mest tillit til den kommunikasjonsformen som når ut til flest personer, radio og fjernsyn, ikke dagsaviser og lignende. Dette stemte ikke helt, selv om kommunikasjonen også her når ut til nesten alle, flest studenter. Kildesortering var en lokal ordning som gjorde at adressert informasjon og lokale reklameannonser fikk større oppslutning enn TV og radio, flest barnefamilier.

I den påfølgende teorien om statlig kommunikasjon angående samfunnsstyring, vil juridiske lover og administrative reguleringer bli benytte for å oppnå politiske målsetninger (Kap 2.5), dette stemte overens med informasjonen som kommunen sendte ut, alenefar Bjørnar: *”Jeg bruker avfallskalenderen slik at jeg vet når avfallet blir tømt, og så har jeg lest litt i den”*.

Gjennom denne formen for styring skal det være tilhørende negative følger ved regelbrudd. Kildesorteringsordningen hadde ingen konkret straff, kommunen kan ikke skrive ut bøter i den forstand, men reaksjoner virker, ved at renovatøren ikke henter om sorteringen ikke blir fulgt opp (Kap 2.5.1), Siri: *”Jeg har opplevd at kommunen ikke har tømt alle dunkene”*.

Tilgjengelig tar teorien opp at kommunen kan tilby midler for å endre adferden, gjennom informasjons bruk, og/eller holdningskampanjer. Dette gjøres ved at kommunen tilbyr kildesortering ved hjemmet, mot ett fast grunnbeløp, dem som vil kan kompostere hjemme og dermed redusere renovasjonsavgiften sin (Kap 2.5.1). De viktigste faktorene for at

kildesorteringen ble gjennomført var til budet om kildesortering hjemme, Bjarne: *"Helt enkelt, det at dunkene står der gjør at jeg sorterer opp i dem"* og, som nevnt over, kildesorteringskalenderen.

I teorien til Renn (2008) om risikostyring som innebærer at det etableres og vurderes ulike alternativer for hvordan man best mulig kan ivareta mennesker og deres interesser, så fungerte dette godt ved at alle fikk tildelt ulike avfallsdunker, alenefar Bjørnar: *"Det er ingen fare med avfallshåndteringen, de ansvarlige vet hva de gjør, og jeg har tillit til det systemet"*.

Teorien tar også opp at kommunen kan endre aktivitet eller organisering, eller gå nye veier å introdusere noe nytt. Personene var åpne for endring, som tidligere nevnt, Siri: *"Jeg følger det systemet kommunen har"*.

Risikostyringen blir også foretatt når kunnskapen er begrenset for utfallet, samfunnet er sammensatt og komplekst, så for best mulig løsning blir beste tilgjengelige kunnskap benyttet og samtidig inkludere befolkningen og tanken på miljø. Dette var løst ved at alle dem som var i tvil eller ikke kildesorterte i større grad, skulle kaste dette avfallet i restavfallsdunken (Kap 2.4.1), som blir forsvarlig brent, Bengt: *"Jeg har ikke plass til alt dette hjemme, jeg vil nok fortsette å kaste alt i restavfallet mitt"*.

Renn tar også opp tre faktorer, *kunnskap vedtatte prosedyrer og sosiale verdier*, siden risikostyringen så tidlig som mulig skal bli gjort oppmerksom på situasjonen som kan føre til negative følger. Dette ble gjennomført ved bruk av avfallskalenderen, den så til at dette ble praktiser i større eller mindre grad, alenemor Brita: *"Jeg får kildesorteringskalender i fra kommunen, den forklarer veldig nøye hvordan vi skal gjøre det"* og Siri: *"jeg følger det systemet kommunen har"*

I følge den samme teorien er vitenskapelig ekspertise viktig, men det er også viktig å vite hva befolkningen ønsker og at dem blir hørt. Det ble tidligere nevnt i spørsmål nummer 17 (Kap 5.2.5.3), om personene hadde akseptert et renovasjonssystem tilsvarende det som var i Tromsø, at sorteringen hjemme ble mer omfattende, med seks fraksjoner fremfor tre. Noen av disse syntes at dette tok mye plass og hørtes ut som mye styr. Kommunen, Stavanger, hadde gjennomført årlige spørreundersøkelser, som med førte at renovasjonssystemet passet deres innbyggere best mulig (Kap 2.7).

Det er fire sentrale systemer i samfunnet i følge Renn (Figur 6, s. 39), som fremstiller hvordan risikostyringen fortøner seg i den større sammenhengen, politikk, vitenskap, økonomi og det sivile samfunnet, sammen bidrar dem til at samfunnet fungerer. I følge kommunen, var det viktig for Staten å ha opparbeidet ett godt fundament helt i fra bunnen av, slik at renovasjonen

skulle fungere daglig. Som følge av dette hadde kommunen god kunnskap og rutine for håndteringen av eget produsert avfall

5.4.1.2 Hvor galt kan det gå om kildesorteringen forsømme?

Hensikten her var å se hva den enkelte tenkte om negative resultater fra egen sortering, som kan påvirke dette. I denne oppgaven inngikk ikke farlig avfall i tematikken.

Spørsmål nummer:

22 Tror du at noe galt kan skje om du ikke kildesorterer riktig?

Den forståelsen som gikk igjen flest ganger var at det ikke kan skje noe galt i utgangspunktet, om dem blander de ulike fraksjonene, men noen av disse (6 bf og stud 1) sa, alenemor Brita: *”Jeg tror ikke det har noe å si om jeg ikke sorterer riktig, i så fall må det i hvert fall være en liten tabbekvote som dem må kunne håndtere”* og Stefan: *”Jeg tror ikke at det kan skje noe galt om jeg kaster avfallet i feil beholder, det må sorteringsmaskinene tåle”*. Disse personene tenkte på den mekaniske behandlingsprosessen som de kildesorterte fraksjonene gikk gjennom, men at det ikke var noe større problem.

De andre (4 bf og stud 1) tenkte på kvaliteten på de ulikefraksjonene slik at disse var renest mulig og kunne bli utnyttet best mulig hensiktsmessig, Alenefar Bjørnar: *”Ja, jeg tror at det å blande plastikk i matavfallet blir galt, men det er bare kvalitetsmessig ”* og Sara: *”Det måtte være når du kaster alt i ett, så vil det på en måte kunne bli mindre utnyttet”*. Den siste gruppen hadde personlig erfaring (3 stud) på dette området. De hadde felles avfallsanlegg og hadde opplevd at renovatøren ikke hadde hentet avfallet deres, siden det var for dårlig sortert, Siri: *”Jeg har opplevd at kommunen ikke har tømt alle dunkene, det ble fullt både inne på felleskjøkkenet og ute, det var ikke akkurat særlig lekkert”*

Ut i fra disse tre forslagene om hva som kunne gå galt om dem ikke sorterer riktig; *ingen fare, kvalitet og avfallet blir ikke hentet*, så var det åtte som kunne endre og eventuelt bedre kildesorteringen sin. De som tenkte på kvalitet (5 bf), kunne blitt påvirket til å bedre egen kildesortering ved at kommunen eller IVAR informerte om eventuelle utfordringer de måtte ha omkring kvaliteten på det utsorterte avfallet som ble tatt imot. Problemet ville her vært at sluttproduktet til IVAR ikke tilfredsstilte den kvaliteten som kjøperne deres ønsket.

For dem som hadde erfart at avfallet ikke ble hentet ved fellesanlegget (3 stud), så ville bevisstheten deres bidra til at kildesorteringen deres om mulig kunne bli bedre, også om kommunen hadde kunnet finne en fysisk løsning på dette sorteringsproblemet.

Dette kunne gjøres ved tydelig å skille dunkene fra hverandre, siden flere av studentene poengterte at folk kastet i den første og beste dunken som dem fant. Kommunen kunne benyttet mer informasjon som kan gi informasjon om slike løsninger, kanskje at disse dunkene står på ulike plasser om det er mulig.

Den siste gruppen som mener at det ikke kan skje noe galt om kildesorteringen svikter (6 bf og 1 stud), det skyldtes at kildesorteringen fungerte godt og mener derfor at dem ikke trengte å endre kildesorteringen sin.

I følge teorien til Renn er risiko noe personene må forholde seg til som en avgjørelse som står mellom ønsket eller mulig handling. Det vil både være positive og negative følger når endringer skal gjennomføres som følge av oppbrukte muligheter, midler og tid. For dem som tenkte at det ikke kunne skje noe galt, verken mekaniske problemer for avfallsanleggene eller kvalitetsmessig, så stemte ikke denne teorien. Dem opplever ikke at noen som helst kan gå galt, og føler ikke at dem må forta noen endringer, all tillit var til aktørene.

For dem som hadde opplevd at renovatøren ikke var fornøyd med sorteringen deres og ikke hadde tømt containeren deres, så hadde dem opplevde negative følger. Dem var klar over at denne avgjørelsen kunne skje igjen, men dem sto ikke selv ansvarlig for avfallsanlegget som var felles, så gjentakelser kan fullt mulig skje igjen. I denne sammenhengen snakker Renn om oppbrukte midler og muligheter. De midlene som kunne vært brukt opp, kunne være god viljen fra renovatøren om å overse denne ene hendelsen eller muligheten til å kunne fortsette kildesorteringen.

I denne teorien tar Renn opp kompromisser mellom flere løsninger, at man vurderer den som har størst fordeler, men kunnskapen tilsier at dette er galt, så vil en skjodesløs handling medføre at skader vil kunne oppstå. Dem som opplevde represalier fra renovatøren vil kunne vurdere å informere om den veldig dårlige sorteringen til andre i studenthjemmet, miste muligheten til å sortere eller endre systemet ved å få innspill fra aktørene. De visste fra erfaring at egen informasjon fungerte dårlig og at det å miste muligheten til å kildesortere var lite ønskelig, så bistand fra kompetent aktør ville virke som beste løsning.

Teorien om risikopersepsjonen sier at personenes handling kun kan bli forstått ut i fra hvordan dem oppfatter omgivelsene (Deaux m.fl 1993). Renn supplerer med at den blant annet beskriver hvordan personene skaper en egen forståelse av risikoen, at renovatøren skulle kunne avvikle kildesorteringen, som danner grunnlaget for handlingen. Disse studentene opplevde en uønsket situasjon som dem ikke kunne styre selv, og følte seg maktesløse i situasjonen.

6 Konklusjon

I dette kapitlet blir resultatene i fra drøftingen i kapitel 5 angående problemstillingen:

"Hva er det som fremmer og hemmer barnefamilier og studenter i å utføre kildesortering på en bedre måte" sammenfattet. Konklusjonene fra spørsmålene for temaene, vil komme i stigende rekkefølge tilsvarende drøftingskapitlet.

Det var femten personer med i undersøkelsen, ti barnefamilier og fem studenter. Det var åtte barnefamilier som hadde egne avfallsdunker hjemme, de andre to barnefamiliene samt alle studentene hadde fellesavfallsanlegg der dem bodde, se Tabell 2 (s. 49).

(For å kunne ha bedre oversikt, er samtlige kapitel nummereringer tatt med.)

6.1 Holdninger

6.1.1 Holdning

6.1.1.1 Tre viktige grunner til kildesortering

Det som vil fremme både barnefamilier og studenter til å sortere avfallet sitt på en bedre måte, vil først og fremst være å bedre tilbudet eller tilgjengeligheten av sorteringsordningen.

Det temaet som opptok studentene mest, var miljø. For å bedre deres sortering, vil det være fordelaktig av aktørene, kommunen og IVAR, å gi ut informasjon med fokus omkring dette temaet.

For barnefamiliene var miljø vel så viktig, men dem var også oppmerksomme på resirkulering. For at aktørene skal kunne nå ut best mulig til denne gruppen, så vil informasjon om resirkulering være vel så viktig som miljø.

Det som hemmet kildesorteringen både for barnefamilier og studenter, var at dem hadde dårlig plass i hjemmet, slik at kildesorteringen ble nedprioritert. Her ville kunne holdningskampanjer være aktuelt, for å bedre situasjonen.

6.1.1.2 Gjør de ansvarlige jobbene sine?

Dette avsnittet vil ikke bli diskutert eller knytte til teori, siden det var et bra ordnet forhold mellom kommunen og personene.

6.1.1.3 Må kildesortering være fordelaktig og/eller riktig for at den skal bli utført?

Det å kildesortere var ikke noe som påvirket personene nevneverdig, Det som eventuelt fremmet kildesorteringen var at den ble opplevd som en positivhandling eller at den ble opplevd som riktig med tanke på hva dem følte var forventet av dem i samfunnet. Begge

opplevelsene ga god samvittighet. For å fremme kildesorteringen vil det fra aktørene sin side først og fremst være viktig å opprettholde god henterutiner for avfallet slik at opplevelsen for ble positiv.

Det som hemmet kildesorteringen var dårlig plass i hjemmet, her ville holdningsskapende arbeid være aktuelt.

6.1.1.4 Hva er den typiske holdningen personene har til det å kildesortere inne?

Spørsmål nummer

10 Hvordan fungerer kildesorteringen hos deg i dag?

Det som fremmet kildesorteringen for barnefamiliene, var først og fremst positiv holdning til systematisk orden, deretter var det ubekvemmeligheter, som følge av lukt.

Det som hemmet kildesorteringen var at holdningen til dem som kildesorterte i mindre grad, fokuserte på noe annet.

Det som hemmet studentene til å kildesortere bedre var at dem bodde i kollektiv, det var uorden og delte meninger om kildesorteringen i.

For studenten som

Det som ville kunne fremme kildesorteringen i denne sammenhengen, ville være holdningsskapende arbeid i fra aktørene sin side og presentasjon av gode kildesorteringsløsninger inne, som igjen ville kunne bedret kildesorteringen.

6.1.1.5 Betydningen av avfalldunkene

Spørsmål nummer:

8. Hvilke avfallsdunker bruker du, og hvordan fungerer disse for deg?

9 Har du egne avfallsdunker?

Det som fremmet kildesorteringen var dem som hadde egen kontroll over egne avfallsdunker, dette gjaldt åtte av barnefamiliene.

Det som hemmet kildesorteringen var at den andre gruppen, var at dem hadde fellesavfallsanlegg og delte ansvaret med mange andre, to barnefamilier og alle fem studentene

Holdningsskapende arbeid ville kunne bedre situasjonen for dem som hadde felles avfallsanlegg.

I dette tilfellet burde kommunen vurdere å redusere bruken av felles avfallsanlegg siden ansvarsrollen ovenfor det fungerte i mindre grad, som igjen førte til dårligere kildesortering.

6.1.2 Holdningsdanning

6.1.2.1 Interesse for kildesortering inne og utenfor hjemmet del 1 og 2.

- 11 Hvordan får du informasjon om kildesortering?
- 10 Hvordan fungerer kildesorteringen hos deg i dag?
- 20 Vet du hva som skjer med de ulike avfallsgruppene? Hvordan vet du dette?

Del 1. Holdningsdanningen tar for seg diskusjonen om hvordan kildesortering ble gjennomført i hjemmet. Den eksisterte hos dem som kildesorterte og som hadde partner eller bodde i kollektiv. Resultatet i undersøkelsen tilsier at diskusjonen om kildesortering verket fremmet eller hemmet kildesorteringen i særlig grad, siden både dem som kildesorterte og dem med fellesannlegg diskuterte.

Forskjellen var at forståelsen og utgangspunktet for kildesorteringen var etablert på begge steder, både på godt og vondt. Informasjon rettet mot dem med fellesavfallsanlegg ville kunne fremme kildesorteringen

Dette angikk i denne sammenhengen ikke dem som var alene eller som ikke hadde interesse for kildesortering

Del 2 Denne tilnærmingen tok for seg hvor langt personene var villige til å diskutere utenfor hjemmet.

Dette hadde dårlig respons, holdningsdanning omkring kildesortering var en aktivitet som stort sett foregikk i hjemmet.

6.2 ADFERD

6.2.1 Om adferd

6.2.1.1 Personenes praktisering av kildesorteringen

Spørsmål nummer:

- 8 Hvilke avfallsdunker bruker du, og hvordan fungerer disse for deg?
- 10 Hvordan fungerer kildesorteringen hos deg i dag?

Det som fremmet kildesorteringen hos åtte av de ti barnefamiliene, var at dem hadde egne avfallsdunker og at det inngikk vanen deres. God tilrettelegging fra kommunen sin side, var avgjørende for denne velfungerende sorteringen.

Det som hemmet kildesorteringen til de to andre barnefamiliene, var at dem hadde fellesavfallsanlegg med delt ansvar men dem hadde også dårlig plass i hjemmet.

Dette stemte også i større grad for studentene, Felles avfallsanlegg reduserte kildesortering, selv om de var tilnærmet godt tilgjengelige.

6.2.2 Holdning som adferd

6.2.2.1 "Hvem tar ansvaret for den gamle utslitte sofaen?"

Spørsmål nummer:

18 Hvordan blir du kvitt det grove husholdningsavfallet ditt, møbler, hvitevarer og så videre?

Det kom helt klart frem av spørreundersøkelsen at holdningen, om å bringe større husholdningsfraksjoner til gjenvinningsstasjon, var i meget stor grad positiv. Dette var en aktivitet som fungerte bra, både for barnefamiliene og studentene.

Det som fremmer denne ordningen ville være at aktørene opprettholdt tjenesten på en god måte.

6.2.3 Holdning er ikke adferd

6.2.3.1 Hvor langt var personene villige til å gå?

12 Hvordan fungerer de lokale returpunktene for deg, for eksempel glass, plast og metall?

Holdningen ovenfor returpunkterordningen var i stor grad positiv hos samtlige.

Bare halvparten av barnefamiliene benyttet tilbudet i noe grad, men ingen av studentene som benyttet seg av tilbudet. Det som hemmet personene i å bruke returpunktene, var at tilgjengeligheten ikke var god nok, selv om nesten samtlige hadde bil. Interessen var også mindre, siden svært få av studentene viste hvor returpunktene var, det samme var aktuelt for de barnefamiliene som heller ikke benyttet returpunktene.

For å fremme kildesorteringen, ville det kunne være aktuelt for aktørene å informere bedre om hvor disse returpunktene stod, gjennomføre holdningskampanjer og om mulig etablere flere returpunkter.

6.2.3.2 Fører kildesorteringen til økt bevisstheten om reduksjon av eget forbruk?

Spørsmål nummer

27 Hva slags tanker gjør du deg om mengden av søppelet ditt?

Ut fra denne undersøkelsen, var det mindre oppslutning om å være bevisst eget forbruk. Ingen av studentene, selv om flere av dem var innstilte på å kildesortere og nesten alle barnefamiliene. Det var kun noen få, dem som i større grad benyttet returpunkter, som var bevisst egen avfallsreduksjon.

Det som fremmer denne utviklingen ville være økt informasjonsbruk, med bevissthet omkring miljø, tilgjengelighet for studentene, men også resirkulering for barnefamiliene, som ble nevnt i spørsmål seks (Kap 5.1.1.1). For å oppnå reduksjon av egen avfallsproduksjon.

6.2.4 Forhold mellom holdning og adferd

6.2.4.1 Kildesortering som ikke fungerer

Spørsmål nummer:

6. Hva betyr kildesortering for deg?

8 Hvilke avfallsdunker bruker du, og hvordan fungerer disse for deg?

10 Hvordan fungerer kildesorteringen hos deg i dag?

For dem som ønsker kildesorteringen, men som både hadde felles avfallsanlegg og dårlig plass i større grad, hadde utfordringer med å få utført denne. Dette gjelder noen få barnefamilier og i større grad studenter.

Ansvarsforholdet var ikke optimalt og andre personer med andre interesser forstyrret ordningen, som følge av at dem delte felles anlegg.

Det som fremmer kildesorteringen, ville være om aktørene gjennomførte informasjonsarbeid, for eksempel i form av bedre skilting, plassering av containerne eller lettere gjenkjennelig design og holdningskampanjer som kunne hjulpet til med måten fellesanlegg ville kunne bli drevet på.

6.2.5 Holdnings- og adferdsendring, del 1

6.2.5.1 Hva med vektregistrering på restavfallet ditt?

Spørsmål nummer:

15 Ny teknologi kan registrere vekten/pris på ditt avfall, hvordan vil det påvirke din kildesortering?

Omkring dette teamet, ville holdningen og adferden blitt endret ved at bevisstheten omkring restavfallsdunken ble større i forhold til det som ble kastet.

Dette var en ordning som ville virket positivt på sorteringen til halvparten av studentene og barnefamiliene. De som sorterte bar ville ikke ordningen gjort noen endring. Til de av dem som sorterte i mindre grad, ble dette opplevd som negativt. Her vill aktørene kunne vurdere å innføre et slikt system, siden overhalvparten av dem ville endret kildesorteringen.

6.2.5.2 Hva med automatisksorteringsanlegg for restavfallet?

16 Hvordan vil et nytt renovasjonsanlegg for kommunen påvirke din sortering, ett som tillater at du kaster flere ting i restavfallet ditt. Med unntak av matavfall og papir?

For denne ordningen ble holdningen positiv, men den endret bare adferden til dem som benyttet returpunkter, i tillegg å kunne bedre samvittigheten til flere i noe grad siden ikke alt hos dem ble kildesortert i noe grad.

Dette ville være en ordning som ville endre kildesorteringssvanen, siden sorteringen i noe grad ble overlatt til maskiner. Dette ville være et tiltak som aktørene kunne vurdere om det var ønskelig med en forbedring av kvaliteten på avfallsfraksjonene, eller forenkling av henteordningen ved returpunktene.

6.2.5.3 Hva med å sortere ut flere fraksjoner i hjemmet?

17 I Tromsø kommune har de et optisk renovasjonssystem hvor du kaster avfallet ditt i 6 forskjellige fargede poser som går i samme avfallsdunk. Hva synes du om en slik løsning?

Holdningen var moderat til dette systemet, med sortering av flere fraksjoner hjemme. For de av dem som kildesorterte i mindre grad ville det kunne fremme kildesorteringen om anledningen skulle være til stede om ekstra mye av en fraksjon skulle forekomme. En innføring av dette systemet ville kunne forbedre kildesorteringen for aktørene i noe grad.

6.2.5.4 Kjøre til gjenvinningsstasjon eller ikke?

- 19 Hva syntes du om en ordning der kommunen etter avtale kommer og henter dette grove husholdningsavfallet?

I denne anledningen ble endringen av holdning og adferd studert ved å sammenligne spørsmålet om hvordan personen forholdt deg til det å måtte kjøre til gjenvinningsstasjon med store husholdningsartikler til det å kunne slippe å kjøre dit.

Responsen var positiv og ville fremmet sorteringen av dette grovavfallet, men det ville vært kommunen som tok direkte ansvaret for at kildesorteringen ble utført.

6.2.6 Holdnings- og adferdsendring, del 2

6.2.6.1 Innstilling og vilje-til å sortere mer.

Spørsmål nummer:

13. Kunne du tenkt deg å kildesortere mer, i så fall, hva må til?
24 Hva mener du kan bidra til en bedre kildesortering?

Holdningen til det å kunne kildesortere mer, hadde god oppslutning hos personene, Det som i stor grad ble lagt til grunn for å kunne bedre kildesorteringsadferden, var først og fremst å fremme tilgjengeligheten. Her var det to dominerende alternativer, flere fraksjoner i hjemmet eller lettere tilgang til returpunkter. Et siste alternativ var bonusløsninger for eget sortert avfall. Her var det både innstilling og vilje til å sortere mer om alt ble lagt til rette. Kommunen kan vurdere alle tre løsningene, etter deres eget og innbyggerne sine behov.

6.3 Kommunikasjon

6.3.1 Kommunikasjonsprosessen

Spørsmål nummer:

- 11 Hvordan får du informasjon om kildesortering?
14 Hvem/hva påvirker innsatsen din?
20 Vet du hva som skjer med de ulike avfallsgruppene? Hvordan vet du dette?
23 Har du mottatt kildesorteringskalenderen/info fra Stavangerkommune & IVAR, har du den tilgjengelig?
25 Hva syntes du om renovasjonsselskapet, har du noen gang selv tatt kontakt?

26 Hva syntes du om Stavanger kommune når det gjelder kildesortering, har du noen gang selv tatt kontakt?

6.3.1.1 Tilgjengelighet

Signaleffekten fra avfallsdunkene fremmet kildesorteringen for personene. Fra kommunen For at aktørene skulle kunne øke innsamlingen av kildesortert avfall, så kunne det virke som om flere private avfallsdunker kunne vært løsningen.

For fellesanlegg derimot, så hadde dette ikke hatt samme effekt, siden sorteringen ikke fungerte så bra, men aktørene kunne bedret med tydeligere skilt, siden fargekodene brun, grønn og svart ikke fungerte godt.

6.3.2 Massekommunikasjon

6.3.2.1 Adressert informasjon og internett

Den nest viktigste kommunikasjonskanalen som fremmet kildesorteringen, etter avfallsdunkene, var adressert informasjon, spesielt den lokale avfallskalenderen. Den ble benyttet aktivt av samtlige av barnefamiliene med egne avfallsdunker og halvparten hadde lest den i større eller mindre grad. De som hadde felles avfallavfallsanlegg benyttet ikke kalendere i særlig grad, siden dem var tilnærmet uavhengige av når avfallet skulle bli hentet. Kommunen sender denne kalenderen til alle huseiere, ikke husleiere. Ved å endre denne praksisen, så ville dem kunne fremme kildesorteringen. Denne informasjonen ville kunne økt til bedre sortering, men samtidig ville den også kunne medført til en opplevelse av å bli inkludert i fra kommunen sin side. Når kommunen sender ut informasjon til noen, så ekskluderer dem noen andre, det hemmer kildesorteringen i seg selv, for eksempel studentene.

6.3.2.2 TV, radio og reklameannonser

TV og radio, var den kommunikasjonskanalen som nådde ut til studentene i stor grad og til halvparten av barnefamiliene. Ved bruk av denne informasjonskanalen, for å fremme kildesorteringen, så ville aktørene først og fremst kunne nå ut til et yngre publikum. Med tanke på spørsmål seks i undersøkelsen, så ville det vært ekstra informativt om informasjonen fokuserte på miljø. Med fokus på resirkulering ville barnefamiliene vært informert bedre, men effekten ville vært i noe grad mindre.

6.3.3 Media og samfunnsstyring

Se neste kapittel, 6.4.1.1, Fare i tilknytning til håndteringen av avfallet i samfunnet.

6.4 RISIKO

6.4.1 Risiko-, media og samfunnsstyring

6.4.1.1 Fare i tilknytning til håndteringen av avfallet i samfunnet.

Begrepet fare ble for studentene i forbindelsen med avfallshåndtering, først og fremst tiltenkt tap av ressurser, men også at det ikke eksisterte noen fare.

For aktørene ville det være å opprettholde fokuset på ressurser, som vil føre til størst oppmerksomhet i fra studentene, som igjen ville kunne fremme deres sorteringen.

For barnefamiliene var den største fare forbundet med skade som kunne blitt påført renovatøren. Den neste oppfatningen i denne gruppen var at det ikke eksisterte noen fare og for de siste, så var det noen som mente at tap av ressurser var den største faren.

Med tanke på fare ovenfor samfunnet, så ville det være slik at de fleste barnefamiliene ikke tok stilling til dette, dem hadde full tillit til kommunen. For kommunen ville det her vært viktig at aktørene opprettholdt en bestemt og ryddig opptreden, ved kontinuerlig transport av avfallet deres. Dette ville kunne føre til fremmet kildesorteringen for barnefamiliene.

6.4.1.2 Hvor galt kan det gå om kildesorteringen forsømmes

Det var særlig tre forslag som gikk igjen omkring hva som kunne gå *galt ingen fare, dårligere kvalitet og avfallet blir ikke hentet. Av dem som vedkjente at farer i en eller annet form ville kunne oppstå, så var det hovedsakelig barnefamiliene som tenkt på kvaliteten på det sorterte avfallet. Det som ville kunne fremme deres kildesortering, ville vært informasjon i fra aktørene omkring eventuelle utfordringer de måtte ha omkring kvaliteten på det utsorterte avfallet som ble tatt imot.*

For studentene som hadde opplevd at renovatøren ikke hentet avfalle på grunn av dårlig sortering, så ville bevisstheten omkring dette kunne fremmet sorteringen deres, men fellesanlegg hadde ansvarsutfordringer. Kommunen ville kunne funnet frem til løsninger ovenfor slike fellesavfallsanlegg, for eksempel ved at containere kunne skilles som følge av dem ommulig. Den siste gruppen som mente at ikke noe kunne gå galt, så skyltes dette at dem hadde tiltro til systemet.

7 Litteraturliste

Bøker, artikler og offentlige internettsider.

Andersen, A. (1995). Avfall og gjenvinning. [Oslo], TI-forl.

Bidragstyttere: Arnt Andersen et al.

Avfall Norge (2009). "Årsrapport 2009." Retrieved 13.05, 2011, from http://www.avfallnorge.no/om_avfall_norge/aarsrapport.

Avfall Norge (2011, 18.03). "Ny stortingsmelding om avfall." Retrieved 13.05, 2011, from http://www.avfallnorge.no/om_avfall_norge/viktigste_saker/ny_stortingsmelding_om_avfall.

Blaikie, N. (2009). Designing social research: the logic of anticipation. Cambridge, Polity Press.

Chaiklin, H. (2011) Journal of Sociology & Social Welfare. Attitudes, Behavior, and Social Practice. 2011, s 31-54, 24 s

Deaux, K., L. S. Wrightsman, et al. (1993). Social psychology in the '90s. Pacific Grove, Calif., Brooks/Cole.

Bibliografi: s. 421-478

Edling, C. and J. Rydgren (2007). Social handling och sociala relationer. Stockholm, Natur & Kultur.

Edwardsen, T. S. and O. Petersson (1994). Media og samfunnsstyring. Bergen, Fagbokforlaget.

Fangen, K. (2004). Analyse av observasjonsmateriale. Deltagende observasjon. Bergen, Fagbokforl.: 255 s. .

George, A. L. and A. Bennett (2005). Case studies and theory development in the social sciences. Cambridge, Mass., MIT Press.

Guldvik, I. (2002). "Troverdighet på prøve, Om gruppeintervju som metode for å produsere valide data om politiske diskurser." Tidsskrift for samfunnsforskning

(nr 1.): 30-47.

IVAR-IKS (2009, 01.01). "Gjenvinning fra husholdninger." Årsrapport 09. Retrieved 13.05, 2011, from http://www.ivar.no/getfile.php/IVAR%20Dokumenter/IVAR_%C3%85rsberetning%202009.pdf.

IVAR-IKS (2010). Årsrapport 2010. Rogaland, Interkommunalt Vann, Avløp og Renovasjon: 1-31 s. 18.

IVAR (2011). Danielsen E. R. Avdelingsleder gjenvinning v. IVAR Interkommunalt selskap, avløp og renovasjon- Interkommunalt selskap Stavanger, Universitetet i Stavanger.

Jacobsen, D. I. (2005). Hvordan gjennomføre undersøkelser?: innføring i samfunnsvitenskapelig metode. Kristiansand, Høyskoleforl.

Lasswell, H. D. (2006). The structure and function of communication in society. Communication Theories. Critical Concepts in Media and Cultural Studies. P. Copley, Routledge. **Vol. 1:** s. 84-95.

Lindøe, P. (2007). Aksjonsforskning: bakgrunn og metodiske utfordringer. Stavanger, UiS.

Lovdata.no (2004, 2004-07-01). "Renovasjonsforskrift § 1-1, Stavanger kommune, Rogaland." Mål for avfallsektoren Retrieved 12.06, 2011, from <http://www.lovdata.no/for/lf/ov/xv-20040614-1071.html#1>.

Lovdata.no (2004 a, 2004-07-01). "Renovasjonsforskrift § 1-1, Stavanger kommune, Rogaland." Retrieved 12.06, 2011, from <http://www.lovdata.no/for/lf/ov/xv-20040614-1071.html#1>.

Mead, G. H. and S. Vaage (1998). Andre perspektiver: grundlag for sosialisering og identitet : George Herbert Mead i udvalg. [København], Munksgaard.

NOU:19 (2002). Avfallsforebygging: En visjon om livskvalitet, forbrukerbevissthet og kretsløpstenkning. Norges offentlige utredninger 2002:19, Miljøverndepartementet: 3.1.1 Produksjonsfasen.

NOU:19 (2002). Avfallsforebygging: En visjon om livskvalitet, forbrukerbevissthet og kretsløpstenkning. Norges offentlige utredninger 2002:19, Miljøverndepartementet 2.4.2 Avfall og definisjoner.

NOU:19 (2002). Avfallsforebygging: En visjon om livskvalitet, forbrukerbevissthet og kretsløpstenkning. Miljøverndepartementet. , Regjeringen.

Remiks (2011, 03.05.2011). "Optisk sortering." Retrieved 11.05, 2011, from <http://www.remiks.no/Remiks/Remiks/OptiskSortering/>.

Renn, O. (2008). Risk governance: coping with uncertainty in a complex world. London, Earthscan.

Rognsaa, A. (2003). Prosjektoppgaven: krav til utforming. Oslo, Universitetsforl.

2. oppl. 2008 med 13-sifret ISBN

Raaheim, A. (2002). Sosialpsykologi. Bergen, Fagbokforlag.

Statistisk sentralbyrå (2010). "For fyrste gong kastar vi mindre." Retrieved 13.05, 2011, from <http://www.ssb.no/avfkomm/>.

Stavanger kommune (2009, 01.01). "Avfallsplan for IVAR-regionen 2009 - 2012 ". Retrieved 13.05, 2011, from <http://www.stavanger.kommune.no/Tilbud-tjenester-og-skjema/Natur-og-miljo/Renovasjon/Om-Renovasjon-i-Stavanger/>.

Stavanger kommune (2011). Meissner R, Fagsjef rennovasjon. Stavanger kommune. Stavanger, Universitetet i Stavanger.

Treehugger (2006, 4.06.11). "New York City: Sustainable City?". Retrieved 19.10, 2006, from http://www.treehugger.com/files/2006/10/new_york_city_waste.php.

Visser, P. S. and J. Cooper (2003). Attitude Change. The Sage handbook of social psychology. M. A. o. C. Hogg, Joel London, Sage: S. 211-231.

Wikipedia (2009, 19 April 2011). "Naples waste management issue." from http://en.wikipedia.org/wiki/Naples_waste_management_issue.

8 Vedlegg

8.1 Intervjuguide for privathusholdninger om kildesortering.

1. Hva slags type bolig bor du i?
2. Hvor mange er det i husholdningen din?
3. Hvor gammel er du, jobber du?
4. Hvor lenge har du bodd i Stavanger?
5. Hvilken tidligere erfaring har du med kildesortering, hva da?
6. Hva betyr kildesortering for deg?
7. Hvordan påvirker kildesortering deg, kjøper du mer, kjører mer bil, reise mer , tid osv.
8. Hvilke avfallsdunker bruker du, og hvordan fungerer disse for deg?
9. Har du egne avfallsdunker?
10. Hvordan fungerer kildesorteringen hos deg i dag?
11. Hvordan får du informasjon om kildesortering?
12. Hvordan fungerer de lokale returpunktene for deg, for eksempel glass, plast og metall?
13. Kunne du tenkt deg å kildesortere mer, i så fall, hva må til?
14. Hvem/hva påvirker innsatsen din?
15. Ny teknologi kan registrere vekten/pris på ditt avfall, hvordan vil det påvirke din
16. Hvordan vil et nytt renovasjonsanlegg for kommunen påvirke din sortering, ett som tillater at du kaster flere ting i restavfallet ditt?. Med unntak av matavfall og papir?
17. I Tromsø kommune har de et optisk renovasjonssystem hvor du kaster avfallet ditt i 6 forskjellige fargede poser som går i samme avfallsdunk. Hva synes du om en slik løsning?
18. Hvordan blir du kvitt det grove husholdningsavfallet ditt, møbler, hvitevarer osv.?
19. Hva syntes du om en ordning der kommunen etter avtale kommer og henter dette grovavfallet?
20. Vet du hva som skjer med de ulike avfallsgruppene? Hvordan vet du dette?
21. Er det knyttet noen fare/usikkerhet ved avfallshåndtering?
Nærmiljø, klima, ressurser

- 22. Tror du at noe galt kan skje om du ikke kildesorterer riktig?**
- 23. Har du mottatt kildesorteringskalenderen/info fra Stavangerkommune & IVAR, har du den tilgjengelig?**
- 24. Hva mener du kan bidra til en bedre kildesortering?**
- 25. Hva syntes du om renovasjonsselskapet, har du noen gang selv hatt kontakt?**
- 26. Hva syntes du om Stavanger kommune når det gjelder kildesortering, har du noen gang selv hatt kontakt?**
- 27. Hva slags tanker gjør du deg om mengden av søppelet ditt?**

8.2 Nøkkelinformant IVAR

1. Navn og stilling?

Avdelingsleder IVAR gjenvinning

2. Hvor lenge har du jobbet i denne bransjen?

3. Kan du fortelle meg litt om IVAR- renovasjon?

4. Når begynte man med kildesortering

5. Hva er den viktigste oppgaven for avfallshåndtering, risiko og fare?

6. Kan du fortelle om kildesortering, de ulike fraksjonene, papir, bio og restavfall.

Eventuelle utfordringer?hvor er det de ender opp?

7. Hvordan fungerer kildesorteringsbeholderne i Stavanger, for den private

husholdningen? Tilbakemelding fra de. Hvem er flinke/dårlige i denne

sammenhengen?

8. Hvordan fungerer straff/belønning for disse?

9. Hvordan fungerer fin sorteringen, etter at renovasjonsbilene har vært og levert?

10. for de ulike fraksjonene? Utfordringer ved dårlig sortering? (biomassen i

restavfallet fører vel til at det bare blir brent).

11. Hvordan fungerer de private bringeordningene til, returpunktene og

gjenvinningsstasjonene?

12. Hvordan fungerer informasjonarbeidet for kildesorteringen?

13. Hvordan får dere tilbakemelding fra abonnentene

14. Hvordan ser fremtiden ut?

8.3 Nøkkelinformant Stavangerkommune

- 1. Navn og stilling?**
- 2. Hvor lenge har du jobbet i denne bransjen?**
- 3. Når begynte man med kildesortering?**
- 4. Hva er den viktigste oppgaven for avfallshåndtering, risiko og fare?**
- 5. Hvordan fungerer de private kildesorteringsbeholderne i Stavanger, hvem er flinke/dårlige?**
- 6. Hvordan fungerer straff/belønning for disse?**
- 7. Hvor flinke er folk i Stavanger til å sortere, i prosent?**
- 8. Kan du fortelle om hvordan returpunktene fungerer, utfordringer?
....hva skjer videre?**
- 9. Hvordan fungerer fin sorteringen, etter at renovasjonsbilene har vært og levert for de aktuelle fraksjonene? Utfordringer ved dårlig sortering?**
- 10. Hvordan fungerer de private bringeordningene til returpunktene og gjenvinningsstasjonene?**
- 11. Hvordan vil henteordningen fungere med tanke på pris? (Storhaug)**
- 12. Om det blir aktuelt med vektregistrering av restavfallet, hvordan vil det fungere med Tanke på pris?**
- 13. Hvordan fungere informasjonsarbeidet for kildesorteringen?**
- 14. Hvordan får dere tilbakemelding fra abonnentene?**
- 15. Hvordan ser fremtiden ut?**

8.4 Et felles avfallsanlegg.

Bilde 1 Her er et tilfelle av et felles avfallsanlegg illustrert, det viser hvordan det kan utarte seg, når ingen direkte representerer det og ingen vet med sikkerhet hvem som har kastet hva. Bildet ble tatt våren 2011 av forfatteren.